

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRK SİYASETİNDE POLİTİK AKTÖR OLARAK
NECMETTİN ERBAKAN'IN, SİYONİZM'E YAKLAŞIMI
VE İRKÇİ EMPERYALİZM SÖYLEMİ**

Ömer ÇATKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Habibe Temizsu

Bingöl-2024

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK SİYASETİNDE POLİTİK AKTÖR OLARAK
NECMETTİN ERBAKAN'IN, SİYONİZM'E YAKLAŞIMI
VE IRKÇI EMPERYALİZM SÖYLEMİ

Ömer Çatkın

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Habibe Temizsu

Bingöl-2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Bildirimi.....	iii
Tez Kabul Ve Onay	iv
Özet	vi
Abstract	vii
Kısaltmalar	ii
Şekil Listesi	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM **NECMETTİN ERBAKAN VE MİLLÎ GÖRÜŞ HAREKETİ**

1.1. Necmettin Erbakan: Hayatı, Kişiliği ve Siyasi Kimliği	6
1.1.1. Hayatı.....	6
1.1.2. Kişilik ve Siyasi Kimliği	12
1.2. Millî Görüş Hareketini Doğuran Siyasi ve Toplumsal Arka Plan	20
1.3. Türkiye'nin Demokratikleşmesinde Millî Görüş Hareketinin Türk Siyasal Hayatındaki Rolü ve Etkisi	28

İKİNCİ BÖLÜM **GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SİYONİZM**

2.1. Geçmişten Günümüze Siyonizm.....	36
2.2. Siyonizm Karşıtı Yahudiler (Anti-Siyonist Yahudiler)	39
2.3. Siyonizm ve Irkçılık	41
2.4. Emperyalizm ve Siyonizm	50
2.5. Siyonizm: Orta Doğu Barışı Önünde Engel	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **NECMETTİN ERBAKAN'IN SİYONİZME DAİR GÖRÜŞLERİ**

3.1. Necmettin Erbakan'ın Siyonizm'e Karşı Bakış Açısı ve Irkçı Emperyalizm Söylemine Dair Bir Analiz	64
3.1.1. Erbakan ve İslam Dünyasına Tehdit Olarak Siyonizm	64
3.1.2. Erbakan ve Ekonomik-Siyasi Hegemonyada Siyonizm	70
3.1.3. Erbakan ve Filistin Sorunu Açısından Siyonizm.....	84
3.1.4. Erbakan ve Müslümanların Birliği ve Direnişi Açısından Siyonizm ...	91
3.1.5. Erbakan ve Manevi Mücadele ve Ahiret Perspektifi Açısından Siyonizm	95

SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105
ÖZGEÇMİŞ.....	Error! Bookmark not defined.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım ‘*Türk Siyasetinde Politik Aktör Olarak Necmettin Erbakan’ın, Siyonizm’e Yaklaşımı ve Irkçı Emperyalizm Söylemi*’ adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2024

Ömer ÇATKIN

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ömer Çatkın hazırlanan ‘*Türk Siyasetinde Politik Aktör Olarak Necmettin Erbakan’ın, Siyonizm’e Yaklaşımı ve Irkçı Emperyalizm Söylemi*’ başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi] Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan: Doç. Dr. Yusuf Ziya Bölükbaşı İmza:

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Habibe Temizsu İmza:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim Çeloğlu İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../2024 Tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk Siyasetinde Politik Aktör Olarak Necmettin Erbakan'ın Siyonizm'e Yaklaşımı ve Irkçı Emperyalizm Söylemi konulu tez çalışmam; Necmettin Erbakan'ın siyasi kariyerine ve Siyonizm tarihine odaklanarak, Erbakan'ın Siyonizm'e karşı dile getirdiği söylemleri ele almıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Habibe TEMİZSU'ya, tezin yazım aşamasında ve tahsisinde katkılarını esirgemeyen kıymetli büyüğüm Doç. Dr. Yusuf Ziya BÖLÜKBAŞI'ya ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı bulunan hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve destekleri ile yanımda olan aileme şükranlarımı sunuyorum.

06.09.2024

Ömer ÇATKIN

ÖZET

Tezin Başlığı : Türk Siyasetinde Politik Aktör Olarak Necmettin Erbakan'ın, Siyonizm'e Yaklaşımı Ve Irkçı Emperyalizm Söylemi
Tezin Yazarı : Ömer ÇATKIN
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Kabul Tarihi : 06/09/2024
Sayfa Sayısı : vii (ön kısım) + 117 (tez)
<i>Türk siyasi hayatının en mühim aktörlerinden biri olan Necmettin Erbakan Siyonizme karşı muhalefeti ile bilinmektedir. Erbakan ve Millî Görüş hareketi, diğer siyasi aktörlere ve rejime doğrudan karşı gelmeden, tüm sorunların temel kaynağı olarak Siyonizmi konumlandırarak, kendilerini sistem baskılarından muaf tutmayı başarmışlardır. Erbakan'ın Siyonizme karşı tutumu, İslam dünyasında geniş yankılar uyandırmış ve İslam toplumlarında Siyonizme karşı gelişen eleştirilerin ve direniş hareketlerinin teorik temellerini oluşturmuştur. Erbakan'a göre, Siyonizm, yalnızca İsrail Devleti'nin kurulması ve genişletilmesi ile sınırlı bir ideoloji değil, küresel düzeydeki ekonomik, siyasi ve kültürel hakimiyet arayışının bir parçasıdır ve bu söylemiyle İslam dünyasında entelektüel bir liderlik rolü üstlenmiş ve geniş bir etki alanı oluşturmıştır. Irkçı emperyalizm söylemi ise Erbakan'ın Siyonizm'i eleştirirken kullandığı temel kavramlardan biridir. Erbakan, Siyonist hareketin yalnızca Yahudilerin üstünlüğünü savunan bir yapı olmadığını, aynı zamanda küresel ekonomik düzeni kontrol etmeye yönelik bir amaç taşıdığını savunmuştur. Bu bağlamda Siyonizmi, dünya çapında bir azınlık elit grubun kendi çıkarlarını korumak adına diğer halkları baskı altına aldığı bir sistem olarak tanımlamış ve bu durumu ırkçı emperyalizm olarak adlandırmıştır.</i> <i>Bu tez çalışmasında Necmettin Erbakan'ın söylemlerinde Siyonizm kavramını incelemeyi ve söylemleri aracılığıyla Siyonizm'e yaklaşımını ve ırkçı emperyalizm hakkındaki düşüncelerinin içerik analizi yöntemi ile incelenmesi amaçlanmıştır ve çalışma kendi içerisinde üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Necmettin Erbakan'ın hayatı ve millî görüş hareketine, ikinci bölümde Siyonizme, üçüncü bölümde ise Erbakan'ın söylemlerinde Siyonizme yer verilmiştir. Sonuç olarak, Necmettin Erbakan'ın Siyonizme karşı geliştirdiği retorik ve teorik tutum, onun siyasi kariyerinin ve Millî Görüş hareketinin merkezinde yer almıştır. Bu tutum, Erbakan ve hareketine, Türk siyaseti ve İslam dünyasında benzersiz bir konum kazandırmıştır. Erbakan'ın bu yaklaşımı, sadece bir siyasi eleştiri değil, aynı zamanda İslami bir duruşun ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, Erbakan'ın Siyonizme karşı tutumu, onun siyasi kariyerine ve Millî Görüş hareketinin ideolojik temellerine derin bir etki yapmıştır.</i>
Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, Siyonizm, Yahudilik, Irkçı Siyonizm, Irkçı Emperyalizm, Söylem Analizi

ABSTRACT

Title of the Thesis:	Necmettin Erbakan's Approach to Siyonism and the Discourse of Racist Imperialism as a Political Actor in Turkish Politics
Author	: Ömer ÇATKIN
Supervisor	: Assist. Prof. Dr. Habibe TEMİZSU
Department	: Political Science and Public Administration
Sub-field	: Political Science and Public Administration
Date	: 06/09/2024
<i>One of the most important actors in Turkish political life, Necmettin Erbakan, is known for his opposition to Zionism. Erbakan and the National Vision movement have managed to exempt themselves from systemic pressures by positioning Zionism as the main source of all problems without directly opposing other political actors and the regime. Erbakan's stance against Zionism has had wide repercussions in the Islamic world and has formed the theoretical basis for criticisms and resistance movements against Zionism in Islamic societies. According to Erbakan, Zionism is not an ideology limited to the establishment and expansion of the State of Israel, but is part of the quest for global economic, political and cultural dominance, and with this discourse, it has assumed an intellectual leadership role in the Islamic world and has established a wide sphere of influence. The discourse of racist imperialism is one of the basic concepts Erbakan uses in his criticism of Zionism. Erbakan argued that the Zionist movement is not only a structure that defends the superiority of Jews, but also aims to control the global economic order. In this context, he defined Zionism as a system in which a minority elite group around the world oppresses other peoples in order to protect their own interests, and he called this situation racist imperialism.</i> <i>This thesis aims to examine the concept of Zionism in Necmettin Erbakan's discourses and to examine his approach to Zionism and his thoughts on racist imperialism through his discourses using the content analysis method, and the study is divided into three sections. The first section covers Necmettin Erbakan's life and the National Vision movement, the second section covers Zionism, and the third section covers Zionism in Erbakan's discourses. As a result, the rhetorical and theoretical stance that Necmettin Erbakan developed against Zionism has been at the center of his political career and the National Vision movement. This stance has given Erbakan and his movement a unique position in Turkish politics and the Islamic world. Erbakan's approach should be evaluated not only as a political criticism but also as an expression of an Islamic stance. Therefore, Erbakan's stance against Zionism has had a profound impact on his political career and the ideological foundations of the National Vision movement.</i>	
Keywords:	Necmettin Erbakan, Siyonism, Judaism, Racist Siyonism, Racist Imperialism, Discourse Analysis

KISALTMALAR

A.e.	Aynı eser
A.g.e.	Adı geçen eser
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AP	Adalet Partisi
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
CFR	Konsey Dış İlişkiler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
FP	Fazilet Partisi (1997-2001)
GDD	Gizli Dünya Devleti
IDF	İsrail Savunma Kuvvetleri
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
İKTEC	Kalıcı Ekonomik ve Ticaret İşbirliği
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
M.Ö.	Milattan Önce
MGH	Milli Görüş Hareketi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi (1970-1971)
MSP	Milli Selamet Partisi (1972-1981)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RP	Refah Partisi (1983-1998)
SP	Saadet Partisi (2001)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UNSCOP	Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi
YTP	Yeni Türkiye Partisi

ŞEKİL LİSTESİ

Sekil No

Sayfa

Şekil 3.1: Erbakan’a göre Mevcut Dünya Düzeni	82
Şekil 3.2. Irkçı Emperyalizm ’in Sömürde Kullandığı Araçlar ve Metotlar	83

GİRİŞ

Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir siyasi figür olarak öne çıkan ve modern Türk siyasetinde derin izler bırakan bir liderdir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren Türkiye'nin siyasi arenasında yer alan Erbakan, İslamcı ideolojiyi siyasi bir hareket haline getirerek, Cumhuriyet'in laik temelleri üzerinde büyük tartışmalar başlatmıştır. Türkiye'de, İslamcı bir siyasi partiyi kurarak, bu ideolojinin toplumsal ve siyasi hayatta yer bulmasını sağlamış ve bu doğrultuda önemli bir kitle desteği kazanmıştır. Erbakan'ın siyasi söylemleri, Batı karşıtlığı, İslam birliği, ağır sanayi hamlesi ve milli görüş gibi kavramlar etrafında şekillenmiştir. Batı ile olan ilişkilerin eleştirisi, bağımsız bir dış politika arayışı ve yerli üretime dayalı bir ekonomik model önerisi, onun siyasi söyleminin ana hatlarını oluşturmuştur. Erbakan, özellikle 'Milli Görüş' adıyla bilinen ideolojik çerçevesiyle, İslam dininin toplumsal ve siyasi hayatta daha etkin bir rol oynamasını savunmuş, bu doğrultuda milli değerlere ve yerli üretime vurgu yaparak, dışa bağımlılığı azaltmayı hedeflemiştir. Erbakan'ın siyasete girişi ve söylemleri, Türkiye'nin siyasi tarihine damgasını vurmuş, özellikle muhafazakâr kesimler arasında geniş bir destek bulmuştur. Onun liderliğinde kurulan Milli Nizam Partisi ve sonrasında Milli Selamet Partisi, Türkiye'de İslamcı hareketin ilk örgütlü ve kitlesel siyasi partileri olarak tarihe geçmiştir. Bu partiler, Cumhuriyet tarihinde ilk kez laiklik ile İslamcılık arasındaki gerilimi siyasi düzleme taşıyarak, Erbakan'ın ismini Türk siyasi tarihinde kalıcı kılmıştır.

Bu tez çalışmasında, Türk siyasetinde önemli bir figür olan Necmettin Erbakan'ın Siyonizm ve ırkçı emperyalizme karşı yaklaşımı incelenmiştir. Erbakan'ın siyasi kariyeri boyunca Siyonizm'e karşı tutumu ve ırkçı emperyalizme karşı duruşu, siyasi düşüncesinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Tez, Erbakan'ın Siyonizm'e yönelik eleştirilerini ve Siyonizm'in Türkiye ve İslam dünyası üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerini analiz etmektedir. Ayrıca, Erbakan'ın ırkçı emperyalizme karşı izlediği stratejileri ve bu konudaki siyasi duruşunu detaylı bir şekilde incelemektedir.

Çalışmanın Amacı

Necmettin Erbakan'ın siyasi söyleminin dini temellere dayandığı algısının ötesinde, bu söylem çok boyutlu ve çeşitli bir yapı sergilemektedir. Necmettin Erbakan, Milli Görüş partilerini, özellikle de Refah Partisi'ni, dini kesimlerin

siyasetteki sesi ve Müslüman toplumun siyasi organizasyonu olarak görmüştür. Ancak, Erbakan'ın siyasi söyleminin temelinde yalnızca dini-kültürel değil aynı zamanda manevi, sosyo-ekonomik işlevsel söylem gücü bulunmaktadır. Kimlik kayıtlarında dini eğilimlerin marjinalize edildiği ve vatandaşlık kavramının anlamını yitirdiği geniş toplumsal kesimlerin tepkilerini başarıyla harekete geçirmiştir. Bu amaçla geliştirdiği "Adil Düzen" söylemi ile temel seçmen kitlesine yönelik İslami semboller kullanarak manevi bir siyasi dil oluşturmuş ve belirli dönemlerde dini hayat üzerinde ağır devlet vesayeti olarak görülen "laiklik" anlayışını "dine karşıtlık" olarak tanımlamıştır. Erbakan, dini kesimin ve Kürt toplumunun kimlik politikalarıyla ilgili siyasi taleplerine, "Devlet-Millet Birliği" ve "60 milyon kardeş" gibi sloganlarla ifade edilen "İslami kardeşlik" temasıyla yanıt vermeye çalışmış, böylece sistem karşıtı tepkileri demokratik sisteme entegre ederken devlet elitlerinin "bölünmez bütünlük" kaygılarını azaltmış ve dini ve etnik hassasiyetlerin siyasi temsiliyetini sağlayarak kimlik temelli aidiyet ihtiyacını rasyonel bir şekilde karşılamıştır.

Erbakan ve liderlik konusuna dair çalışmada genel liderlik teorileri bağlamında iç ve dış politikada kararlar ve davranışlar üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Erbakan, "Yeni Bir Dünya" ve "Adil Düzen" söylemleriyle Türk dış politikasında küresel sisteme eleştirel bir bakış sunmuş, dünya politikasında ve uluslararası ilişkilerde anti-Siyonist ve anti-emperyalist bir duruş benimsemiştir. Erbakan'ın dış politikasındaki belirleyici unsurlar arasında "Onurlu Dış Politika" ve "Uydu değil, lider ülke Türkiye" söylemleri ile D-8'in bir uluslararası organizasyon olarak kurulması yer almakta olup, dış politikada tam bağımsız kararlar alabilen bir Türkiye hedefini yansıtmaktadır. Bu süreçte, Necmettin Erbakan'ın Türk dış politikasına hem teorik hem de pratik olarak getirdiği söylem ve anlayış farklılıkları, Türkiye için yeni bir dış politika perspektifi sunmuştur.

Araştırmamız, Necmettin Erbakan'ın söylemlerinde Siyonizm kavramını incelemeyi ve söylemleri aracılığıyla Siyonizm'e yaklaşımını ve ırkçı emperyalizm hakkındaki düşüncelerini analiz etmeyi hedeflemektedir.

Çalışmanın Önemi

Türkiye'nin Dış Politikası Üzerindeki Etkileri: Necmettin Erbakan'ın dış politika söylemleri ve uygulamaları, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki konumunu

ve tutumunu anlamak açısından önemlidir. Bu çalışma, Erbakan'ın anti-emperyalist ve anti-Siyonist duruşunu analiz ederek, Türkiye'nin dış politika stratejilerini ve bu stratejilerin uluslararası arenadaki yansımalarını ele alacaktır.

Akademik ve Pratik Katkılar: Araştırma, akademik dünyada Erbakan ve Milli Görüş hareketi üzerine yapılan çalışmalara önemli bir katkı sunmak amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma Türkiye'de hâlihazırda var olan anti-siyonist söylemlerin temelini anlaması, Siyonizm ve anti-siyonizme dair yapılacak gelecek çalışmalara katkı sunmak hedefinde olması bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizi, nitel araştırmalarda verilerin sistematik bir şekilde incelenerek, bu verilerdeki kalıpların, temaların ve anlamların ortaya çıkarılmasını sağlayan bir araştırma yöntemidir. Temelde, metin, konuşma, belge, medya içeriği veya diğer iletişim materyallerini analiz etmek için kullanılır. İçerik analizi metodu, araştırmacının ele aldığı veri setindeki dilin, sembollerin veya kavramların hangi sıklıkla ve nasıl kullanıldığını, bu unsurların ne tür anlamlar içerdiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Erbakan'ın Siyonizm'e yaklaşımı ve "ırkçı emperyalizm" söylemi üzerine yapılan içerik analizinde bu konuda ortaya konan söylemlerin sistematik bir şekilde incelenmesi ve Erbakan'ın söylemlerindeki ana temaları, alt mesajları ve ideolojik çerçeveyi açığa çıkarılması sağlanmıştır. İçerik analizi, bu bağlamda hem metinlerdeki belirli temaların sayısal olarak ortaya konmasını hem de niteliksel olarak bu temaların nasıl inşa edildiğini ve anlamlandırıldığını incelemek için uygun bir yöntem olarak görülmüştür.

Araştırma Soruları

Araştırma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

1. Türkiye'nin tarihi ve siyasi bağlamda Siyonizm ile ilişkisi nasıl gelişmiştir?
2. Necmettin Erbakan'ın Siyonizm'e karşı olan duruşu ve söylemleri nelerdir?
3. Erbakan'ın ırkçı emperyalizm söylemi hangi temellere dayanmakta ve nasıl bir etki yaratmaktadır?

4. Necmettin Erbakan'ın anti-Semitizm ve anti-Siyonizm konusundaki görüşleri farklılık göstermektedir midir? Gösteriyorsa bu farklılık ne yöndedir?
5. Necmettin Erbakan'ın kişisel inançları ve dini motivasyonları, siyasi söylemleri ve politikaları üzerinde nasıl bir etki yaratmıştır?
6. Erbakan'ın antisyonist kimliği, Türkiye'deki siyasi ve dini hareketlerle nasıl bir ilişki içindedir?
7. Erbakan'ın Siyonizm'e yönelik eleştirileri, mevcut dünya düzeni eleştirileriyle nasıl örtüşmektedir?
8. Necmettin Erbakan'ın ırkçı emperyalizm söylemi hangi temellere dayanmaktadır?

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Necmettin Erbakan'ın siyasal söylemleri üzerine odaklanırken, belirli sınırlılıklar içermektedir. Aşağıda, bu araştırma için belirlenmiş sınırlılıklar yer almaktadır:

1. Erbakan'ın siyasi kariyeri boyunca farklı dönemlerde çeşitli söylemleri ve politikaları olmuştur. Bu çalışmada, Erbakan'ın aktif siyasi dönemine odaklanarak bu söylemleri analiz edilmiştir. Bu nedenle, diğer dönemlerdeki söylemler ve politikalar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.
2. Araştırma, Erbakan'ın kendi kaleminden çıkan eserler, mevcut literatür, yazılı belgeler, konuşmalar ve medya kaynakları ile sınırlıdır.
3. Erbakan'ın söylemleri farklı kişiler ve gruplar tarafından farklı şekillerde yorumlanabilir. Bu araştırma, araştırmacının kendi perspektifi, literatürde yer alan destekleyici araştırmaların ve araştırmacıların perspektifleri ile sınırlıdır.
4. Elde edilen verilerin doğruluğu ve güvenilirliği, araştırmanın sonuçlarını doğrudan etkiler. Özellikle, internet kaynakları ve ikincil verilerin doğruluğu konusunda dikkatli olunmalıdır. Bu yüzden çalışmada olabildiğince birincil kaynaklar kullanılmış gerekmedikçe ikincil kaynaklar üzerinde söylem analizine girilmemiştir.

1. BÖLÜM

NECMETTİN ERBAKAN VE MİLLÎ GÖRÜŞ HAREKETİ

1.1. Necmettin Erbakan: Hayatı, Kişiliği ve Siyasi Kimliği

1.1.1. Hayatı

Necmettin Erbakan, dönemin Sinop Başkadısı olan Mehmed Sabri Bey ve Sinop'un önde gelen ailelerinden birinden olan eşi Kamer Hanım'ın üçüncü oğlu olarak 29 Ekim 1926'da Sinop'ta doğdu.¹ Kozanoğlu kökenli olan babası, o zamanlar Adana'nın Kozan ve Saimbeyli bölgelerinde yaşamıştır.² Erbakan'dan sonra doğan üç kardeşi Kemalettin, Atıf ve Akgün adını taşımaktadır.

Erbakan, dini eğitimin yasaklandığı bu dönemde ilk yetişme ve İslami eğitimini ailesinden aldı. Şama'ya göre, aile çok kültürlü, bilinçli ve İslami Şariat konusunda bilgilidir; davranışlarıyla çocuklarına örnek olmuş ve onları İslami bilgi ile donatmışlardır. Bu dönemde dini kitap bulmak zor olsa da Türkiye'de 1940'larda Latin harfleriyle basılan ilk ilmihal olan Numan Kurtulmuş'un "Amentü Şerhi" önemli bir bilgi kaynağı olmuştur.³ Necmettin Erbakan'ın çocukluğu babasının başkadılık görevi sırasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde geçmiştir. Bunlardan biri de Kayseri'dir. Erbakan'ın manevi hayata girişi, sadece üç yaşındayken kaldıkları evin önünde okunan ezan ve tarihi Laleli Camisi'nde yapılan cemaat namazları ile başlamıştır. Erbakan'ın erken çocukluk yılları, bu caminin avlusunda geçmiştir.⁴ Cumhuriyet'in kurumsallaşması ve laik reformların uygulanmasıyla, dinin siyasetten ve eğitim kurumlarından uzaklaştırıldığı bir dönemde Erbakan Kayseri Cumhuriyet İlkokulu'nda eğitim hayatına başlamıştır. Ancak, babası Trabzon'a atanınca, ilkokul eğitimini o şehirde tamamlamış ve sınıfından birinci olarak mezun olmuştur.⁵

Erbakan'ın gelecekteki yaşamı hakkında ipuçları veren, özellikle Trabzon'da bulunan geniş malikanede oyunlar oynadığı bilinmektedir. Bu malikanedeki oyunlardan biri, Erbakan'ın kendi tasarladığı ve kendi kurallarını belirlediği "devletçilik" oyunuydu. Herkesin kendi dükkânına sahip olduğu bahçede oynanan bu

¹ Mehmed Cemal, *Muhterem Başkan*, Sırdas Yayınları, İstanbul 1975, s. 11-18.

² Necmettin Erbakan, *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı*, Cilt. 1, MG V Yayınları, Ankara 2014, s. 7.

³ Ekrem Şama, *Allah Dostu Erbakan*, Ege Basım Yayın, İstanbul 2015, s. 23-25.

⁴ Mehmet Ergin, *Asrın Lideri Erbakan*, Ravza Yayınları, İstanbul 2015, s. 25.

⁵ Erbakan, a.g.e., s. 9.

oyunda Erbakan özel tasarlanmış paralar kullanmıştır. Belirli bir programa göre hayatı şekillendiren bu oyunda, alışveriş ve okuma için belirli zamanlar ayrılırken, diğer zamanlar askeri eğitime ayrılmıştır. Askeri eğitim için bahçedeki sarmaşığın üst katına elektrik telleri çekilmiş ve lamba olarak narçiçekleri yerleştirilmiştir. Bu oyun, Erbakan'ın hayal gücünü ve liderlik becerilerini geliştiren önemli bir deneyim olmuştur.⁶

Babasının emekli olup İstanbul'a taşınmasıyla, Erbakan 1937'de İstanbul Erkek Lisesi'nde ortaokula başlamıştır.⁷ Ortaokula bir ay geç başlamasına rağmen, sınıftaki olağanüstü başarılarıyla hemen tüm öğretmenlerin dikkatini çekmiş ve en popüler öğrenci olmuştur. Başarılarından dolayı Erbakan'a "Derya Necmettin" lakabı takılmıştır. Erbakan, erken yaşta başarılı bir performans sergilemeye başlamış ve eğitim hayatı boyunca bu başarıyı arttırmıştır.⁸ Ortaokulu tamamladıktan sonra, Erbakan aynı okulun lise bölümüne devam etmiş ve 1943'te yine sınıf birincisi olarak İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun olmuştur.⁹ Ancak, bundan bir yıl önce, 1942'de babası vefat etmiştir. İstanbul Erkek Lisesi'ndeki yılların dikkate değer bir özelliği, Erbakan'ın talebi üzerine okulda bir caminin açılmasıdır.¹⁰ Dini görevlerini tam olarak yerine getirmek isteyen Erbakan, okulda namaz kılmak için bir yer talep etmiş ve bu talep okul müdürü tarafından olumlu karşılanmış ve uygun bir oda cami olarak tahsis edilmiştir.¹¹

Millî Görüş Hareketi'nin kurucusu Necmettin Erbakan, Batı tarzı üniversitelerde eğitim almasına, modern bilimlerde çalışmalar yapmasına ve profesörlük unvanı almasına rağmen, aynı zamanda çok iyi bir dini eğitim ve arka plana sahipti. Özellikle gençliğinde, Erbakan Kuran mesajlarını topluma aktarmayı hedeflemiş ve Kuran'ı derinlemesine incelemiştir.¹² Teknik bilimlerin yanı sıra dini bilimlerde de bilgili olan Erbakan, lise yıllarında çeşitli alimlerden dersler almıştır. Bunlar arasında, Hüseyin ve Saffet Efendilerden hadis dersleri, Numan

⁶ Ekrem Kızıldaş, *Herkesin Hocası Erbakan*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17.

⁷ Ergin, a.g.e., s. 27.

⁸ Abdulkadir Macit, *Çağa İz Bırakan Önderler: Necmettin Erbakan*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 23.

⁹ Erbakan, a.g.e., s. 9.

¹⁰ Çakır, a.g.e., s. 16.

¹¹ Kızıldaş, a.g.e., s. 20.

¹² Necmettin Çalışkan ve Ahmet Sait Sıcak. "Dini Hareketlerde Sıkça Kullanılan Âyetler: Prof. Dr. Necmettin Erbakan Örneği", *ESAM-Turkish Studies İşbirliği İle Millî Görüş Özel Sayısı*, Cilt. 12, Sayı. 8, 2017, s. 75.

Kurtulmuş'un akaid dersleri, Ömer Neseî'nden akaid şerhi, Ali Osman Tatlısu'dan Allah'ın 99 isminin açıklaması, Celaleyn'den de Celaleyn Tefsiri dersleri almıştır.¹³ Özellikle dini bilimler konusundaki bilgisiyle tanınan Erbakan'ın, bu eğitimi Gümüşhanevî Dergahı'nda Hacı Hasip Efendi'den aldığı belirtilmektedir. Hasip Efendi ile geçirdiği zaman boyunca Erbakan namaz kılmış ve dini bilgisini arttırmıştır.¹⁴ Ayrıca, Erbakan'ın Mehmet Zahid Kotku ile olan ilişkisi de önemlidir. Fatih Erbakan'ın anlatımına göre, babası sık sık Kotku'yu ziyaret ederdi. Bazı ziyaretlerde, Erbakan ve Kotku uzun süre yan yana sessizce oturdular ve bu durum, iki sevgi dolu kalp arasındaki ilişki olarak ifade edilmiştir. Bu ilişkiler, Erbakan'ın dini bilgisini ve manevi yönünü daha da güçlendirmiştir.¹⁵ Mühendislik mesleğini seçmesinde ailesinin etkisi önemliydi. İTÜ'de gösterdiği olağanüstü başarı ve en yüksek notları alması nedeniyle, Erbakan, çok çalışkan ve üretken bir öğrenci olarak tanındığı için lise lakabı olan "derya"ya, "kuş" lakabı eklenmiştir. İTÜ mezunlarını tanıtan bir albümde, Erbakan arkadaşları tarafından şu şekilde tanımlanmıştır¹⁶:

*"O, dindar, ibadetle meşgul, çalışkan bir insandır. Hayatının yarısını dua etmek, diğer yarısını projelere ayırmaktadır. Projeleri ve raporları uzun ve detaylıdır. Başkalarının bir sayfada bitirdiği konuları o kırk sayfada özetler. Anlattığı konular o kadar detaylıdır ki namaz vakti geldiğinde dua eder ve kaldığı yerden devam eder."*¹⁷

Erbakan, sadece İTÜ'deki camide tanıştığı arkadaşlarıyla değil, aynı zamanda çeşitli etkinlikler düzenleyerek diğer öğrencileri de çevrelerine katmaya çalıştı. Bu dönemde vakit geçirdiği isimlerden biri de Demirel idi. Akademisyen olduktan sonra dahi Erbakan, bu faaliyetlere devam etti.¹⁸ İTÜ'deki Erbakan'ın faaliyetleri ve ilişkileri arasında, üniversite camisinde her cuma toplanan ve Ömer Kirazoğlu başkanlığında tartışmalar yapan bir grup vardı. Ayrıca, Erbakan'ın İTÜ'deki Sufi çevrelerle ilişki kurduğu bilinmektedir. Erenköy Cemaati'nin Şeyhi Mahmut Sami Ramazaoğlu'na yakın olan Ömer Kirazoğlu ile olan ilişkisinin yanı sıra, Erbakan'ın, İTÜ yakınındaki bir caminin imamı olan Abdurrahman Şeref Gülyazıcı'nın Arapça ve hadis dersleri aldığı bilinmektedir. İTÜ yılları, Erbakan'ın sadece teknik bilgi

¹³ Fehmi Çalmuk, "Necmettin Erbakan", (Derleyen: T. Bora ve M. Gültekinil), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Cilt. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 561.

¹⁴ Şama, a.g.e., s. 30.

¹⁵ Şama, a.g.e., s. 41.

¹⁶ Halil İbrahim Aşgın, *Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Millî Görüş Hareketi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2018, s. 260.

¹⁷ Çakır, a.g.e., s. 17.

¹⁸ Kızıldaş, a.g.e., s. 21.

öğrendiği bir dönem olmanın ötesinde, İslamî ilimleri de öğrendiği ve tasavvufla tanıştığı bir dönemdi.¹⁹ Erbakan'ın manevi dünyasını şekillendirmede etkin bir rol oynayan önemli figürlerden biri, Gümüşhanevî Dergahı'nın Şeyh Mustafa Fevzi Efendi'nin vekillerinden biri olan ve daha sonra Abdilaziz Bekkine Efendi olan Hasip Efendi idi. Bu kişilerin ortak özelliği, yüksek dini bilgiye sahip olmalarının yanı sıra, dönemin sorunları üzerine eğilen düşünürler olmalarıydı. Manevi dünyasının gelişimine büyük katkıda bulunan bu figürlerle olan bağları, onun kişisel ve dini gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.²⁰

İTÜ yılları, Erbakan'ın kalbinin ve zihninin şekillenmesinde önemli bir dönemdi. Bu dönemde etkinlikler başlangıçta İskender Paşa Camii'nde değil, Abdülaziz Bekkine'nin Zeyrek Camii'nde düzenleniyordu. Bu etkinliklere katılanlar arasında Erbakan'ın yanı sıra, Osman Nuri Çatak, Rıdvan Dedeoğlu, Mustafa Köseoğlu ve Yahya Oğuz gibi isimler de vardı. Bekkine'nin vefatı üzerine Mehmet Zahid Kotku'nun gelmesiyle, bu etkinlikler İskender Paşa Camii'ne taşındı. Türkiye'nin çeşitli sorunlarının tartışıldığı bu ortama "*görünmez üniversite*" deniyordu.²¹

1948'de, üniversite eğitimini tamamlayan Necmettin Erbakan, aynı yılın 1 Temmuz'unda İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Makine Mühendisliği Fakültesi, Motorlar Anabilim Dalı'nda asistan olarak göreve başladı. Asistanlar ders verme yetkisine sahip olmamalarına rağmen, Erbakan'a bu yetki özel izinle verildi. Üç yıllık asistanlık süresi boyunca, uzmanlık tezi başarılı bulundu ve bu başarısı nedeniyle, 1951'de İTÜ, bilgisini artırmak ve araştırma yapmak amacıyla Almanya'nın Aachen Teknik Üniversitesi'ne gitmesi için Erbakan'ı aday gösterdi.²² Erbakan, İTÜ'nün teklifiyle ilgili olarak yakın ilişki içinde olduğu Abdülaziz Bekkine'ye danıştı ve Bekkine'den aldığı izinle Almanya'ya gitti. Almanya'daki zamanında, Alman ordusu için teknolojik araştırmalar yapan DVL Araştırma Merkezi'nde Profesör tam adını yazalım Schmidt ile başarılı çalışmalar yürüttü. Aachen Teknik Üniversitesi'nde

¹⁹ Şama, a.g.e., s. 29-30.

²⁰ Kızıldaş, a.g.e., s. 21-22.

²¹ Şama, a.g.e., s. 59.

²² Kızıldaş, a.g.e., s. 26-27.

geçirdiği bir buçuk yıl boyunca, Erbakan üç tez hazırladı, bunlardan biri doktora tezi olup, Alman üniversitelerince kabul edilen "Doktor" unvanını aldı.²³

1953'te İstanbul'a dönüp üniversitedeki görevine geri döndükten sonra, Erbakan, Mayıs 1954 ile Ekim 1955 arasında askerlik hizmetini tamamladı. Türkiye'nin Amerika'dan talep ettiği ekipman listesini hazırlarken, Amerikan yardım heyeti ve özellikle bir Amerikan albayının dikkatini çekti. Albay, neden kamuflaj ağları, kürek sapları ve kürekler gibi eşyaların yerine bakım için makine talep edildiğini sorduğunda, Erbakan, Amerikan Ordusu Yönetmelikleri'ne atıfta bulunarak, böyle makinelerin Amerikan birimlerinde mevcut olduğunu açıkladı ve devamında da Erbakan'ın çabalarıyla, bu makineler Türkiye'ye getirildi.²⁴

Erbakan'ın birçok kararını etkilediği bilinen Kotku'nun, Gümüş Motor fabrikasının kuruluşunda da önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. İddiaya göre, Kotku, bir dikiş iğnesi kutusunun dahi yabancı menşeli olmasından dolayı üzüntü duyarak, ülkenin böyle bir eşyayı dahi üretemediği gerçeğini fark edince, takipçileri Erbakan'ın liderliğinde, daha sonra Pancar Motor Fabrikası olarak adlandırılacak fabrikanın kurulması için harekete geçti. "Gümüş" adı, Kotku ile ilişkilendirilen Gümüşhanevî Dergahı'ndan türetilmiştir. Kotku, fabrikanın kurulmasına sadece sözleriyle değil, aynı zamanda kendisi ve takipçileri için hisse satın alarak da katkıda bulundu. Fabrikanın çoğunluk hissedarları Kotku'nun talebeleriydi. Kendi cemaatinin fabrikanın kurulmasına katkısıyla yetinmeyen Kotku, o dönemde özel bağlantıları bulunan diğer cemaatlerin de bu girişimi desteklemesini sağladı. Bu fabrika, faizsiz, alternatif bir kalkınma modelinin ilk örneği olmuştur.²⁵ Gümüş Motor Fabrikası'nın temelleri Temmuz 1956'da atıldı, ancak çeşitli sorunlar nedeniyle seri üretim Mart 1960'a kadar başlamadı.²⁶ Gümüş Motor deneyimi, Milli Görüş Hareketi (MGH) için son derece önemli bir girişimdi ve birçok etkisi oldu. 1960'ların Gümüş Motor deneyimi, Erbakan'ın siyasi yolculuğunun başlangıcı olarak kabul edilir. 1960 yılında Ankara'da düzenlenen Sanayi Kongresi'ne katılan Erbakan, Gümüş Motor'un faaliyetleri hakkında bilgi vermiş ve Türkiye'de yerli bir otomobil üretme hedefini belirlemiştir. Bu fikir, 1960 darbesinden sonra askeri yönetim tarafından kabul edilmiş ve Erbakan'ın düşünce ve girişimleri sonucunda ilk yerli otomobil olan

²³ Işıl Arpacı, *Türk Siyasetinde Erbakan*, Kopernik Kitap, İstanbul 2017, s. 47; Çakır, a.g.e., s. 19.

²⁴ Ahmet Akgül, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, Burak Yayıncılık, Elazığ, 1997, s. 3-4.

²⁵ Soner Yalçın, *Hangi Erbakan*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1994, s. 25.

²⁶ Sedat Özgür, *Necmettin Erbakan ve Gümüş Motor*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 57.

"Devrim Otomobili", Eskişehir Demiryolları CFR Atölyesi'nde üretilmiştir. Askeri yönetim, Gümüş Motor Fabrikası'nı denetlemek için ziyarette bulunmuş ve bu ziyaretten duydukları hayranlık ve heyecanı gizlememişlerdir.

1963 yılında tekrar İTÜ'deki görevine dönen Erbakan, 1959 yılında İstanbul Sanayi Odası Makine Üreticileri Sanayi Meslek Komitesi'ne katılmış ve bu Komite'nin başkanlığına hızla yükselmiştir. 1965 yılında profesör unvanını alan Erbakan, 1966 yılında Sanayi Odaları Birliği Sanayi Bölümü Başkanı olmuştur. Bu Bölüm, Gümüş Motor deneyiminde ithalat kotalarını düzenlemede önemli bir rol oynamıştır. Ancak, Sanayi Bölümü tarafından alınan kararların, Sanayi Odaları Birliği Genel Sekreterliği tarafından keyfi olarak iptal edilebileceğini gören Erbakan, Genel Sekreter olmaya karar vermiş ve gerçekten de bu hedefine Mayıs 1967'de ulaşmıştır.²⁷Erbakan, aynı yılın Ocak ayında Nermin Hanım ile evlenmiş ve Mayıs 1968'de Sanayi Odaları Birliği Yönetim Kurulu üyesi olmuştur. Yönetim kurulu üyesi olduğunda, Masonların Birlik yönetimindeki etkisinin fazla olduğunu fark etmiş ve Birliğin Türkiye'nin gelişimini engellemeyi amaçladığını görmüştür. Bu durumda, Genel Başkanlık pozisyonunu hedeflemiştir. Gerçekten de 25 Mayıs 1969'da yapılan seçimlerde oyların %75'ini almasına rağmen ve dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in tüm baskılarına karşı bu pozisyondan ayrılmamak için 2,5 ay direnmesine rağmen, 8 Ağustos 1969'da polis tarafından Sanayi Odaları Birliği'ndeki görevinden alınmıştır.²⁸1969'da Anadolu tüccarlarının büyük desteğiyle TOBB başkanı seçilen Erbakan'ın seçimlerin Demirel'in hükümeti tarafından iptal edilmesi sonucunda TOBB binasından polis zoruyla çıkarılmasıyla Demirel ve Erbakan arasındaki sert siyasi rekabetin başlangıcı gerçekleşir. Erbakan siyasete girdiğinde, Adalet Partisi içinde Nakşibendiler ile birlikte Süleymancılar, Nurcular, Kadiriler vb. olarak bilinen milliyetçi muhafazakarlarla yakın ilişkiler içindeydi. Onları bir araya getiren şey, İslam odaklı ve gelenekçi eğilimleridir. Özellikle TOBB'daki pozisyonu sayesinde, bu çevrelerle yakın ilişkiler geliştirdi.²⁹Önce Gümüş Motor deneyimi, ardından Erbakan'ın Sanayi Odaları Birliği'nde yaşadıkları, aslında Erbakan'ı siyasete girmeye zorladı.³⁰ Çünkü Erbakan, bazı şeylerin siyasetle yapılabileceğini birinci

²⁷ Kızıldaş, a.g.e., s. 66-80.

²⁸ Elisabeth Özdalga, *İslamcılığın Türkiye Seyri-Sosyolojik Bir Perspektif*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 105.

²⁹ Elisabeth, a.g.e., s. 106.

³⁰ Mustafa Özdamar, *Yaşı ve Başıyla Mim Sin Harekâtı*, Çığır Yayınları, İstanbul 1977, s. 36.

elden öğrendi. Erbakan'ın siyasi hayatı, 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız milletvekili olarak başladı ve sırasıyla Milli Nizam Partisi (1970-1971), Milli Selamet Partisi (1972-1981), Refah Partisi (1983-1998), Fazilet Partisi (1997-2001) ve son olarak Saadet Partisi (2001) dönemlerinde devam etti.³¹

Her anı mücadele ile geçen Erbakan; kalp yetmezliği teşhisiyle hastanede tedavi alırken bile bir mümin ve mücahid kimliğiyle hareket etti. Benzer şekilde, son parti olan Saadet Partisi Başkanı olarak gücün yolunda meslektaşlarıyla yürümesi de onun mücahid doğasının bir ifadesidir. 2011 yılında 27 Şubat'ta gerçekleşen Erbakan'ın cenaze töreni, devlet büyüklerinin ve milyonlarca hayranının katılımıyla İstanbul Fatih Camii'nde gerçekleştirildi. Daha sonra, Erbakan'ın cenazesi Zeytinburnu Merkez Efendi Mezarlığı'ndaki aile mezarlığına defnedildi.³²

1.1.2. Kişilik ve Siyasi Kimliği

İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezuniyet yıllığındaki ifadeler, Erbakan'ın kişiliğini ve karakterini açıklamak için yeterli olarak kabul edilir. Yıllığın ilk cümlesi, Erbakan'ın "dindar, inançlı ve çalışkan" olduğunu vurgular. "Dindar" terimi genellikle tasavvuf geleneğine bağlılık ve İslam emirlerine tam bir bağlılığı ima eder. Erbakan'ın bu özelliği, derin bir İslami değerlere bağlı olduğunu ve tasavvuf geleneğine büyük bir ilgi duyduğunu gösterir. "İnançlı" kelimesinin kullanılması, Erbakan'ın sadece sıradan bir tasavvufi olmadığını, dinî konularda derin bir bağlılık içinde olduğunu gösterir. Her ne kadar her tasavvufi inançlı olsa da, her inançlı kişinin bir tasavvufi olmadığı vurgulanmaktadır. Bir tasavvufi ve inançlı olmanın özelliklerinden sonra Erbakan'ın çalışkanlığına dikkat çekilir. Bu ifadeler, Erbakan'ın sadece dini bağlılığıyla değil, aynı zamanda işine olan bağlılığıyla tanındığını gösterir. Erbakan'ın yaşam öyküsü, çalışkanlığının açık bir kanıtıdır. Yıllık, hayatını ibadet ve projeler temelinde dengelediğini belirtir. Bu tanım, onun dünyevi ve ahiret arasında dengeye sahip bir kişilik olduğunu gösterir. Projeler ve raporlar konusu, her proje bir hayal ile başlar ve o hayali gerçekleştirmek için bir plan gerektirir; bu da hem idealizmini hem de çalışma disiplini ifade eder. Erbakan'ın, bir civata sorulduğunda demir telinden başlayarak problemi temelden kavrama ve çözme yeteneğine sahip olduğunu göstermesi önemlidir. Anlatısı namaz vaktinde kesilip

³¹Özdamar, a.g.e., s. 11.

³²Macit, a.g.e.,s. 39-40.

namazdan sonra tekrar başlaması, meseleler ne kadar büyük olursa olsun, asıl amacının dini ve Allah'ın hoşnutluğunu düşünmek olduğunu gösterir. Ayrıca, konuya açıklık getiriyor olması ve namazdan sonra geri dönüp devam etmesi, sabırlı, kararlı ve dirençli bir doğaya sahip olduğunu gösterir. Bu gözlemler, Erbakan'ın öğrencilik yıllarında sınıf arkadaşları tarafından yapıldığı için son derece önemlidir çünkü bu niteliklerin ileriki yaşamında da devam ettiği görülebilir.³³

Erbakan'ın kişiliğinin ve karakterinin oluşumu, çocukluk yıllarından itibaren onu şekillendiren bilinçli ve dindar aile ortamı, seçkin profesörlerden aldığı dersler ve başarılı eğitim hayatı tarafından belirlenmiştir. Bu faktörleri şekillendiren ve harekete geçiren en önemli etken, Erbakan'ın İslam diniyle derin bir bağlılığıdır. Bu bağlamda, Erbakan'ın kişiliğini ve karakterini İslami etiklerle bulduğu ve imanını yaşamaya kararlı olduğunu gösterdiği söylenebilir.³⁴

Akın'ın vurguladığı gibi, resmî ideolojinin kusurlu bir ürünü olarak kabul edilen Erbakan'ın en belirgin özelliği, dindarlığı ve İslami kimliğidir. Erbakan'ın çocukluktan itibaren ortaya çıkan dindar kişiliğinin, özellikle 1980 darbesinden sonra Ankara Askeri Dil ve İstihbarat Okulu'nda hapis yattığı dönemde, yukarıda bahsedilen ünlü İTÜ mezuniyet yıllığında abartılı bir şekilde ifade edildiği gibi, belirgin hale geldiği görülmektedir. Oral Çalışlar'ın "Liderler Hapishanesi" adlı kitabında anlatıldığı gibi, sürekli abdest alır, namaz kılar ve dualar okurken etrafındakilerin dikkatini çekmiştir. Bu şekilde, Erbakan'ın dindarlığı ve İslami kimliği, kişiliğinin temel unsurlarından biri olarak öne çıkar.³⁵

Erbakan, hayatının amacı haline getirdiği Kur'an'ı doğru yaşamaya çalışan ve başkalarına da doğru yaşatmaya çalışan bir liderdir.³⁶ Karaman, Erbakan'ı değerlendirirken, dini kimliğini vurgulayarak, bilim, siyaset, eğitim ve hareket alanlarında rol model bir figür olduğunu, milletin inanç değerlerinden uzaklaşmadığını ve dindarlığıyla İslam'ın insanlığa güzel yüzünü yansıtmaya

³³ Aşgın, a.g.e., s. 271-272.

³⁴ Macit, a.g.e., s. 131.

³⁵ Mahmut Hakkı Akın, "Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik-Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 22, 2009, s. 113.

³⁶ Çalışkan ve Sıcak, a.g.e., s. 80.

çalıştığını belirtmiştir.³⁷ Bu tanımlar, Erbakan'ın dindarlığıyla birlikte birçok farklı yönüyle öne çıkan bir lider olduğunu göstermektedir.³⁸

Erbakan'ın inkâr edilemez bir özelliği de dahi ve baskın kişiliğidir. Hemen hemen tüm eğitim hayatını başarılarla tamamlaması, Almanya'da akademik başarı elde etmesi, Türkiye'de en genç doçent unvanını alması, ülkenin ilk yerli motorunu üretmesi, Gümüş Motor girişimi, TOBB'deki hızlı yükselişi ve yeni bir siyasi yol açması gibi olağanüstü başarıları, olağanüstü bir zekaya sahip olduğunu gösterir. Erbakan'ın bu baskın kişiliğinin arkasında büyük bir özgüven yatar. Bu yüksek zekâ ve özgüven, sadece siyasette değil birçok farklı alanda başarılı bir Erbakan portresinin ortaya çıkmasını sağlar.³⁹

Başka bir kişisel özellik de liderlik kalitesidir. Birçok örgütsel başarının arkasında, mevcut düzene meydan okuyan, ortak bir vizyon aşıl原因, takipçilerini motive eden, onlara rehberlik eden ve onları, paylaşılan değerlere uygun hareket ederek yönlendiren liderler vardır. Bu tür liderler, takipçilerini daha fazla fedakârlık, çaba ve sadakat göstermeye teşvik eder. Erbakan, böyle bir lider olarak değerlendirilebilir.⁴⁰

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana halkın kendilerini düşündüğü, inandığı ve yaşadığı gibi düşünen ilk lider olan Erbakan, kitleleri yönlendiren bir lider haline gelmiştir.⁴¹ Milli Selamet Partisi'nin kuruluşunu en sıcak destekleyenlerden biri olan Eşref Edip Fergan (1882-1971), Milli Görüş lideri Erbakan'ın kitleleri yönlendiren bir lider olduğu nedenlerini şöyle açıklar: İslam'a olan bağlılığı, inancı ve tavizsiz yaşadığı İslami yaşam, hoşgörölü ve ikna edici konuşmaları, zekâsı, ikna edici yeteneği, güçlü manevi yanı, bilgisi, doğu ve batı kültürlerine hakimiyeti, halktan gelmesi ve her zaman halkla birlikte olması, bu özellikler Erbakan'ın liderlik niteliklerini vurgular.⁴² Milli Görüş Hareketi, Necmettin Erbakan'ın Müstakiller Hareketi'nin ardından 1970 yılında kurulan Milli Nizam Partisi (MNP) ile başlayan

³⁷ Hayreddin Karaman, *İslami Hareket Öncüleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 47.

³⁸ Aşgın, a.g.e., s. 271-273.

³⁹ Macit, a.g.e., s. 133.

⁴⁰ Durdu Mehmet Bıçkes, Celal Yılmaz ve Hakan Bakkal. "Lider Bir Kişilik ve Sembol Bir Şahsiyet Olarak Necmettin Erbakan", *ESAM-Turkish Studies İş birliği ile Milli Görüş Özel Sayısı*, (Editör: M. R. Kutan, M. D. Erdem ve H. Kılıçarslan), Cilt. 12, Sayı. 8, 2017, s. 61-62.

⁴¹ Hasan Karahasanoğlu, *Masona, Komüniste, Renksize Karşı Tekadam Erbakan*, Nizam Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 23.

⁴² Hüsamettin Ertem, *Yaşayanların Dilinden Milli Görüş*, Ravza Yayınları, 2019, s. 28.

ve günümüze kadar Türk siyasi hayatında iktidar mücadelesi veren hakim İslami hareketin bir ifadesidir. Milli Görüş partileri ideolojik, insan kaynağı, örgütlenme ve politika bakımından sürekliliğe sahip olsa da her biri bağımsızdır. Milli Görüş Hareketi'nin ideolojisi, İslam'ın temel değerleri üzerine inşa edilmiştir ve Türkiye'nin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını İslami ilkeler doğrultusunda dönüştürmeyi hedefler. Hareketin merkezinde, Batı'nın seküler ve materyalist değerlerine karşı İslam'ın ahlaki ve manevi değerlerini esas alan bir toplum düzeni kurma düşüncesi yer alır.⁴³ Milli Görüş, Türkiye'nin Batı'ya bağımlı olmasının yerine, İslam dünyası ile güçlü bağlar kurarak bağımsız ve güçlü bir ülke haline gelmesini savunur. Erbakan, Batı medeniyetini İslam dünyasına karşı bir tehdit olarak görmüş ve Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşarak İslam ülkeleriyle işbirliğine gitmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu doğrultuda, D-8 (Gelişen Sekiz Ülke) gibi girişimlerle İslam ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi işbirliğini teşvik etmiştir. Milli Görüş'ün bir diğer önemli unsuru da Filistin meselesi gibi Müslümanların yaşadığı zulümlere karşı duyarlılık gösterilmesi ve Siyonizm'e karşı aktif bir mücadele verilmesidir. Bu bağlamda, Erbakan, Siyonizmi İslam dünyasına yönelik en büyük tehditlerden biri olarak görmüş ve bu tehdide karşı Müslümanların bir araya gelmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁴

Erbakan'ın kişisel niteliklerinden biri nezaketi, zarafeti ve yüksek mizah duygusudur. Nazik, kibar, sevecen ve huzurlu tavırlarıyla birlikte şık görünümüyle Erbakan, akademik ve iş dünyasında önemli bir yere sahip olmuş ve Türk siyasetinde önde gelen bir figür haline gelmiştir. Yaşamının son yıllarında fiziksel zorluklarla karşılaşmasına rağmen, Erbakan, kendisini ziyarete gelenleri kapıda karşılayıp uğurlayarak, politik olarak sevilmediğini bilse bile, aynı nazik ve sevecen tutumu korumuştur. Siyasette ve özel hayatta güleryüzlü bir kişiliğe sahip olan Erbakan'ın siyasetteki tutumu, "gülümseyen siyaset" modeli olarak tanımlanmıştır.

Erbakan'ın siyasi yıllarına ait fotoğraflarına bakıldığında, en belirgin imajının gülümsemesi olduğu gözlemlenebilir. Bu gülümseyen tavır, sadece Türkiye'de değil, aynı zamanda insanların ona ilişkin algılarında da olumlu bir izlenim bırakmıştır. Erbakan'ın nezaketi, kibarlığı ve dindarlığı onu gerçek bir Osmanlı beyefendisi

⁴³Ömer Çaha ve Ömer Baykal, "Milli Görüş Hareketinin Kuruluşu: Türk Siyasetinde Milli Nizam Partisi Deneyimi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, s. 789.

⁴⁴ Işıl Arpacı, "Söylemden İdeolojiye Erbakan ve Milli Görüş" *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2020, s. 17.

yapmaktadır. Onun etrafındakilere asla kızgın, saldırgan veya kaba bir tavır sergilemediği, İslami politikaların militan bir hale gelmesini önlemede önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Erbakan'ın siyasi vizyonunu şekillendiren temel unsurlardan biri, inandığı İslam dininin anlayışına dayalı empatik iletişim yaklaşımıdır. Millî Görüş lideri olarak, merhametli ve şefkatli bir yaklaşım benimseyen Erbakan, insanlığın refahını ve itibarını sağlamayı amaçlamaktadır.⁴⁵

Nezaket ve hoşgörüsünün bir uzantısı olarak, Erbakan'ın insanları en üst düzeyde dinleme yeteneğinden de bahsetmek gerekmektedir. Erbakan, insanları kesmeden, çok iyi dinleyen ve kişisel görüşmeler sırasında danışma ve tartışmaya büyük önem veren biri olarak tanımlanmıştır. Erbakan, herkesi en üst düzeyde dinledikten sonra sonucu açıklamadan önce "Fatıha suresini" okurdu. Bazı insanlar, geldiklerini, konuştuklarını ve memnun olduklarını ifade eder ve giderlerdi. Erbakan, bilimde matematikleri çok iyi kullanırdı; analitik düşünme yeteneğiyle, neden-sonuç ilişkileriyle kesin bir sonuca ulaşırdı.⁴⁶

Gülümseyen siyaset modelini benimsemesinin bir sonucu olarak, Erbakan'ın başkalarını güldürmeyi önemseydiği de belirtilmelidir. Sosyo-psikolojik bir perspektiften bakıldığında, Erbakan, sadece maddi olarak ezilenlerin değil, manevi olarak ezilenlerin de savunucusu olmuştur. Solcu Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin ve sağcı Adalet Partisi (AP)'nin, manevi olarak ezilen ve küçük düşürülen geniş kitlelerin sorunlarını ele almak için iradesi olmadığı yıllarda, Erbakan, manevi olarak ezilenlerin refahını politik düşüncesinin merkezine koymuştur. Hareketini "kimseyi olmayanlar için biri olmak" ilkesiyle yönlendirmiştir.⁴⁷

Erbakan'ın politik başarısının önemli nedenlerinden biri de iyi konuşma yeteneğine ve beden dilini etkili bir şekilde kullanma becerisine sahip olmasıdır. Türk siyasi sahnesinde ses tonunu ve beden dilini en etkili kullanan birkaç siyasetçiden biri Süleyman Demirel ve Necmettin Erbakan'dır. Ona göre, Erbakan, neyin, nerede, kime ve nasıl söyleneceğini bilen ender siyasetçilerden biridir. Konuşurken avuçlarını açık tutma alışkanlığı, insanları kucaklar gibi konuşma, ara sıra dua eder gibi ellerini kaldırma, hatta "abuuuv" ifadesini kullanarak "Ben sizden

⁴⁵Arif Şen, "Karizmatik Lider Olarak Erbakan", *Anadolu Gençlik Dergisi*, 2015, s. 98-101.

⁴⁶Ravza Aydın, "Mizrahi Yahudileri ve İsrail'deki Sosyo Kültürel Durumları", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 20, Sayı. 37, Haziran 2018, s. 102.

⁴⁷Orhangazi Gökçe, "Çiğ Çağın Asil Delikanlısı Erbakan", *Anadolu Gençlik Dergisi*, Prof.Dr. Necmettin Erbakan Özel Sayısı, 2015, s. 117.

biriyim" mesajını iletmek, onun bu yönünü güzel bir şekilde örneklemektedir. İzgören'in belirttiği gibi, Erbakan, genellikle ayaklarını kavuşturarak oturmayı tercih etmezdi; bu durum genellikle iddialı, rekabetçi ve hırslı insanların tutumu olarak kabul edilir ve kültürümüzde saygısızlık olarak görülür. Erbakan'ın konuşma tarzı ve beden dilini seçerken, Sufi geleneğinin etkisi de göz ardı edilmemelidir.⁴⁸

Erbakan'ın önemli özelliklerinden biri sabrıdır. Karahasanoğlu'na göre, Erbakan, davasını korumak için her türlü saldırıya direndi; her zaman sakin, vakur ve ciddi bir tavırla davasını savundu ve her durumda sabrı seçti. Bazı çevreler tarafından gerici, geri kafalı, şeriat taraftarı, saltanat taraftarı, hilafet taraftarı ve Suudi taraftarı gibi ifadelerle suçlanmasına rağmen, hiçbir eleştiri veya suçlama karşısında sabrını kaybetmedi. Erbakan'ın bu tutumunun arkasındaki sebep, inandığı İslam dini, benimsediği dünya görüşü ve milli değerlere olan bağlılığıdır.⁴⁹

Azim ve kararlılık da Erbakan'ın kişisel özellikleri arasındadır. Erbakan, "asla vazgeçmeyen bir liderdir," ve "arabamızda geri vites yok" ifadesi, onun kararlılığını ve hedefine odaklanmasını ifade eder. Turhan Akyol'un lastik metaforu da bu kararlılığı tanımlar; Erbakan, ezilmiş gibi görünse de, her zaman eski haline döner ve mücadelesine devam eder. Erbakan'ın direncinin kaynağı, peygamberlerin örnek hayatlarından aldığı ilhamdır. Erbakan'a göre, müslümanca bir tavır üç aşamada kendini gösterir: 1) Maksimum çaba sarf edilir ve sebeplere güvenilir. 2) Olaylar karşısında korkusuzca ve umutsuzluğa kapılmadan Allah'a teslim olunur. 3) Sonuç kabul edilir ve Allah'ın takdiriyle memnuniyet duyulur.⁵⁰

Erbakan'ın cesareti, liderlik tarzının önemli bir parçasını oluşturur. Erbakan ile birlikte uzun yıllar çalışmış ve Erbakan'ın vefatından sonra da Saadet Partisi genel başkanlığı (2011-2016) yapmış olan Mustafa Kamalak, özel bir konuşmada Erbakan'ın cesaretini vurgulayarak Tевbe Suresi'ndeki "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve doğrularla birlikte olun" ayetini hatırlatır. Ardından, Hz. Davud'un savaşıçılarının bir kısmının su sınavından zaferle çıkanlara yönelik anlatıldığı Bakara Suresi'ndeki şu sözleri paylaşır: "Allah'ın izniyle, çok defa bir avuç insan, çok daha büyük bir topluluğu yenmiştir. Allah, sabredenlerle beraberdir." Son olarak, İsrail'e

⁴⁸ Emine Akbaş Demirkan, "Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Zarif Devletçilik ve Üslup Anlayışı", *ESAM-Turkish Studies İşbirliği ile Millî Görüş Özel Sayısı*, Cilt. 12, Sayı. 8, 2017, s. 451.

⁴⁹ Karahasanoğlu, a.g.e.,s. 22.

⁵⁰ Macit, a.g.e.,s. 132-133.

meydan okumadan, Amerika'yla işbirliği yapmadan ve Batı'ya sırtını dönmeden nasıl iktidara geleceğini sorgulayanlara, cesurca "Amerika umurumda değil! Amerika umurumda değil!" şeklinde cevap veren Erbakan'ın cesur tavrı, onun liderlik tarzının temel taşlarından biridir.⁵¹

İhsan Tamgüney'nin "Sultan Baba" lakaplı Erbakan için yaptığı açıklama, sokak gösterilerinde düşündüklerini cesurca söyleyen bir adam olduğunu vurgulayarak, cesur ve samimi bir lider olduğunu belirtmektedir. Bu açıklama, uzun yıllar birçok "İslamcı"nın dile getiremediği konuları açıkça ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Millî Görüş lideri Erbakan sadece konuşulmayanları ifade etmekle kalmamış, aynı zamanda ulusal ve dini konuları Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine taşımıştır. Bu konular arasında Türkiye'nin Avrupa Ortak Pazarı'na üyeliği ve gerçekler, eğitim politikalarındaki millî ve dini olmayan tutumlar, dinin ilerici ve çağdaş bir kültür ve medeniyet geliştirdiği, kaynakları etkili bir şekilde kullanarak çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma potansiyelimiz ve Batı'nın yoksullukla mücadele ederken Müslüman alimlerin katkılarıyla ortaya çıkan keşifler bulunmaktadır. Bu şekilde, Erbakan, toplumun dikkatini önemli konulara çekmiş ve bunların Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde tartışılmasını sağlamıştır, böylece millî iradeyi temsil etmiştir.⁵²

Özdalga'ya göre, Erbakan'ın dikkat çekme isteği ve kendini sergileme merakı kişiliğinin önemli bir parçasını oluşturur. Her zaman dikkatin odağı olmayı ve dikkat çekici açıklamalar yapmayı hedeflemiş, politik rakiplerini eleştirirken alaycı ve esprili ifadelerden kaçınmamıştır. Bu durum, Erbakan'ın dikkat çekici ve gösterişli projelere olan eğilimini de yansıtmaktadır. Örneğin, 1970'lerin ikinci yarısında ortak olduğu dönemlerde gerçekleştirdiği binlerce altyapı ve yatırım projesi, bu eğilimin bir yansımasıdır. Ayrıca, sekiz gelişmekte olan Müslüman ülkeden oluşan ve küresel demokrasiye dayalı yeni bir dünya kapısını açacağına inandığı D-8'in kurulmasındaki liderliği, gösterişli projelere olan merakının bir başka örneğidir. Bu şekilde, Erbakan hem kişiliği hem de siyasi vizyonu ile dikkat çeken bir lider olarak öne çıkmıştır.⁵³

Erbakan, destekçileri tarafından efsanevi bir figür olarak görülse de muhalifleri tarafından sık sık bir hayalperest olarak tanımlanır. Bu tanımlamanın arkasında,

⁵¹ Şen, a.g.e., s. 99.

⁵² Ertem, a.g.e., s. 230.

⁵³ Özdalga, a.g.e., s. 113-114.

Erbakan'ın her türlü rakamı (ülkenin nüfusu, partisinin oy oranı, kurduğu vakıf sayısı vb.) abartması ve imkânsız vaatlerde bulunması gerçeği yatar. Millî Görüş hükümeti döneminde, Türkiye'nin ve İslam dünyasının kurtuluşunu değil, aynı zamanda tüm insanlığın kurtuluşunu vaat etti. "*Mermi Hoca'nın hayallerine ulaşamazdı*" ifadesi, Erbakan hakkında yaygın olarak kullanılan bir deyim haline gelmiştir.⁵⁴ Erbakan'a bir konuşmasında bir hayalperest olduğunu söyleyen Bülent Ecevit'e verdiği yanıt, Erbakan'ın bu konudaki düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur. Erbakan, her şeyin bir hayalle başladığını ve imanla gerçekleştirilebileceğini belirterek, hayal kurmanın önemli bir erdem olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, gerçekleştirdiği hayaller ve idealler, inançlarının bir yansımasıdır ve zamanı geldiğinde bunları tek tek gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, Erbakan'ın hayalperest değil, idealist bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir. Dini, tarihi ve bilimsel temellere dayanan idealleri ve hayalleri, Millî Görüş Hareketi'ni karşılaştığı zorlukları aşmaya, değişen koşullarda yeniden şekillenmeye ve toplumsal tabanını canlı tutmaya yönlendirdi.⁵⁵

Erbakan'ın kişiliği ve karakter özelliklerini inceledikten sonra, kimliğine kısaca değinmek önemlidir. Anlatılanlardan açıkça anlaşıldığı üzere, temelde İslami bir kimliğe sahiptir. Ancak, genellikle tartışma konusu olan nokta, milliyetçi yanı etrafında dönmektedir. Karahasanoğlu'na göre, Erbakan ırkçı değil, milliyetçidir. Milliyetçiliğinin merkezinde, devletin kurtuluşu ve devamı ile Türk milletinin refahı ve güvenliği yatar. Erbakan, Türkiye Cumhuriyeti'ni Müslüman Türklerin son devleti olarak görür ve sürekli varlığı için gerekli koşulları yaratmanın merkezi önemde olduğunu düşünür. Ayrıca, Erbakan'ın milliyetçiliğini ülkenin hem maddi hem de manevi olarak gelişmesi, yeni iş imkanları yaratarak işsizliği sona erdirmeye ve sosyal refah seviyesini artırma arzusu olarak da değerlendirmek gerekir.⁵⁶

Erbakan, Türk milletinin şanlı tarihine ve milletine olan inancını defalarca dile getirmiştir. Ona göre, Türk milleti, insanlığın yeni bir çağa ve dünyaya geçişinde yeniden öncü olacaktır. Bu inanç, Türk milletinin İslam'a yüzyıllar boyunca sağladığı büyük hizmetlere dayanmaktadır. Erbakan'a göre, Türk milleti, tarihte örnek medeniyetler kurmuş, erdem ve faziletleri insanlığa öğretmiş ve uzun dönemler boyunca dünya düzenine hükmetmiştir. Türk milletinin tarihi zaferleri hakkında

⁵⁴RuşenÇakır, *Ne Şeriat Ne Demokrasi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.769.

⁵⁵ Macit, 2017, a.g.e., s. 136.

⁵⁶ Karahasanoğlu, a.g.e., s. 132-138.

konusurken, bu zaferlerin temelinde iman ve inanç, yani ahlaki ve manevi üstünlüğün olduğunu vurgular. Ancak, Erbakan Türk milletinin büyüklüğünü sadece İslam'a sağladığı hizmetlerle değil, aynı zamanda ezilmiş ve hor görülmüş milletlere yardımıyla da ilişkilendirir.⁵⁷

Bütün İslam dünyasını göz önüne alındığında, Erbakan gibi politikayı yasal zeminde deneyimlemiş ve başarılı olmuş başka bir İslam lideri yoktur. Bu durum sadece Türkiye'deki demokratik sistemin İslami hareketlere belli sınırlar dahilinde bazı fırsatlar tanımasından değil, aynı zamanda Erbakan'ın yetenek, beceri ve karizmasıyla da ilgilidir.⁵⁸ Erbakan'ın açıklamaları, belirsiz ifadeler olmaktan ziyade milletin köklerine referans verir. Erbakan'ın açıklamaları, ilkeli, adil, bağımsız, gelişimci ve manevi bir toplumsal geleneğin değerlerini yansıtır. Bu nedenle, Erbakan'ın açıklamaları, siyasette yol gösterici, hedef belirleyici ve toplumu dönüştürücü niteliktedir.⁵⁹

1.2. Millî Görüş Hareketini Doğuran Siyasi ve Toplumsal Arka Plan

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçişle birlikte, Cumhuriyet'in kurucu elitleri ile din arasındaki ilişkide önemli değişiklikler meydana gelmiş, toplumda gerilimlere neden olmuştur. "*Merkez-çevre*", "*modern-geleneksel*", "*gerici-progresif*" veya "*yöneten-yönetilen*" gibi kavramlar, Cumhuriyet döneminde din ile siyaset arasındaki ilişkilerdeki çatışmaları ve gerilimleri açıklamak için kullanılabilir. Bu dönemde, Batılılaşma odaklı seküler sivil ve askeri bürokrasi ile CHP, merkez aktörler ve değerler olarak ortaya çıkarken; kitleler, köylüler ve dini kesimler çevrenin aktörleri olarak siyasi sistemde yerlerini almışlardır.⁶⁰

Osmanlı idari sisteminden miras alınan Cumhuriyet Türkiye'si, seküler bir idari model benimsemiştir. Batı'da uzun süren mücadeleler sonucu oluşturulan seküler siyasi sistemlerde, dini örgütlenme genel halk idaresinin dışında tutularak dinin devlete, devletin de dine müdahale etmesi engellenmiştir. Bu nedenle, laiklik genellikle dinin devletten ayrı olduğu anlamına gelir. Ancak, Cumhuriyet Türkiye'sinde din, devletin kamu idaresi içinde bir örgütlenme biçimi olarak varlığını

⁵⁷ Erbakan, 2013, a.g.e., s. 235-242.

⁵⁸ Çakır, a.g.e., s. 769.

⁵⁹ Tekin, a.g.e., s. 242.

⁶⁰ H. Bahadır Eser, "Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Millî Görüş Hareketi ve Millî Nizam Partisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 18, Sayı. 3, 2013, s. 202-203.

sürdürmüştür. Dini örgütlenme, devletin idari yapısından çıkarılamamıştır. Bu açıdan, Cumhuriyet Türkiye'sinin din ile devletin ayrılması konusunda Osmanlı mirasından etkilendiği söylenebilir.⁶¹

Cumhuriyetin ilanı ile Osmanlı döneminin sosyal yapılarının tamamen ortadan kalktığını düşünmek gerçekçi olamaz. Çünkü bu yapılar, kültürel sistemin unsurları olarak nesilden nesile aktarılmışlardır. Bu nedenle, Osmanlı toplumunda var olan kültürel ve ideolojik yapıların yanı sıra, dinî yapılar da Cumhuriyet Türkiye'sinde belirli değişikliklerle devam etmiştir. Örneğin, Osmanlı dönemindeki Şeyhülislam kurumunun siyasi konumu ile Cumhuriyet dönemindeki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü arasında benzerlikler gözlemlenebilir.⁶² Cumhuriyetin ilk yıllarında sıkı seküler uygulamalara rağmen, din Devletin bir kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla kontrol altında tutulmasına rağmen varlığını sürdürmüştür. Ayrıca, resmi olarak yasal düzenlemelerle kaldırılmış olsalar da Nakşibendi tarikatı veya Nur hareketi gibi yapılar resmi siyasi alanın dışında dinî canlılıklarını sürdürmüşlerdir. Tek parti döneminden çok partili sisteme geçiş denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmış, örgütlü muhalefet uzun süre var olma fırsatı bulamamıştır. Ancak, seküler politikalar, sadece kent merkezleriyle özdeşleşmiş CHP ile kimliğini bulan bürokratik bir kesim tarafından kabul edilmiş, ülkenin çoğunluğu, kırsal nüfus, dini gruplar ve düşük gelirli kesimler gibi, din ile bağlarını koparmamıştır.⁶³ MGH'nin dayandığı temel, Kemalist merkezin sosyo-ekonomik ve siyasi ana akışının dışına itilmiş kişilerden oluşmaktadır. İki savaş arasındaki tek parti dönemi, çok partili sisteme geçişle resmî laiklik anlayışına karşı çıkan muhalefetin bir siyasi güç haline geldiği bir dönem olarak değerlendirilmelidir.⁶⁴

II. Dünya Savaşı'nda Batılı demokrasilerin zaferinden önceki tek parti döneminde sosyal muhalefeti temsil eden insanların durumunu en iyi tarif edenlerden biri Ali Fuad Başgil'dir (1893-1967). 1945'in başlangıcına kadar, yani Batılı demokrasilerin zafer kazandığı döneme kadar Türkiye'deki devlet adamlarının eylemlerini eleştirmek, özellikle din özgürlüğü ve laiklik gibi konularda, neredeyse "*intihar etmek*" anlamına geliyordu. Başgil'in bu ifadesinin abartılı olduğunu

⁶¹ Davut Dursun, *Yönetim-Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devleti'nde Siyaset ve Din*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992, s. 317.

⁶² Dursun, a.g.e., s. 317.

⁶³ Eser, a.g.e., s. 219.

⁶⁴ Özdalga, a.g.e., s. 208.

düşünenlere tavsiyesi, o dönemin gazete arşivlerine bakmalarıydı, burada düşünceleri nedeniyle idam edilen birçok yaşlı adamın fotoğraflarını görebileceklerdi. Tek parti döneminde bu kesimin ağır bedeller ödemek zorunda kaldığı bir gerçektir.⁶⁵

1950'lerde Türkiye'de çok partili bir döneme geçişle, sıkı laik uygulamalarda belirgin bir gevşeme görüldü ve dini hassasiyetler ve talepler siyasi arenada kısmen temsil edilmeye başlandı. Tek parti döneminde siyasette yeterince yer bulamayan İslamî politik hareketler 1950'lerin sonlarında sağ partilerde yer bulmaya ve kendilerine bir yer edinmeye başladılar. Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesi, İslami kesimleri rahatlattı ve DP, bu kesimler için önemli bir sığınak rolü üstlendi. Ancak, Kemalist devrimin etkileri ve genel seküler çerçeve, İslamcı politik hareketlerin etkili ve açık bir şekilde ortaya çıkmasını engelledi. İslamcılar çalışmalarını ve örgütlenmelerini sürdürdüler, ancak öne çıkmak yerine arka planda kalmayı tercih ettiler. Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi (AP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) gibi partiler, İslami politik hareketlere yol açmada rol oynadılar.⁶⁶

1950'de düzenlenen ilk serbest seçimlerle birlikte, toplumsal muhalefetin önemli bir kısmı Demokrat Parti içinde temsil edilmeye başlandı. Ancak DP'nin 1960 darbesiyle devrilmesinin ardından yerini Adalet Partisi (AP) aldı.⁶⁷ AP içindeki muhafazakâr kesimlerin MNP'nin doğuşunda AP içindeki tutum değişikliği önemli bir faktördü. 1950'lerde CHP'nin ekonomi politikalarının Türkiye'nin Batılı müttefikleri tarafından teşvik edilen DP'nin liberal ekonomi politikalarına yerini bırakması, üretim yapısı ve ilişkilerinde dönüşüme neden oldu. Bu geçiş tarım temelli bir ekonomik modelden endüstri tipi kapitalist üretim ve tüketim modeline geçiş anlamına geliyordu. Bu değişikliklerin sonucunda, sermaye birikimi ve yeni bir üretim modelinin oluşumu hızlandı ve tarımda mekanizasyon ivme kazandı. Bu, kırsal alanlardan şehirlerin banliyölerine büyük göçlere ve hızlı kentleşmeye yol açtı. Devletin özel sektörü desteklemeyi ve milli burjuvazi sınıfını oluşturmayı amaçlayan politikaları, yeni bir tekelleşmiş sermaye sınıfının ortaya çıkmasına neden oldu. 1960 ve 1970 arasında iktidarda olan AP'nin tekelleşmiş sermayeye yönelttiği artan eğilimle birlikte, küçük esnaf, tüccarlar, çiftçiler, memurlar ve işçiler, bu politikalara

⁶⁵ A. Fuad Başgil, *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2016.

⁶⁶ Oral Çalışlar, *Refah Partisi Nereden Nereye*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1997, s. 34-35.

⁶⁷ Özdalga, a.g.e., s. 208.

karşı bir tepki geliştirdi. Bu süreç sonunda AP içindeki dindar ve muhafazakâr tabanın ayrılması ve ardından Milli Nizam Partisi'ne (MNP) katılmasıyla sonuçlandı.⁶⁸

Milli Görüş Hareketi'nin doğuşunu hazırlayan faktörlerden biri, Türkiye'deki çeşitli İslami hareketlerin ve önemli İslamcı liderlerin eserlerine daha kolay erişimin sağlanmasıydı. Çok partili yaşama geçişin yol açtığı dini hayattaki rahatlama ile Türkiye'deki İslami kesim, dünya çapındaki İslami hareketlerle iletişime geçmeye başladı. Türkiye'nin coğrafi ve tarihsel bağları nedeniyle, özellikle Mısır ile özel bir ilişkisi vardı. Dolayısıyla Müslüman Kardeşler hareketi ve diğer Arap ülkelerindeki uzantıları hususi bir yere sahipti. Hasan el-Benna (1906-1949), Seyyid Kutup (1906-1966), Muhammed Kutup (1919-2014), Said Havva (1935-1989) ve Fethi Yeken (1933-2009) gibi Müslüman Kardeşlerin önde gelen figürlerinin eserlerinin Türkçeye çevrilmesiyle, Türk okurlar, Mısır'daki El-Ezher Üniversitesi gibi yerlerde eğitim görenler gibi bu fikirlerle tanışmaya başladı. Ayrıca 1960'lardan itibaren Seyyid Ebu'l Ala Mevdudi'nin (1903-1979) eserlerinin çevrilmesi, diğer İslami hareket liderlerinin eserleriyle birlikte, Türk okurların ilgisini çekti. Genellikle Kur'an'a bir eylem kitabı olarak odaklanan tartışmalar, geleneksel bakış açılarından farklı yaklaşımlar ve Dar al-Harb, Dar al-Islam, cihat, hicret, tağut ve batıl gibi provokatif kavramlar içeren eserlerin tercümesi, özellikle gençler üzerinde etkili olmuştu.⁶⁹

Türkiye'de Demokrat Parti (DP) ve Adalet Partisi (AP) her iki partiyi de iktidara getiren kitleler, temel olarak dinlerine ve devletlerine derin bağlı olan düşük ve orta gelirli esnaflar, çiftçiler, emekliler ve küçük memurlardı. Karahasanoğlu'na göre, bu insanların hükümetten beklentileri, sadece maddi yaşamlarını iyileştirmekle kalmayıp, binlerce yıllık Türk-İslam medeniyetinin devlet tarafından korunması ve sahiplenmesi gerektiğini görmektir.⁷⁰ Tek parti döneminde dışlanan, aşağılanan, hor görülen, bazen de sömürülen bu nüfus, çok partili rejime geçişle kendilerini ifade etme fırsatı buldu ve önce Demokrat Parti'ye, ardından Adalet Partisi'ne yöneldi. Bu partilerde umduklarını tam olarak bulamadıkları dönemlerde ise, benzer düşünceleri

⁶⁸ Ömer Çınar, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, Kitap Dostu Yayınları, İstanbul, 2016, s. 200-201.

⁶⁹ Abdulhamit Birişik, "Mevdûdî İslamcılığının Türkiye'ye Giriş Biçimi ve Türkiye İslamcılığına Etkisi", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, (Derleyen: İ. Kara ve A. Öz), Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 390-391.

⁷⁰ Karahasanoğlu, a.g.e., s. 54-55.

paylaştıklarına inandıkları Erbakan ve Milli Nizam'a yöneldiler. Kemalist paradigmanın 1970'lerde Türkiye için yetersizliği, Milli Görüş Hareketi'nin doğuşunu hızlandıran ana faktörlerden biridir.⁷¹

Türkiye'nin çok partili döneme geçişiyle birlikte, Demokrat Parti döneminde önemli ekonomik ve siyasi değişimler yaşandı ve toplumsal alanda İslam'ın varlığı daha belirgin hale geldi. Adalet Partisi, 1965 seçimlerinde %52,8 oy alarak tek başına iktidara geldi, devamında da 1969 seçimlerinde %46,5 oy alarak iktidardaki gücünü korudu. Buna rağmen iktidardaki partinin yorgunluğu ve sınıf ayrımı dinamikleri nedeniyle Adalet Partisi, sağ kanadın çatı partisi olma misyonunu giderek kaybetti. Bu ayrılma dinamikleri içinde, milli görüşün Adalet Partisi'nden ayrılması, milliyetçiliğin CKMP/MHP'den ve liberalizmin Demokrat Parti'den ayrılmasından sonra daha etkili ve sınıf temelli bir ayrılma oldu. 1970'te Milli Nizam Partisi'nin kurulmasıyla, dinî referanslara dayalı siyasetin doğrudan sahneye çıktığı görüldü.⁷² Türk siyasi hayatının tamamında, mevcut siyasi düzene karşı önemli siyasi mücadeleler yaşandı. Ancak, DP ve ardından AP tarafından temsil edilen merkez sağ siyasetin sınırlı muhalefeti, Batılılaşma ideolojisiyle doğrudan karşı karşıya gelecek bir siyasi alternatifin olmadığını ortaya koydu. Bu boşluğu dolduran en önemli siyasi deneyim, Milli Görüş Hareketi oldu. AP'nin ve lideri Süleyman Demirel'in kişisel iktidar mücadelesi, Milli Görüş Hareketi lideri Erbakan'ın siyasi sahneye girmesinin yolunu açtı ve bağımsız, muhalefetçi bir siyasi çizginin inşasında öncülük etti. Böylece, Türk siyasi hayatında yeni bir yolculuk başladı.⁷³

Necmettin Erbakan'ın siyasete girişi, arkadaşı Süleyman Demirel'in başkanlığını yaptığı Adalet Partisi'ne Konya Milletvekili adayı olarak başvurmasıyla başladı. Ancak, 1969 seçimlerinden önce AP'nin Genel İdare Kurulu toplantısında bu başvuru oy birliğiyle reddedildi. Erbakan'ın bu veto sürecindeki konuşmalarında sürekli olarak muhafazakarlığa vurgu yapması, siyasi yolculuğunun uzun bir sürece yayılacağını gösteriyordu.⁷⁴

Milli Nizam Partisi'nin kurucuları, son ana kadar Adalet Partisi içinde siyaset yapma çabalarını sürdürdüler, ancak amaçlarına ulaşamadılar. Bu durumun ilk

⁷¹ Tekin, a.g.e., s. 211.

⁷² Eser, a.g.e., s. 219.

⁷³ Ömer Baykal ve Ömer Çaha, "Politik Aktör Olarak Necmettin Erbakan'ın Türk Siyaseti'ndeki Yeri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 8, 2017, s. 2.

⁷⁴ Yorgancılar, a.g.e., s. 53.

nedeni, sadece Adalet Partisi içinde siyaset yapmak istememeleri idi, aynı zamanda partide etkili bir güç olmak istiyorlardı. İkinci faktör ise, Erbakan'ın asıl amacının Adalet Partisi içinde liderlik mücadelesine girmek ve sağ merkez liderliğinde rol oynamak olduğu geniş çapta yorumlanmasıydı. Bu gerilimli atmosferin etkisiyle, Süleyman Demirel'in Erbakan'ı ve bazı diğer İslamcı kadroları Adalet Partisi'nden dışlaması, Türkiye'deki İslamcıların siyasette kendi alanlarını oluşturmalarını zorunlu hale getirdi. Ancak, Milli Nizam Partisi'nin kurulması sadece bir zorunlulukla açıklanamaz. Kurucular, İslami toplulukların önemli bir potansiyele sahip olduğunu ve siyasette yer alabilecek kadrolara sahip olduklarını fark ederek güven kazandılar. Ayrıca, çok partili dönemde artan kentleşme ve gelişen endüstriyel ve ticari ortam, dini kesimlerin sermaye biriktirmeye, başlamasına olanak sağladı ve bu da Milli Nizam Partisi için güçlü bir finansal zemin oluşturdu.⁷⁵

Tüm bu olayların yanı sıra, Adalet Partisi'nin yetkili komiteleri tarafından Erbakan'ın milletvekilliği adaylığının reddi, iç mücadeleyi imkânsız hale getirdi ve Erbakan'ı yeni bir parti kurmayı düşünmeye zorladı.⁷⁶ Necmettin Erbakan'ın Adalet Partisi'nden milletvekilliği adaylığının veto edilmesi, onun için son değil, yeni bir başlangıçtı. Bu olayın ardından Erbakan, 1969 seçimlerinde Bağımsız Konya milletvekili adayı olarak siyasi yolculuğuna devam etti.⁷⁷ Erbakan, 1969 seçimlerinde Bağımsız Konya milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmeyi başardı. Kemalettin Erbakan'a göre, bu süreç Milli Görüş Hareketi'ne birçok yönden katkı sağladı. Milli Görüş Hareketi'nin kurumsallaşmasına bir tür prova görevi gördü ve bu hareketin siyasi örgütlenmesini başlatmak için ara bir operasyon dönemi olarak hizmet etti. Bu operasyonel dönemin bir diğer katkısı ise Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden Milli Görüş Hareketi'nin bir parçası olabilecek insan potansiyelinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamasıydı.⁷⁸

1967 yılında, Kahramanmaraş'tan Senatör Ahmet Tevfik Paksu, Adana'dan Milletvekili Hasan Aksay ve Rize'den Milletvekili Arif Hikmet Güner gibi Adalet Partisi üyeleri, İslami referansları vurgulayan yeni bir parti arayışına girdiler. Özellikle, Necmettin Erbakan'ın 1968'de Odalar Birliği Başkanı olarak seçilmesinden sonra, İstanbul ve İzmir Ticaret Odaları'nın baskıları sonucu AP'li Ticaret Bakanı

⁷⁵ Çakır, a.g.e., s. 757.

⁷⁶ Özdamar, a.g.e., s. 25-27.

⁷⁷ Çakır, a.g.e., s. 229.

⁷⁸ Erbakan, a.g.e., s. 125.

tarafından görevden alınması, Erbakan'ı yeni bir parti kurma çabalarına itti. Erbakan ve diğer muhalefet milletvekilleri, Adalet Partisi içinde İslami değerlere dayalı siyasi bir yapı kurmaya kararlıydılar. 1968 olayları, Erbakan ve onun yanındakilerin çabalarını hızlandırdı. Baskılara ve Adalet Partisi'nden ihraca rağmen, Erbakan ve beraberindekiler, İslami değerlere dayalı yeni bir siyasi yapı temellerini atmaya kararlıydılar. Özellikle, İstanbul ve İzmir Ticaret Odaları'ndan gelen baskılar, Adalet Partisi içindeki muhaliflerin yeni bir parti kurma konusundaki kararlılığını daha da güçlendirdi. Bu dönemde, Necmettin Erbakan, görevden alınmasına rağmen siyasi faaliyetlerine devam etti ve İslami referansları vurgulayan bir parti kurma adımları attı.⁷⁹

Milli Görüş hareketinin temelleri, öncelikle sufi tarikatlar ve cemaatlerle şekillenen bir dini ve toplumsal yapı üzerinde yükselmiştir. Bu yapı, İslam'ın ahlaki ve manevi değerlerini toplumsal hayatta yaşatma ve yayma çabası içinde olan dini cemaatler ve tarikatlar tarafından desteklenmiştir. Ayrıca, imam hatip okulları gibi dini eğitimi esas alan kurumlar, Milli Görüş'ün fikri altyapısını besleyen önemli unsurlardan biri olmuştur. İslam coğrafyasından yapılan çeviriler ve bu çeviriler yoluyla İslam dünyasındaki fikir akımlarının Türkiye'ye taşınması, bu ilk platformun kültürel zeminini oluşturarak hareketin entelektüel altyapısını güçlendirmiştir. Milli Görüş'ün doğuşunu hazırlayan ikinci platform; kültür, sanat ve düşünce dünyasından gelen entelektüellerin katkısıyla şekillenmiştir. Bu entelektüeller, İslami referansları vurgulayan bir siyasi yapıyı kurma çabasına girmişlerdir. İslami düşüncüyü, modern dünya ile entegre ederek yeni bir toplumsal ve siyasi yapı oluşturma hedefi güden bu entelektüeller, İslam'ı sadece dini bir inanç sistemi olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi bir rehber olarak görmüşlerdir. Bu süreç, Türkiye'de İslami değerlere dayalı bir siyasi hareketin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamış ve Milli Görüş'ün entelektüel temellerini atmıştır. Bu platformdan doğan entelektüel ve kültürel etkileşimler, Milli Görüş'ün oluşum sürecine önemli katkılarda bulundu.⁸⁰ Kemalettin Erbakan'a göre, Milli Görüş'ün kurulmasının zeminini hazırlayan önemli faktörlerden biri, Osmanlı döneminin sonuna ulaşmış ve Cumhuriyet döneminin sıkı laik politikalarından etkilenmemiş küçük bir entelektüel grubun, 1950'lerde kurulan İslam merkezli sivil toplum örgütleri aracılığıyla genç kuşaklarla buluşmasıydı. Bu

⁷⁹ Çakır, a.g.e.,s. 229.

⁸⁰ Macit, a.g.e.,s. 139.

süreçte, İbnü'l Emin⁸¹ tarafından kurulan İlim Yayma Cemiyeti gibi sivil toplum örgütleri, manevi değerlere önem veren entelektüelleri gençlerle buluşturarak Milli Görüş hareketinin filizlenmesine katkı sağladı. İlim Yayma Cemiyeti, 1951'de kurulmuş olup Dr. Niyazi Kurtulmuş, Dr. Asım Taşer, Prof. Dr. Sebahattin Zaim ve Mahmut Celalettin Ökten gibi değerli isimleri ağırlamıştır. Bu cemiyet, gençlerle buluşarak Milli Görüş hareketinin ortaya çıkmasına katkı sağladı. Ayrıca, İstanbul İmam Hatip Okulu'nun yeni bir binaya kavuşturulmasını sağlayarak ve imam hatip okullarında ve üniversitelerde okuyan öğrencilere destek sağlayarak, Milli Görüş'ün gençler üzerindeki etkisini artırmıştır. Kemalettin Erbakan'a göre, Milli Görüş'ün doğuşuna zemin hazırlayan süreç, 1950-1960 arasında İlim Yayma Cemiyeti ve İbnü'l-Emin Vakfı gibi organizasyonların önemli rol oynadığı bir dönemdir. Bu organizasyonlar, Milli Görüş hareketinde etkin rol oynayacak gençlerin yetiştirildiği bir ortam sağladılar. O dönemde İmam Hatip Lisesi müdürü olan Halil Ziya Erce'nin, İlim Yayma Cemiyeti ile Milli Görüş arasındaki bağı sağladığı belirtilmektedir.⁸²

Milli Görüş hareketinin tarihsel kökenleri, Birinci Meclis'teki İkinci Grup'a kadar takip edilebilir. Ona göre, siyasi İslam'ı nasıl sundukları, saltanat ve hilafet bağlılıkları ve demokrasiye verdikleri anlam gibi faktörler, bu iki yapının benzer olduğunu gösterir.⁸³ Batılı endüstrileşmeyi takip eden kapitalizmin yükselişi, İslam coğrafyasını etkiledi ve Osmanlı Devleti'ni zayıflattı. Bu süreçte, Türkleşme, İslamlaşma ve Modernleşme olmak üzere üç farklı görüş ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Batı'nın etkisi altında bir süreç başladı ve devlet Batı'yı taklit etmeye başladı. Bu süreç, Milli Görüş hareketinin doğuşuna hazırlanan faktörlerden biriydi. İslami değerlere önem vermeyen ve Batı'ya yönelen politika izleyen Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı Milli Görüş çatısı altında İslami değerleri savunan kesimlerin bir araya gelmesi, hareketin temellerini oluşturdu.⁸⁴

1930'larda, bazı İslam alimleri, gelişmeleri yanlış bularak insanları tekrar dine ve Kur'an'a davet etmeye başladılar. Süleyman Hilmi Tunahan Kur'an eğitimine vurgu yaparken, Said-i Nursi doktrinel gerçekleri vurgulayarak, tasavvuf eğitimini

⁸¹ Recep Kabakçı; Fatih, Kutan M. Emin Saraç Hocaefendi ile hasbihâl!. 2011.

⁸² Aşgın, a.g.e., s. 290-293

⁸³ M. Mücahit Küçükylmaz, *Türkiye'de Siyasal Katılım: Tek Partiden Ak Parti'ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları*, Yarın Yayınları, İstanbul, 2011, s. 91.

⁸⁴ Ersoy, a.g.e., s. 44.

teşvik etti.Bu dönemde, özellikle İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okuyan bazı gençler, tasavvuf eğitimi aldılar ve boş zamanlarını o dönemin sufi alimlerinden dersler alarak geçirdiler. Bu gençlerden biri de merhum Erbakan'dı. 1950'lerde, Türkiye'nin yönetiminde etkili olmaya başlayan bu kuşağın uygulamaları, dini eğitim ve yetiştirme almalarına rağmen Batılılaşmıştı.

1.3. Türkiye'nin Demokratikleşmesinde Millî Görüş Hareketinin Türk Siyasal Hayatındaki Rolü ve Etkisi

Demokrasi, Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre "halk egemenliği ilkesine dayanan bir yönetim biçimi" olarak tanımlanır ve Yunanca "kratos" (güç) ve "demos" (halk) kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir. Bu nedenle demokrasi, TDK'ye göre, "halkın, halk için ve halk tarafından" bir yönetim biçimi olarak anlaşılabilir. Demokrasi, halkın en yüksek siyasi otoriteyi temsil ettiği, yöneticilerin adil ve özgür seçimlerle belirlendiği bir sistemdir. Demokrasi, özgür seçimler, çoğulculuk, kuvvetler ayrılığı, insan hakları, temsilî hükümet, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sivil toplum gibi değerlere dayanır. İslami entelektüeller genellikle bu değerlere itiraz etmez, ancak demokrasinin bu değerleri yeterince sağlamadığı için eleştirilir. Ayrıca, İslamcılar demokrasinin standartlaştırılmasının, İslam'ın savunduğu çeşitlilik ve çoğulculuğa izin vermediğini savunur. Yine de, İslam'a aykırı olmayan demokrasi değerleri genellikle kabul edilir.⁸⁵İşleyiş, uygulama ve teknikler açısından İslami yönetim ile demokrasi arasında birçok benzerlik olmasına rağmen, temel fark, demokrasinin felsefesinde yatar, bu da demokrasinin temeli ve başlangıç noktasıdır. Demokrasi, insanların Allah'tan bağımsızlığına dayanırken, İslam'da, birey ve toplumun iradesinin üstünde başka bir irade daha vardır, o da Allah'ın iradesidir.

Laiklik nedeniyle demokrasi İslam ile uyumsuzdur. Ancak daha iyi bir alternatif bulunana kadar, İslam'ın prensiplerine ve siyasi teoriye uygun olarak demokratik mekanizmaların kullanılmasında bir sakınca olmadığı savunulabilir.

Bazı çağdaş Müslüman yazarlar, İslam'ın demokrasi ile uyumlu olduğunu iddia ederken, diğerleri İslam'ın bir sosyalist toplum kurmayı amaçladığını savunmaktadır. Ancak, çoğu Batılı yazar için, İslam, kaçınılmaz olarak diktatörlüğe yol açacak totaliterlikle ilişkilendirilir. Tüm bu kavramlar ve benzerleri, Batı medeniyetinin

⁸⁵ Heywood, a.g.e., s. 96; Kuzu, a.g.e., s.335

tarihsel sürecinde ortaya çıkmış özel kavramlaştırmalardır ve bu kavramlar üzerinden İslam toplumuyla ilgili analizler yapmak ve tespitlerde bulunmak her zaman doğru sonuçlar vermeyecektir. İslam, sosyal olarak tüm insanların eşit olduğunu kabul ederken, demokrasinin tüm insanları eşit gördüğü bu ilk yönüyle bir sorun yaşamaz. Ancak, halkın mutlak egemenliği açısından İslam ve demokrasi aynı yerde değildir. Çünkü İslam, Müslümanların işlerinin, Kur'an'ın ayetleri ve Peygamber Muhammed'in sünneti ile belirtilen Şariat hükümlerine göre düzenlenmesini gerektirir.⁸⁶

1960'larda İsrail'in Filistin'i işgaline karşı Türkiye'de belki de ilk köktendinci hareket olarak ortaya çıkan ve daha sonraları 1980'lerde radikal İslamcılarının yayın organı haline gelen Hizb ut-Tahrir (Özgürlük Partisi) Türk teşkilatının önde gelen isimlerinden biri olan Ercüment Özkan (1938-1995), "*geleneksel İslam - radikal İslam*" arasında bir ayrım yaparak, geleneksel İslam'ı reddederek kendisini "radikal İslamcı" olarak tanımlamış ve "köklerinden gelen İslam" olarak nitelendirmiştir.⁸⁷ Ona göre, İslam'ı kirleten iki düşünce vardır, ilki geleneksel İslam, ikincisi ise laik ideolojilerin getirdiği İslam görüşleridir.

Niyazi Usta'ya göre, demokrasinin en önemli engellerinden biri, demokratik kurumların ve süreçlerin ekonomik olarak güçlü kesimler tarafından manipüle edilebilir olması nedeniyle halkın iradesinin yönetimde doğru bir şekilde yansıtılamamasıdır. Eğer demokrasi, insanların kendilerini yönetmesini, insan haklarını, düşünce ve inanç özgürlüğünü vb. hedefliyorsa, o zaman bu ideal değerler İslam'da da bulunmaktadır.⁸⁸ Bugünün dünyasında, İslam topluluğunun, demokrasiyi kendi ideallerini gerçekleştirmenin bir aracı haline getirmeye çalışmaktan başka bir seçeneği yoktur. Temelde, İslam ile tamamen uyumsuz kabul edilen monarşiyi bile meşrulaştırabilen Sünni İslam geleneği için, idealler açısından hiçbir temel farkı olmayan demokrasiyi meşrulaştırmak ve içselleştirmek daha kolay görünmektedir.

⁸⁶ Muhammed Esed, *İslam'da Yönetim Biçimi*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy), Ekin Yayınları, İstanbul, 2016, s. 31-33.

⁸⁷ Hasan Yücel Başdemir, "Fundamentalizm", *Dünya'da ve Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, Orion Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 551.

⁸⁸ Niyazi Usta, "Din, Devlet ve Toplum", *Dini Araştırmalar*, Cilt. 3, Sayı.8, 2000, s. 143-144.

Ona göre, bu anlayışa karşı çıkanlar, İslam'a tek tip teokratik bir yönetim dayatan marjinal İslamcı gruplar ve dini değerlere karşı olan gruplardır.⁸⁹

1970'ler ve 1980'ler, İslami referansların nispeten daha çok değer verildiği bir dönemdi ve "İslamcılar"ın demokrasiye ilişkin görüşleri ve düşünceleri, demokrasi ile İslam'ın asla uyumlu olamayacağını savunan Oryantalist bakış açısını takip etmiştir.⁹⁰

Müslüman ülkelerdeki birçok dini hareket, laik diktatörlere karşı demokrasinin savunuculuğunu üstlenmiştir. Örneğin, Mısır'da Hasan el-Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler, Cezayir'de Abbas Madani liderliğindeki FIS, Sudan'da Hassan Turabi (1932-2016) liderliğindeki hareket, Tunus'ta Rashid el-Gannushi liderliğindeki Nahda Hareketi, Malezya'da Mahathir Mohamad (1925) ve Anwar İbrahim (1947), Bosna'da Aliya İzzetbegović (1925-2003), ve Fas'ta Abdullah ibn Kiran (1954) liderliğindeki hareketler, Türkiye'de Erbakan tarafından kurulan MGH, tamamen demokrasiye karşı değildir; hatta kendi mücadelelerini demokrasi çerçevesinde sürdürmüşlerdir.⁹¹

Politikanın üç amaca hizmet edebileceği görüşüne göre, ilk olarak güç kazanmak ve sistemin içinde hizmet etmektir. İkincisi, sistemin içinde iktidarı ele geçirmek ve sistemi değiştirmek, üçüncüsü ise sistemin dışında mücadele yöntemlerini benimseyerek sistemi değiştirmektir. MGH için ana hedef, politikayı ikinci amaç için sürdürmektir, ancak bu hareket, ilerleyen süreçte birinci çizgiye daha yakın bir tavır benimsemiştir.⁹² Erbakan, dindarları siyaset sahasından uzak tutmaya çalışmasına rağmen, laikliğe karşı ılımlı bir tavır benimsemiş ve siyasi alanı din ve ideoloji temizlenerek uzlaşma ve çoğulculuk üzerine inşa etmeyi savunmuştur.⁹³ Karahasanoğlu'na göre, Erbakan'ı samimi bir demokrasi taraftarı yapan, milletine olan sınırsız inancı ve güvenidir. O'na göre, Türk milleti, inançlarını koruyabilir ve düşüncelerini paylaşan politikacıları iktidara getirebilir ancak bu tüm kurumları ve örgütleriyle düzgün işleyen bir demokrasi ile mümkün olabilir. Hem

⁸⁹H. Yunus Apaydın, "Müslüman Siyaset Geleneğinde Din-Devlet İlişkisi", *Bilimname*, 2003, s. 222-223.

⁹⁰ Yasin Aktay, "İslamcı Siyasetin Yeni Halleri ve Söylemleri", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, (Der. İ. Kara ve A. Öz), Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 818.

⁹¹ Başdemir, a.g.e., s. 546-547.

⁹² Karaman, a.g.e., s. 276-277.

⁹³ Başdemir, a.g.e., s. 546.

maddi hem de manevi gelişmenin ilk koşulu, düzgün işleyen bir demokratik rejimdir. Erbakan bunun farkındaydı ve buna göre hareket etti. "*Tek tip zihniyet demokrasisi*" olarak adlandırdığı yaklaşımlara karşı, Erbakan sürekli olarak "*gerçek demokrasi*"yi savunmuştur.⁹⁴

Erbakan'ın eleştirdiği şey "demokrasi" değil, "demokratur"⁹⁵ olarak nitelendirdiği anlayış ve uygulamalardır. Ona göre, demokrasi insanların kendilerini yönetmesi anlamına gelirken, demokratur insanların yönetim için manipüle edilmesi anlamına gelir. Demokrate, ona göre, Siyonizm'in dünya yönetimini, ülkedeki politikacıları farklı yöntemler ve propaganda aracılığıyla ülkenin vatandaşları tarafından seçilmiş gibi göstererek 350 yıldır yönettiği bir yöntemdir.⁹⁶ Görünüşte demokrasi gibi görünen bu tiyatro, Erbakan'a göre, demokrasi değil, "demokrate"dır. Erbakan'ın mahkemelerde halk jürisi kurulması, Senato'nun kaldırılması ve tek meclisli bir sisteme geçilmesi, halka referandum hakkının verilmesi, halkın vetosu ve Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi gibi önerileri, onun gerçek anlamda demokrasi talebinin yansımaları olarak değerlendirilmelidir. MSP, bu önerileri onaylamamış olmasına rağmen, 1973 nisan ayının başlarında TBMM'ye, Anayasa'nın 95. maddesine halk tarafından Cumhurbaşkanının doğrudan seçilmesi hükmünü eklemek için bir yasa teklifi sunmuştur. Görüldüğü gibi, bu öneriler, yapıldıkları döneme göre çok ileri demokratik uygulamalara ilişkin önerilerdir.⁹⁷

Milli Görüş Hareketi içindeki bazı radikal İslamcı marjinal grupların zaman zaman İslam'la uyumsuz olduğunu düşünerek demokrasiyi reddetmelerine rağmen, Milli Görüş partilerinin hiçbirinin demokrasiye karşı retorik veya eylemi olmamıştır. Milli Görüş, demokrasi içinde barışçıl ve demokratik yöntemlerle siyaset yapma dışında hiçbir zaman terörizme başvurmadan iktidara gelme kararlılığını sürdürmüştür. 1970'lerde sol ve milliyetçi fraksiyonlar şiddet girdabına kapılırken, Milli Görüş, teröre başvurmadan demokratik yollarla iktidara gelme kararlılığını ortaya koymuştur.⁹⁸ Saadet Partisi'nden önceki dört partisinin (NMP, RP ve FP)

⁹⁴ Karahasanoğlu, a.g.e., s. 60-62.

⁹⁵ Arpacı, a.g.e., s. 244-260.

⁹⁶ Necmettin Erbakan, *Millî Görüş İktidarı Niçin ve Nasıl*, MG V Yayınları, Ankara, 2016, s. 40.; kavram aşağıda daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır (s. 79.).

⁹⁷ Özdamar, a.g.e., s. 123-125.

⁹⁸ Şükrü Karatepe, *Siyasi İdeolojiler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 227.

Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması ve birinin (MSP) 12 Eylül Darbesi tarafından kapatılması ve Türkiye'deki iki darbeden (12 Eylül Darbesi ve 28 Şubat Postmodern Darbesi) birinin doğrudan hedefi olmasına rağmen ve MGH'nin lideri Erbakan ile diğer üst düzey yöneticilerinin birçok kez siyaset yapmalarının yasaklanması MGH için hiçbir zaman demokratik sistem içinde kalmak isteğini değiştirmemiş ve nihayetinde bunu başarmıştır.⁹⁹ Türk siyasi hareketine katılarak başlattığı MGH ile Erbakan, modern İslam dünyasında İslamcılık ideolojisini demokratik bir platforma taşımaya başarmış ve onu sistemin bir parçası haline getirmiştir.¹⁰⁰ Türkiye'de sistem karşıtı İslamcılık hiçbir zaman etkili olmamıştır ve Milli Görüş böyle bir hareket değildir. Erbakan liderliğindeki MGH, cumhuriyeti kuran kadroların dindarları sistemin dışına itmesini sisteme yeniden entegre etme hareketidir. Ancak, merkezdeki iktidardakiler güçlerini paylaşmak istemedikleri için sürekli olarak MGH'nin yolunu tıkamış, bazen kendi koydukları kuralları ihlal ederek ve dindarları sistem dışında tutmaya çalışarak.¹⁰¹ Özdalga'ya göre, Türkiye'de "siyasal İslam"ın devleti ve yasaları kendi amaçları doğrultusunda değiştirecek kadar güçlü olmadığı iddia edilse de bunlar, laik devletin doğasını etkilemeden Türk siyasetinin bir parçası haline gelmeyi başarmışlardır.¹⁰²

20. yüzyılın ikinci yarısında çeşitli aşamalardan geçerek 21. yüzyıla giren siyasi İslam destekçilerine göre, kullandıkları sloganlar, savundukları prensipler ve sundukları sosyal projeler her aşamada farklılık göstermiştir. Siyasi İslam'ı savunanlar, dini prensiplere bağlılıklarını vurgulamak ve ibadetle samimiyetle devam etmek dışında, istikrarlı ve tutarlı bir çizgiyi izleyememişlerdir. Kimileri İslamcıların demokrasi ve laiklik konusundaki tutumlarını samimi bulurken, bunu sadece takiye olarak düşünen bir karşı cenah da olmuştur.¹⁰³

Özdalga'ya göre, Erbakan'ın siyasi kariyerine başladığı erken 1970'lerde demokrasi ve insan hakları, ideolojisinin öncelikleri arasında bulunmuyordu; daha çok milliyetçilik, ahlaki ve endüstriyel gelişme ve sosyal adalet vardı. Özellikle 1980 askeri darbesinin ardından başörtülü öğrenciler gibi potansiyel destekçiler üzerindeki

⁹⁹ Arpacı, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁰ Yüksel Çavuşoğlu ve Esra Çavuşoğlu, "Bir Dünya Lideri Necmettin Erbakan", *Doğumunun 90. Yılında Necmettin Erbakan Sempozyumu Bildirileri*, Konya, 28-30 Ekim 2016, (Ed. Mahmut Hakkı Akın), Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, Konya, 2017, s. 321.

¹⁰¹ Çakır, a.g.e., s. 776.

¹⁰² Özdalga, a.g.e., s. 73.

¹⁰³ Süleyman Uludağ, *İslam-Siyaset İlişkileri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s. 15-16.

baskıların artmasıyla birlikte, Erbakan, insan hakları ve demokrasiye ilgi göstermeye başladı. 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından RP'nin kapatılması ve Erbakan'ın aktif siyasetten yasaklanması gibi gelişmeler, Erbakan'ın demokrasi ve insan hakları konusundaki söylemini daha da güçlendirdi. Bu nedenle, Özdalga'ya göre, Erbakan'ın demokrasi ve insan hakları söylemini benimsemesi aslında sadece kendisini savunmayı amaçlamaktadır. Ona göre, Erbakan'ın HADEP'in kapatılması karşısında sessiz kalması bunun için yeterli bir kanıttır. Diğer parti liderleri gibi, Erbakan da kendini bir demokrat olarak belirtmektedir. Dolayısıyla, Erbakan'ın Türkiye'deki demokrasinin gelişimine diğer parti liderleri kadar katkıda bulunduğu söylenebilir.¹⁰⁴

Özdalga'nın Erbakan'ın demokrasisine yönelik bir başka eleştirisi, parti içi demokrasi anlayışıdır. Ona göre, Erbakan'ın öz merkezli liderlik tarzı siyasi kariyeri boyunca oldukça belirgindir. Parti kongrelerinde mevcut başkanı yenerek lider olmayan İsmet İnönü, Demirel ve birçok diğer parti liderinin aksine, bu konuda Erbakan öne çıkar. Erbakan hiçbir zaman parti içinde güçlü siyasi lider adaylarıyla rekabet etmek zorunda kalmadı. MNP ve MSP dönemlerinde eşitler arasındaki ilişkisi olan partinin önde gelen figürleriyle ilişkisi, RP döneminde otokratik bir liderliğe evrildi. 1970'lerde fikirlerine ve politikalarına karşı gelmek nispeten daha kolayken, 1980'lerden itibaren bu giderek zorlaştı.¹⁰⁵ Dört parti kapatılmasına, sürgünlere, hapis cezalarına ve siyaset yasağına rağmen, Erbakan'dan "demokrasi efsanesi" yaratmak zor olduğuna dair eleştiriler mevcuttur.¹⁰⁶ Her ne kadar ilkesel olarak herkesin demokratik haklarını savunduklarını iddia etseler de, Soli Özel, 1974'teki "dini reaksiyon" suçundan mahkûm olanların serbest bırakılmasına karşı çıkmalarında olduğu gibi, Milli Görüş destekçilerinin solcuların özgürlükleri için çok az duruş sergilediğini öne sürer. Milli Görüş destekçileri arasındaki demokrasi anlayışının belirsizliği bir yana, Erbakan Türkiye'de demokrasinin derinleşmesine ve gelişmesine önemli bir rol oynamıştır. Her şeyden önce, 1970'lerde siyasi hedefine çok partili sistem içinde ulaşma stratejisini benimseyerek, İslamcı hareketi, İslam dünyasında güç kazanmaya başlayan, mevcut sistemin içinde Türk siyasetine

¹⁰⁴ Özdalga, a.g.e., s. 127-128.

¹⁰⁵ Özdalga, a.g.e., s. 118-119.

¹⁰⁶ Çakır, a.g.e., s. 776.

sokmuştur. Milli Görüş Hareketi, hedefine güçlü bir şekilde ulaşmak için silahlı mücadele yerine oy sandığına gitmeyi tercih etti.¹⁰⁷

Özdalga'ya göre, Erbakan Türkiye'deki demokratik sürece katkıda bulunduyorsa, bunun nedeni kitlesel siyasete vurgu yapmasıdır. Diğer birçok partinin aksine, RP, parti üyelerinin desteklediği güçlü temel örgütlenmeler kurmada başarılı oldu. Erbakan'ın Türk demokrasisine sağladığı başka bir önemli katkı, Milli Görüş Hareketini Türk siyasetine entegre etme başarısı olabilir, böylelikle demokrasiyi zenginleştirdi. Ancak, partisi içinde yenilikçiler yerine gelenekçileri destekleyerek partisinin Müslüman-demokratik yönelime doğru gelişimini yavaşlattı.¹⁰⁸

Milli Görüş Hareketi'nin demokratik olmayan yöntemlere olan yaklaşımını gösterme açısından, Aşgın'ın Erbaş ile yaptığı kişisel görüşme son derece önemlidir. İlk geçtiği yere tam adını yazın Erbaş, özellikle Tatvan'daki gençleri Taekwondo sporu aracılığıyla bilinçlendirme faaliyetleri yürüttüğünü ve bu etkinliklerin Van, Batman ve Diyarbakır gibi birçok Doğu ilinde örnek teşkil ettiğini aktarmıştır. Ona göre, kısa bir Taekwondo dersinin ardından bilinçlendirme faaliyetleri gerçekleştirdiler.¹⁰⁹ Erbaş ayrıca, 1980 darbesinden önce, "Şariat mitingleri" düzenlemeye başladıklarını ve "İran, Pakistan, sıra sende Türkiye, sen Müslüman" gibi sloganlarla Doğu'da başlattıkları bu mitinglerin İran devriminden sonra diğer illere de yayıldığını belirtti. Oğuzhan Asiltürk o zamanlar İçişleri Bakanı'ydı. Bu faaliyetlerden haberdar olan Asiltürk, örgütlere bir bildiri gönderdi ve ellerindeki tüm silahları imha etmelerini istedi. Sonuç olarak, Milli Görüş Hareketi ve kurucusu Erbakan'ın demokratik kimliği hakkında hem lehte hem de aleyhte görüşler mevcuttur.

¹⁰⁷ Soli Özel, *Erbakan*, s. 49.

¹⁰⁸ Özdalga, a.g.e., s. 128.

¹⁰⁹ Aşgın, a.g.e., s. 485.

2. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SİYONİZM

Siyonizm, 19. yüzyılda Yahudiler arasında ortaya çıkan, Yahudi halkının milli kimliğini güçlendirmeyi ve Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan bir ideoloji ve milliyetçi harekettir. Özellikle 19. yüzyılda Avrupa'da Yahudilerin karşılaştığı antisemitizm ve diaspora yaşamının zorluklarına bir yanıt olarak ortaya çıkan bu görüş tarih boyunca maruz kaldıkları zulüm ve ayrımcılığa tepki olarak gelişen Siyonizm, Yahudilerin "ata yurdu" olarak kabul ettikleri Filistin'de bağımsız bir devlet kurma hedefi taşımaktadır. Siyonizm, Yahudilerin Filistin'e göçünü teşvik etmiş, ancak bu politikalar Filistinlilerle çatışmalara yol açmıştır.¹¹⁰

Siyonizm, Yahudi kimliğinin sadece dinî bir boyutunu değil, aynı zamanda bir ulusal kimlik ve halkın kolektif bağımsızlık mücadelesini de içermektedir. Bu nedenle, Siyonizm, Yahudi milliyetçiliği olarak anlaşılabılır, fakat tüm Yahudilerin bu hareketi desteklemediği ve içinde çeşitli ideolojik farklılıklar bulunduğu da unutulmamalıdır. Dini Siyonizm, seküler Siyonizm, işçi Siyonizmi gibi farklı kolları vardır ve her biri Siyonizm'i farklı açılardan tanımlamaktadır.¹¹¹Başlangıçta sınırlı bir destek bulan Siyonizm, zamanla daha geniş kitleler tarafından benimsenmiş, özellikle 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla somut bir başarı elde etmiştir. Bu süreçte Siyonizm, Yahudi milletinın ulus kurma çabasını ve Filistin'deki Yahudi egemenliğinin simgesi haline gelmiştir.¹¹²

Siyonizm'in dini, kültürel, ve siyasi eğilimlerle evrilmesi sonucu farklı kollar güçlenmesini savunan Siyasal Siyonizm olmuştur.¹¹³Çalışmada, Siyonizm'in tarihsel gelişimi, Siyonist ırkçılık, emperyalizm ve sömürgecilik kavramları ile Ortadoğu barışındaki rolü de ele alınmıştır.¹¹⁴

¹¹⁰Akif Çarkçı, "Roger Garaudy'nin Siyasi Siyonizm Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri", *Ortadoğu ve Göç*, 2021, s. 133-158.

¹¹¹Piterberg, Gabriel, and Aysun Babacan. *Siyonizmin Dönüşleri: Mitler, Siyaset ve İsrail'de Araştırmacılık*. İthaki Yayınları, 2015, s. 13.

¹¹²Alan Dowty, "The Jewish State: a century later", University of California Press, Berkeley ,1998, s. 55.

¹¹³Daniel Mahla, "Orthodox Judaism and the politics of religion: from prewar Europe to the State of Israel", Cambridge University Press, Cambridge, 2020, s. 72.

¹¹⁴Rafael Medoff ve Chaim I. Waxman , "The A to Z of Zionism", Scarecrow Press Inc, Maryland, 2009, s.5.

2.1. Geçmişten Günümüze Siyonizm

Siyonizm, 19. yüzyılın ortalarında Doğu Avrupa Yahudileri arasında aydınlanma ve pozitivizm etkisiyle gelişen önemli bir siyasi ideolojidir. Siyonizm, siyasi, laik, ulusal ve dini motifleri birleştiren Yahudi cemaati figürleri tarafından inşa edilmiştir. İdeoloji, ortaya çıktığı dönemde Avrupa'da popüler olan laiklik ve milliyetçilik gibi teorik olgulara dayanırken aynı zamanda antisemitizm gibi bir temadan da yararlanmıştır. Ayrıca Yahudi teolojisinin “*vaat edilen toprak, seçim ve Mesih'e iman*” gibi saf dini öğretileri de felsefenin ana noktalarını oluşturmaktadır. Aslında Siyonizm'i diğer milliyetçi hareketlerden ayıran en önemli özelliği, laiklik ve din gibi birbirine zıt iki olguyu birleştirmesi ve kutsal metinlere ve dini öğretilere dayanmasıdır. Bu bağlamda Siyonizm; destekleyen Yahudiler için kutsal bir ideoloji haline gelmiştir. Onun için Siyonistlerin temel hedefi İbraniceyi ulusal dil haline getirmektir ve amaç yeni bir Yahudi kimliği yaratmak, Yahudileri kurtarmak ve Yahudileri belirli bir toprakta birleştiren bağımsız bir Yahudi ulusal devleti yaratmaktır¹¹⁵.

Tevrat'ta bahsedilen "Siyon" kavramından esinlenerek, İsrail topraklarında yeniden bir Yahudi devleti kurmayı hedefler.¹¹⁶ 19. yüzyılın sonlarına doğru artan antisemitizmle birlikte Siyonizm, Yahudi halkının kendi kaderini tayin etme ve güvenli bir sığınak oluşturma arzusuyla daha da güçlenmiştir. Fransız İhtilali'nin ardından yükselen milliyetçilik akımları, Doğu Avrupa ve Rusya'da dini ayrımcılığı artırmış, Batı'da ise eşit haklar düşüncesi yaygınlaşmıştır.¹¹⁷ Bu süreçte, Yahudi toplulukları ve diğer azınlıklar sosyal dışlanma, ayrımcılık ve baskılarla karşı karşıya kalmış ve bu gruplar, kimliklerini korumak için toplumsal ve siyasi mücadelelere girişmiştir.¹¹⁸

Tam da bu sıkıntılı zamanlarda, Siyonizm'in kurucusu olarak tanınan gazeteci Theodor Herzl (1860-1904) Yahudi topluluğunun karşı karşıya kaldığı bu sorunları ele alarak önemli bir rol üstlenmiştir. Herzl, Avrupa'nın dört bir yanında yükselen antisemitizm ve ayrımcılığa karşı bir çıkış yolu olarak Siyonizm fikrini öne

¹¹⁵ Semiha Karahan, “Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar”, *Ortadoğu Etütleri*, 2021, s. 180.

¹¹⁶ Gencer Özcan, “50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Türk Tarih Kurumu, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara, 1999, s. 537–551.

¹¹⁷ Hasanoğlu, a.g.e., s. 121.

¹¹⁸ Çarkçı, a.g.e., s.146.

sürmüştür.¹¹⁹ O'na göre, Yahudi halkı kendi ulusal kimliğini koruyabilmek ve güvenli bir yaşam sürdürebilmek için kendi topraklarında bir devlete sahip olmalıdır. Herzl'in Siyonizm'e olan bağlılığı, Yahudi toplumunun geleceği için umut ışığı olmuştur. Siyonist fikirlerin yayılmasıyla birlikte, birçok Yahudi bu hareketin hedeflerine katılmış ve Siyonist idealleri desteklemiştir. Herzl'in liderliğindeki Siyonist hareket, Yahudi topluluğunun ulusal bilincini güçlendirmiş ve İsrail'in kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Herzl, Avrupa'nın farklı bölgelerinde Yahudi topluluğunun karşılaştığı zorlukları ve artan antisemitizmi gözlemleyerek, Filistin'e sistematik bir göçü hedefleyen *Aliyah* hareketini örgütlemiştir.¹²⁰ Bu hareket, Yahudilerin Filistin'e dönmesini ve orada kendi devletlerini kurmalarını amaçlamıştır. Herzl'in bu çabaları, Siyonizm'in siyasi bir ideoloji olarak şekillenmesine ve Filistin'de Yahudi bir devletin kurulmasına öncülük etmiştir. Herzl'in Siyonizm vizyonunu ve hareketini tanıtan "Der Judenstaat" (Yahudi Devleti)¹²¹ adlı kitabı, Siyonizm'in temel ilkelerini ve amaçlarını açıklayarak, Siyonist hareketin resmi başlangıcını oluşturmuştur. Bu kitap, Yahudi ulusal kimliğini koruma ve Yahudiler için güvenli bir sığınak oluşturma arzusunu dile getirmiştir. Herzl'in liderliğindeki Siyonist hareket, Yahudi topluluğunun kendi kaderini tayin etme ve ulusal bir kimlik kazanma arayışının sembolü haline gelmiştir. Herzl, Avrupa'daki Yahudi topluluğunun geleceği için umut ve cesaret kaynağı olmuş, Siyonizm'i geniş kitlelere yayarak Yahudi halkının varoluşsal güvenliğini sağlama yolunda önemli bir adım atmıştır.¹²²

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla, Siyonist hareketin en büyük hedeflerinden biri gerçekleşmiş, Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerinden Filistin'e yönelen Yahudi göçü, Herzl'in siyasi Siyonizm vizyonunun başarıya ulaştığı bir döneme geçmiştir. Bu tarihi olay, Herzl'in ve Siyonist liderlerin uzun vadeli vizyonunun bir sonucudur. Yahudi halkı için ulusal bir sığınak oluşturma ideali, artık

¹¹⁹ Hacı Uğur Polat, *Etnosembolizm Yaklaşımı Bağlamında Siyonizm ve Kudüs'ün Musevileştirilmesi (1881-1949)*, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2022, s. 126.

¹²⁰ Menderes Kurt, "Filistin'deki İşgale Meşruiyet Üreten bir Yöntem Olarak İsrail Arkeolojisi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt. 35, 2020, s. 213-242.

¹²¹ Theodor Herzl, "Der Judenstaat", (Çev. Yeşim Meriç), Milenyum Yayınları, İstanbul, 2018, s. 40-78.

¹²² Polat, a.g.e., s. 126.

gerçeğe dönüşmüş ve İsrail, Yahudi halkının kendi topraklarında özgürce yaşama arzusunun bir sembolü haline gelmiştir.¹²³

İsrail'in kurulduğu dönemde, aralarında ABD'nin de bulunduğu pek çok ülke İsrail'i tanımış ve bağımsızlığını resmen kabul etmiştir. Bu, Siyonist hareketin önemli bir dönüm noktası olmuştur çünkü Yahudi halkı, tarih boyunca yaşadığı zorluklara son vermek ve ulusal kimliğini korumak için kendi topraklarında güvenli bir sığınak bulmuştur.¹²⁴

İsrail'in uluslararası alanda tanınması, Siyonist hareketin Filistin coğrafyasında genişleme ve güçlenme çabalarını hızlandırmıştır. Bu politikalar, Yahudi nüfusunun Filistin'deki varlığını güçlendirerek, ülkenin ulusal güvenliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamayı hedeflemiştir. Siyonist hareketin bu stratejileri, bölgesel siyasi ve toplumsal dengeyi etkilemiş ve Orta Doğu'nun geleceği üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. İsrail'in tanınmasının ardından Siyonist hareketin izlediği genişleme politikası, Orta Doğu'nun siyasi ve toplumsal dinamiklerini kökten etkilemiş ve bölgedeki çatışmalar ve akabindeki barış girişimlerinin odak noktası olmuştur. Bu süreç, İsrail'in ve bölgenin geleceğini belirlemede önemli bir rol oynamış ve uluslararası ilişkilerde derin etkiler yaratmıştır.¹²⁵

Kuşkusuz, Siyonizm sadece Filistin'e yerleşme ve orayı kalıcı bir vatan olarak kabul etme amacıyla sınırlı kalmamıştır; aksine, çok yönlü bir ideoloji ve siyasi harekettir. Siyonizm, kuruluşundan günümüze kadar farklı türevler ve yaklaşımlar geliştirmiştir, bu da onun dünya siyasi tarihinde önemli bir rol oynamasını sağlamıştır.¹²⁶

Siyonizmin farklı yaklaşımları, bu ideolojinin çeşitliliğini ve geniş etkisini ortaya koymaktadır. *Sosyalist Siyonizm*, İsrail'in kuruluşu ve ilk yıllarında toplumsal ve ekonomik eşitlik, kolektivizm ve işçi hakları gibi sosyalist prensipleri Siyonist harekete entegre ederek, toplumun sosyal adalet temelinde şekillenmesini hedeflemiştir. Bu yaklaşım, Siyonizmin sosyal yapısını ve toplumsal dayanışma

¹²³ Hüseyin Kaygısız, *Filistin'e Yapılan Yahudi Göçleri (1881-1917)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2014, s. 103.

¹²⁴ Aida Asim Essaid, *Zionism and Land Tenure in Palastine*, Routledge, London & New York, 2014, s. 25, 38.

¹²⁵ Sedat Kızıloğlu, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 1, 2012, s. 35-64.

¹²⁶ Mim Kemal Öke, *Siyonizm'den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 52.

vurgusunu güçlendirmiştir. Buna karşılık, *Revizyonist Siyonizm*, İsrail'in sınırlarını genişletme ve güvenlik politikalarını güçlendirme amacı güden daha agresif ve militarist bir yaklaşımı temsil eder. Bu akım, Siyonizmin ulusal güvenlik ve askeri güç odaklı yönünü vurgulayarak, özellikle İsrail'in savunma stratejilerinde önemli bir rol oynamıştır. *Dini-Mesihî Siyonizm* ise, Yahudi inancına dayalı olarak Filistin topraklarını geri kazanma ve Mesih'in gelişini hızlandırma hedefini taşır. Bu yaklaşım, Siyonizmin dini ve manevi boyutunu öne çıkararak, hareketin teolojik temellerini ve dini motivasyonlarını güçlendirmiştir.¹²⁷ Bu üç farklı yaklaşım, Siyonizmin ideolojik zenginliğini ve çeşitliliğini göstermekte, hareketin hem sosyal adalet, hem ulusal güvenlik, hem de dini inançlar çerçevesinde nasıl şekillendiğini ve İsrail'in kuruluşuyla birlikte bu ideolojilerin nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır.¹²⁸

Farklı Siyonist akımların çeşitliliği, İsrail'in kuruluşundan itibaren siyasi dengeyi etkilemiş ve Orta Doğu'daki çatışmaların gelişimini şekillendirmiştir. Bugün, Siyonizm hala dünya siyasi sahnesinde etkili bir rol oynamakta ve çeşitli politik denge noktalarında söz sahibi olmaktadır. Bu çeşitlilik, Siyonizmin sadece Filistin'e yerleşme amacı değil, aynı zamanda Yahudi kimliğinin korunması, ulusal güvenliğin sağlanması ve toplumsal/egitimsel gelişimin teşvik edilmesi gibi daha geniş hedeflere sahip bir ideoloji olduğunu göstermektedir.

2.2. Siyonizm Karşıtı Yahudiler (Anti-Siyonist Yahudiler)

Siyonizme karşı Yahudi muhalefeti, Siyonizmin ortaya çıkışından itibaren Yahudi toplumu içinde önemli bir tartışma konusu olmuştur.¹²⁹ Bu muhalefet, Siyonizmin Yahudi dini ve kültürel değerlerinden sapmalarına yönelik endişeler üzerine şekillenmiş ve zamanla çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Siyonizme karşı olan Yahudi grupları, genel olarak iki ana başlık altında toplanabilir; *dini muhalefet* ve *seküler muhalefet*.¹³⁰ Dini muhalefet, özellikle Ortodoks Yahudiler arasında yaygındır ve Siyonizmin, Yahudi Mesihçi inançlarını ihlal ettiği ve Yahudiliği dünyevi bir milliyetçilikle değiştirdiği görüşünü savunur. Bu gruplar, Siyonizmin,

¹²⁷ https://zionism-israel.com/zionism_history.html Erişim Tarihi (23.08.2024)

¹²⁸ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, (Çev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul, 2000, s. 396.

¹²⁹ Colin Shindler, *A History of Modern Israel*, Cambridge University Press, New York, 2013, s. 17-18.

¹³⁰ Alan Arian, *Security Threatened: Surveying Israeli Public Opinion on Peace and War*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 1995, s. 166.

Yahudilerin Tanrı tarafından vaat edilen topraklara ancak Mesih'in gelmesiyle dönmeleri gerektiği inancını çiğnediğini öne sürerler. Ayrıca, Siyonizmin Yahudi kimliğini sekülerleştirdiği ve ruhani değerlerden uzaklaştırdığı endişesi taşırlar. Seküler muhalefet ise, özellikle liberal-humanist ve sosyalist Yahudiler arasında görülür. Bu gruplar, Siyonizmin etnik milliyetçiliği teşvik ettiğini ve evrensel değerlere aykırı olduğunu savunurlar.¹³¹ Liberal-humanist Yahudiler, Siyonizmin ulusal kimliğe vurgu yaparak, Yahudi topluluğunu diğer halklardan ayırdığı ve bölücü bir milliyetçilik yarattığı görüşündedirler. Sosyalist Yahudiler ise, Siyonizmin sosyal eşitsizlikleri artıran bir ideoloji olduğunu ve Yahudi halkının sınıfsal mücadelesini engellediğini düşünürler.¹³² Siyonizme karşı bu muhalefet, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla daha da belirgin hale gelmiştir. İsrail Devleti'nin varlığı ve politikaları, Siyonizme karşı çıkan Yahudiler tarafından eleştirilmiş ve bu eleştiriler, devletin Filistinlilere yönelik politikaları ve toprak talepleri üzerine odaklanmıştır. Özellikle, İsrail'in kuruluşundan sonra Siyonizmin somut bir devlet ve politika haline gelmesi, bu muhalefetin daha da güçlenmesine neden olmuştur. Bu muhalefet, Yahudi toplumunun çeşitliliğini ve farklı ideolojik pozisyonlarını yansıtan karmaşık bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir.¹³³

Siyonizm karşıtı Yahudilik, Siyonist hareketin Yahudi dini ve kültürel mirasına olan etkilerini ve bu projenin politik sonuçlarını eleştiren bir duruşu temsil eder. Siyonizme karşı çıkan Yahudiler, Yahudi kimliğini sadece milliyetçilikle değil, dini ve kültürel bağlarla da tanımlar ve Siyonizmin bu kimliği tehdit ettiğine inanırlar. Sonuç olarak, Siyonizme karşı Yahudi muhalefeti, Yahudi toplumu içinde devam eden bir tartışma olup, bu muhalefet, çeşitli dini, ideolojik ve politik nedenlere dayanmaktadır.¹³⁴ Bu farklı görüşler, Yahudi toplumunun içindeki çeşitliliği ve farklı ideolojik pozisyonları yansıtırken, aynı zamanda Siyonizmin ve İsrail Devleti'nin meşruiyeti üzerine devam eden tartışmaların bir parçası olmuştur.

¹³¹Dov Waxman, *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/Defining the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2006, s. 24.

¹³²Nurlan Muminov, *Holokost Anlatısının İsrail Devlet Kimliği İnşasındaki Rolü Ve Arap Ülkelerine Yönelik Dış Politikasına Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 44.

¹³³Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology*, Brandeis University Press, Hanover, 1995, s. 127-144.

¹³⁴ Uri Ram, "Why Secularism Fails? Secular Nationalism and Religious Revivalism in Israel", *International Journal of Politics, Culture, and Society*, Cilt. 21, Sayı. 1-4, 2008, s. 57-73.

2.3. Siyonizm ve Irkçılık

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Kasım 1975 tarihinde, Siyonizmi ırkçılık ve ırksal ayrımcılık biçimi olarak ilan eden 3379 sayılı kararı,¹³⁵ Batı'da geniş çaplı tepkilere neden oldu. Bu tepkiler, ırkçılık ve Siyonizm gibi kavramların farklı yorumlarından kaynaklanan çeşitli unsurları içeriyordu. Taraflar arasındaki çatışma, birbirlerini anlama ve temel konular hakkında endişeler nedeniyle bu terimlerin anlamlarını netleştirmek için çaba harcanmasına yol açtı. Bu nedenle, bu terimlerin anlamlarını netleştirmek ve yanlış anlamaları gidermek için çeşitli çalışmalar yapıldı ve bu çabalar olumlu karşılandı. 3379 sayılı karar, 72 devlet tarafından desteklenirken, 35 devlet karşı çıktı, 32 devlet çekimser kaldı ve 3 devlet oylamaya katılmadı.¹³⁶ Bu kararın kabul edilmesiyle, Siyonizme karşıtlık ve İsrail politikaları hakkındaki görüş ayrılıkları daha da belirgin hale geldi. Karara tepki gösteren Batı ülkelerinde, kabul edilmesine tepki gösterenler Siyonizmi eleştirmenin ve ırkçılıkla mücadelenin daha etkili yollarını aramaya başladılar. Derinleşen anlaşmazlıklar ve terimlerin farklı yorumları, uluslararası toplumun Siyonizm ve ırkçılık gibi kavramları daha iyi anlamasına ve yorumlamasına ihtiyaç olduğunu gösterdi. Bu durum, daha net ve açık bir dilin benimsenmesini teşvik etti ve Siyonizm ile ırkçılık arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağladı. Bu çabalar, taraflar arasındaki anlayışı artırmaya ve çatışmaları azaltmaya yönelik olumlu bir adım olarak değerlendirildi.¹³⁷

Tanınmış bir figür olan Robert G. Hoyt (1922-2003), Siyonizmi suçlayan Genel Kurul kararını sorgulayan görüşlerini dile getirdi. Siyonizmi suçlayan Genel Kurul kararının temelinde belirsizlikler ve çelişkiler vardı. Kararın metninde, Siyonizm ile ırkçılık arasındaki ilişkiyi kanıtlamak veya açıklamak için sağlam bir temel bulunmamaktaydı. Bu durum, kararın geçerliliğini sorgulatmıştır. Hoyt'ın belirttiği diğer önemli bir nokta ise, kararı destekleyen bölümlerin sadece basit bir tanımla ırkçılığı ele almasıdır. Ancak, Siyonizmi teorik veya pratik bir düzeyde ırkçılıkla ilişkilendirmek için somut kanıtlar bulunmamaktadır. Hoyt, Siyonizm ile ırkçılık arasındaki ilişkinin karmaşıklığını göz önünde bulundurarak bu konuya

¹³⁵ Fatma Sariaslan, "İsrail-Filistin Sorunu ve Türkiye: Bir Denge Siyaseti", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt. 6: 1-32.

¹³⁶ Sariaslan, a.g.e., s.12.

¹³⁷ Bernard Lewis, *Semitizm ve Anti-Semitizm*, (Çev. H. Güldü), Everest Yayınları, İstanbul, 2004, s. 277.

yaklaşmıştır. Bu bakış açısı, Siyonizm ve ırkçılık arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak ve Genel Kurul'un kararının yetersizliğini vurgulamak için önemli bir bakış açısı sağlamaktadır.¹³⁸

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1975 Kasım'ında aldığı karar, Siyonist ırkçılığın artan tehlikesini doğru bir şekilde değerlendirdiği için, bu olgunun özünün ve özel karakteristiklerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bu değerlendirme, BM'nin kararının, Siyonist ırkçılığa karşı mücadelede yeni ve daha büyük fırsatlar sunabileceğini göstermektedir. İlk ve en önemli olarak, Siyonist ırkçılığın ayrı bir olgu olarak ele alınması gerektiğini vurgulamak önemlidir. Siyonist ırkçılık, uluslararası emperyalist burjuvazinin en reaksiyoner ve saldırgan kesiminin, savaş güçlerinin, sömürgeciliğin ve neo-sömürgeciliğin ideolojisi ve pratiği olduğu iddia edilebilir. Bu ideoloji ve uygulama, sadece belirli bir etnik veya dini grubu hedef almaz, aynı zamanda geniş bir coğrafyaya ve farklı toplumlara yayılan hegemonik ve ayrımcı politikaları içerir. Siyonist ırkçılığın özünde, Filistin halkının topraklarını gasp etme, onları zorla yerinden etme ve haklarından mahrum etme gibi uygulamalar yer alır. Bu uygulamalar, Siyonist ideolojinin içkin inançlarını temsil eder; Yahudi üstünlüğü ve Filistin halkının aşağılanması. Bu nedenle, Siyonist ırkçılığın, sadece Filistinli Müslümanlar ve Hristiyanlar üzerinde değil, aynı zamanda diğer etnik ve dini gruplar üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur. Bu durum, Siyonist ırkçılığın uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir güç olduğunu göstermektedir.¹³⁹

Nazi Almanyası'nın insanlık dışı zulümleri, ırkçılığın yıkıcı etkileri konusunda unutulmaz bir ders verdi. II. Dünya Savaşı'nda faşizmin yenilgisiyle ırkçı ideolojiye ciddi bir darbe vurulmasına rağmen, toplumsal yaşamdan tamamen kökünü kazınmamıştır. Bugün, ırkçı ideoloji ve politikaların yalnızca İsrail'e özgü olmadığı açıktır. Bu ideoloji ve politikalar, çeşitli kapitalist devletlerde açıkça görülmektedir. Irkçı ayrımcılığın acımasız ilkeleri, nüfusun yaklaşık beşte birinin Siyahlar, Porto Rikolular, Meksikalılar, Kızılderililer ve diğer azınlıklardan oluştuğu en büyük kapitalist devletlerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde egemendir. Köleliğin kaldırılmasından bu yana bir yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen,

¹³⁸ Seda Özkalkan, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2017, s. 102.

¹³⁹ Mahmoud Abu Hashhash, "The Storyteller in Ranso Abu Salem: A Life Between Two Suicides", *Journal of Palestinian Studies*, Cilt. 89, 2012, s. 170.

Amerikan toplumunun gelişimi, kapitalist sistemin azınlıklar için gerçek özgürlük ve eşitliği sağlayamayacağını açıkça göstermektedir. Bu durum, ırkçı ideoloji ve politikaların yalnızca belirli bölgeleri veya etnik grupları hedef almakla kalmayıp, aynı zamanda dünya genelinde diğer topluluklar üzerinde de olumsuz etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, ırkçılıkla mücadele, belirli bir ülke veya topluluğa özgü bir sorun olarak değil, küresel bir düzeyde ele alınmalıdır. Bu mücadele, insan haklarına, eşitliğe ve adalet ilkesine saygı temelinde yürütülmelidir.¹⁴⁰

Güney Afrika'daki ırkçı unsurların yerli siyah nüfusa karşı başlattığı şiddetli çatışmalar ve kıtadaki geniş bir bölgede sömürgeci baskıyı sürdürme veya yeniden tesis etme çabaları, birçok halkın özgürlüğünü tehlikeye atmaktadır. Güney Afrika'daki beyaz ırkçılar ile İsrail'deki Siyonist ırkçılar arasındaki işbirliği, özellikle apartheid rejimi şeklinde Afrika'da ırk ayrımcılığı politikasının ve neo-sömürgeciliğin yayılması konusunda ortak bir politikanın uygulanmasında son derece tehlikelidir. Bu ittifak, bölgedeki kapitalist devletlerin iç ve dış ilişkileriyle daha karmaşık bir şekilde iç içe geçmiştir. Emperyalist savaşların yürütülmesi, ilhak edilen toprakların sömürge mülklerine dönüştürülmesi ve bu eklenen toprakların asıl sakinlerinin sürülmesi veya yok edilmesi, kapitalist devletlerin bu tür baskıları çeşitli araçlarla pekiştirmesine bağlıdır. Bu durum, emperyalist güçlerin, bölgedeki ırkçı rejimlerle iş birliği yaparak kendi çıkarlarını korumalarını ve genişletmelerini sağlar. Bu süreç, sadece yerel halkların özgürlüklerine değil, aynı zamanda bölgesel istikrara ve küresel barışa da ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle, uluslararası toplumun bu zulümlere ve iş birliklerine karşı direnmesi ve bunlarla mücadele etmesi hayati öneme sahiptir.¹⁴¹

Birleşik Devletler ve diğer emperyalist devletlerin desteklediği Siyonist koloniyal politikalar, Kuzey Amerika'daki Kızılderili halklara uygulanan ırkçı yöntemlere benzerlik göstermektedir. Bu ırkçı ve ayrımcı politikaların kökenleri, tarihsel olarak emperyalist güçlerin çıkarlarıyla derinlemesine iç içedir. Siyonizmin temel felsefesi, Yahudi halkının tarihsel zulme ve ayrımcılığa maruz kalmasına yanıt verirken, pratik uygulamaları sıklıkla diğer halkların haklarını ihlal etmiştir.

¹⁴⁰ Türkkaya Ataöv, *Irkcılık ve Siyonizm*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 32.

¹⁴¹ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara, 2007, s. 192-195.

Özellikle Filistin'de, Siyonist hareketin varlığı ve büyümesiyle, Filistinlilerin topraklarından zorla yerlerinden edilmesi, sürülmesi ve siyasi haklarının ellerinden alınması gibi bir dizi hak ihlali yaşanmıştır. Ayrıca, Siyonizmin ırkçı unsurları, Yahudi toplumu içinde tartışmalara neden olmuştur. Bazı Yahudiler, Siyonist politikaların evrensel ahlaki değerlerle uyumlu olmadığını ve Filistin halkının haklarını ihlal ettiğini savunurken, diğerleri Siyonizmi Yahudi halkı için varoluşsal bir zorunluluk olarak görür. Bu, Yahudi toplumu içinde bölünmelere ve çatışmalara neden olmuştur. Siyonizmin ırkçı ve ayrımcı yönleri sadece Filistin'deki durumu etkilemekle kalmaz, aynı zamanda dünya çapındaki adalet ve eşitlik mücadelesini de etkiler. Bu nedenle, Siyonist politikaları eleştirmek ve insan haklarına saygı gösteren bir çerçeve içinde bu politikaları yeniden gözden geçirmek önemlidir.¹⁴²

Siyonizmin ideolojik yapısı, insanlık tarihinde yaygın olan ırkçı görüşlere birçok benzerlik taşır. Bu ideolojik çerçevede, Siyonist ideologların savunduğu fikirler, Arthur de Gobineau'nun (1816-1882) teorisine benzerlik gösterir; bu teori, daha çok metafizik bir yaklaşım olup bilimsel olmaktan uzaktır ve ırkçılığa dayanır. Siyonist bakış açısına göre, Yahudi milleti diğer milletlere üstündür ve bu üstünlüğünü korumak için kendi devletini kurmalıdır. Bu bakış açısı, "beyaz ırk" olarak adlandırılan Yahudilerin, enerji, düzen ve entelektüel üstünlük gibi tüm erdemleri temsil ettiğini ileri sürer. Ancak, Gobineau'nun teorisine benzer şekilde, Siyonizmin ayrımcı ve ırkçı bakış açısının gerçeklikte bilimsel bir dayanağı yoktur. Siyonizm, tarihsel olarak Yahudilerin zulme uğraması ve ayrımcılığa maruz kalmasını haklı çıkarırken, diğer milletlerin ve halkların haklarını göz ardı ederek ve umursamayarak Yahudi devletinin kurulmasını meşrulaştırmaya çalışır.¹⁴³

Gobineau'nun ırkçılığa dayalı fikirleri, 19. yüzyıl Avrupa'sında yaygın olan ırkçı ve ayrımcı ideolojilerin bir yansımasıydı. Onun bakış açısı, beyaz ırkın diğerlerine üstünlüğünü vurgulayarak insanlığın evrimsel ve sosyal gelişimini belirli ırkların üstünlüğüne dayandıran bir bilimsel argüman sunuyordu. Bu ideolojik yapı, çağdaş ırkçılığın kökenlerini oluşturdu ve beyaz üstünlüğünü haklı çıkarmak için bilimsel bir argüman sundu. Sosyalist düşüncenin önemli ismi olan Karl Marx (1818-1883), Gobineau'nun beyaz üstünlüğü iddialarını sert bir şekilde eleştirerek, onları

¹⁴² Shmuel Noah Eisenstadt, *Modernleşme; Başkaldırı ve Değişim*, (Çev. Ufuk Cokun), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2007, s. 11.

¹⁴³ Ghia Nodia, *Milliyetçilik ve Demokrasi, Türkiye Günlüğü*, (Çev. Eralp Yalçın), Sayı. 50, 1998, s. 105.

barbarlıkla eşdeğer olarak nitelendirdi ve Gobineau'nun insanlık tarihi üzerine yanlış ve zararlı bir bakış açısına sahip olduğunu belirtti. Gobineau'nun ırkçı görüşleri, tarih boyunca beyaz üstünlüğünü ve diğer ırkların aşağılanması haklı çıkarmak için kullanıldı. Bu tür ırkçı düşüncelerin etkisi sadece teorikte kalmamış, aynı zamanda pratikte de kendini göstermiştir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi sömürgeci devletlerde, beyaz üstünlüğüne dayalı ırkçı ayrımcılık ve sömürgecilik politikaları, siyahlar, yerli halklar ve diğer renkli toplulukların baskılanması ve zulmüne neden olmuştur.¹⁴⁴

Siyonistlerin işgal altındaki bölgelerdeki Arap nüfusa ve İsrail'e göç eden Yahudilere yönelik tutumları, Georges Vacher de Lapouge'un (1854-1936) ırkçı kavramlarının etkisinde gibi görünmektedir. Lapouge'un teorisine göre, toplumsal sınıflar, sosyal elitin biyolojik yapılarındaki morfolojik farklılıkların bir sonucudur. Ona göre, "beyaz olmayan sınıflar" uygar bir yaşama uyum sağlayamayan "uygar olmayan vahşi insanlar" veya "ağaltılmış" sınıfların temsilcileri olarak kabul edilir. Bu kavramlar, Siyonistlerin Arap nüfusa ve diğer topluluklara karşı sergilediği üstünlük kompleksiyle açıklanabilir. Siyonist ideoloji, Yahudi halkını diğerlerine üstün gören bir bakış açısına sahiptir ve bu üstünlüğü biyolojik bir temel ile haklı çıkarmaya çalışır. Bu, işgal altındaki bölgelerdeki Arap nüfusa karşı çatışma ve ayrımcılığın ardındaki fikir olabilir. Siyonistler, Yahudilerin diğer topluluklara üstünlüğüne inandıkları için, işgal altındaki bölgelerdeki Arap nüfusa karşı ayrımcı politikalar izleyebilirler.¹⁴⁵

Tüm insan ırklarını kategorize eden ve bilimsel temele sahip olmayan bu ayrımcı kavramların Siyonist ırkçılığı tarafından benimsenmesi gerçeğiyle bağdaşmamaktadır. Antropolojik ve psikolojik araştırmalar, insanların fiziksel olarak eşit olduğunu ve kültürel olarak eşit derecede yetenekli olduğunu göstermektedir. Ancak, emperyalizmin ırkçı teorisi ve uygulamaları, insanların temel birliğini ve haklarını yok etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Siyonist ırkçılığın Filistin Arapları ve komşu Arap topluluklarına yönelik olduğu düşünüldüğünde, bu sonuçlar son derece önemlidir. Bu gerçekler ışığında, Siyonist ırkçılığa etkili bir şekilde karşı koymak için emperyalizme karşı çıkmak gereklidir. Orta Doğu'da adil bir barışın

¹⁴⁴ Meral Öztoprak Sağır ve H.Serkan Akıllı, "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 28, Sayı. 1, 2004, s. 4-5.

¹⁴⁵ Catarina Kinnvall, "Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security", *Political Psychology*, Cilt. 25, Sayı. 5, s. 762.

Amerika Birleşik Devletleri ile iş birliği yaparak mümkün olabileceğini düşünmek gerçekçi değildir. Amerika Birleşik Devletleri, kendi çıkarlarını korumak için İsrail'i desteklemektedir ve bu nedenle bölgede adil bir barışın sağlanmasına katkıda bulunamaz. Bu durumda, emperyalizme ve İsrail'in saldırgan politikalarına karşı çıkmak, Siyonist ırkçılıkla etkili bir şekilde mücadele etmek için hayati öneme sahiptir.¹⁴⁶

Arap dünyasının çeşitli kesimlerinden gelen uyarılar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'daki çatışmaya yaklaşımının gerçek hedefinin Arap halkları olduğunu yansıtmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin veya etkisi altındaki güçlerin önerdiği çözümler genellikle Arap halklarının siyasi ve ekonomik bağımsızlığını zayıflatmayı ve Filistin direnişini bastırmayı amaçlamaktadır. Bölgede istikrar sağlamak yerine, bu çözümler Amerika Birleşik Devletleri'nin ve müttefiklerinin çıkarlarına hizmet etmektedir. Bazı Arap devletlerinin Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail'le yakınlaşması, bölgedeki dengeyi değiştirir ve emperyalist güçlerin çıkarlarına hizmet eder. Ancak, bu yaklaşım, Siyonizmin genişlemeci ve ırkçı politikalarını desteklemekten öteye gitmez. Gerçekte, böyle bir uzlaşma, bölgedeki emperyalist müdahaleyi artırabilir, çatışmayı derinleştirebilir ve barış sürecine olumsuz etki edebilir. Orta Doğu'da barış ve istikrar, Arap halklarının ellerindedir, ancak bu, müzakere ve uzlaşma yoluyla değil, emperyalizme ve Siyonizme karşı kararlı bir mücadele gerektirir. Bu mücadele, Arap halklarının haklarını savunmak ve kendi geleceklerini belirlemek için ortak çabalar gerektirir.¹⁴⁷

Siyonist ırkçılığın Araplara yönelik ırkçı hoşgörüsüzlük ve düşmanlıkla ilişkisi, Siyonizmin temel doğasını anlamının önemli bir ipucunu sağlar. Ancak, Siyonizmin ırkçı yönünü sadece bu boyutla sınırlamak yetersizdir. Siyonizm, Yahudi burjuvazisinin çıkarlarına hizmet eden ve emperyalizm tarafından desteklenen bir harekettir ve ırkçılığı, Siyonizmin temel bir unsuru olarak kabul edilmeden önce Araplara karşı geliştirilmiştir. Siyonizm, Avrupa'da artan Yahudi asimilasyonu ve ayrımcılığın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yahudi burjuvazisi, bu asimilasyon tehdidi altında çıkarlarını korumak için Siyonizmi benimsemiş ve Filistin'e yerleşerek milli kimlik ve topraklarını kurmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla, Siyonizm,

¹⁴⁶ Ataöv, a.g.e., s. 34; Michael Feige, *Settling in the Hearts: Jewish Fundamentalism in the Occupied Territories*, Wayne State University Press, Detroit, 2009, s.117.

¹⁴⁷ Deniz Yıldırım, "Ortadoğu'daki Çatışmalara Devletlerin ve Devlet Dışı Aktörlerin Etkileri", *TESAM Akademi Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 1, 2016, s. 132.

Yahudi burjuvazisinin milli ve ekonomik çıkarlarını korumak ve genişletmek amacıyla Araplara karşı düşmanlık ve ırkçı ayrımcılığı benimsemiştir.¹⁴⁸

Siyonist ideologların, Yahudi halkının diğer halklarla bir arada var olamayacağına dair inançları, Siyonizmin temel bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Theodor Herzl, bu fikri, Yahudilerin ve diğer halkların uyumsuzluğunu kanıtlamak için kullanmıştır. Herzl, anti-Semitizmin doğal olarak Yahudilere karşı duyulan bir düşmanlık olduğunu savunmuş, anti-Semitik olayların tüm halkları hedef aldığı iddialarına atıfta bulunmuş ve Yahudilere karşı toplumsal dışlama ve ayrımcılığın sonucu olarak diğer halkların genel olarak Semitizme karşı düşmanlık beslediğini iddia etmiştir. Yahudilerin bu toplumlarda asimilasyonu imkânsızdır çünkü Yahudi olmayan toplumlar doğal olarak anti-Semitiktir ve bu durum Yahudilerin asimilasyonunu engellemektedir.¹⁴⁹ Yahudiler kendi devletlerini kurmalı ve diğer halklardan ayrılmalıdır. Bu fikir, Siyonist ideolojinin temelini oluşturmuş ve Yahudi halkının bir ulus kurma fikirlerini savunmada merkezi bir rol oynamıştır.¹⁵⁰

Siyonistler, Yahudi halkının tarih boyunca maruz kaldığı zulüm ve ayrımcılığı vurgularak, Yahudi halkını sürekli bir tehdit altında ve sürekli bir nefretle karşı karşıya kalan sürekli bir kurban olarak sunarlar. Onlara göre, tüm bu zorluklara rağmen, Yahudi halkı hayatta kalmayı başarmış ve ebedi ve dirençli bir halktır. Siyonistler, Siyonizmin Yahudi halkının hayatta kalması için gerekli olduğunu savunurken, asimilasyonun ya imkânsız ya da yüzeysel olduğunu iddia ederler. Yahudi halkı, diğer ulusların entelektüel güçlerinden faydalanarak eşsiz kimliklerini korumuş ve rekabetçi bir ruhla direnmiştir. Bu rekabetçi ruh, Yahudilerin asimilasyon tehditlerine karşı direncini artırmış ve varlıklarını güçlendirmiştir.¹⁵¹

Siyonistlerin gerçek ırkçılığı, Yahudilerin diğer insanlara üstün olduğuna ve diğer uluslar arasında özel bir statüye sahip olduğuna inançlarıyla beslenmektedir. Bu inanç, Yahudi ulusunun tarihsel ve kültürel olarak diğerlerinden farklı ve üstün olduğunu iddia eder. Siyonistler, Yahudi halkının geçmişte yaşadığı zulümleri vurgulayarak, diğer uluslara göre Yahudi halkının özel bir misyona sahip olduğunu

¹⁴⁸ Çağatay Balcı, *İran, Pragmatizm ve PKK*, Uluslararası Politika Akademisi, 2012, Erişim 03.02.2024, <https://politikaakademisi.org/2012/09/11/iran-pragmatizm-ve-pkk/>

¹⁴⁹Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, (Çev. Yeşim Meriç), Milenyum Yayınları, İstanbul, 2018, s.39-40.

¹⁵⁰ Ertan Efeğil, "İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 5, Sayı. 49, 2013, s. 57.

¹⁵¹ Yıldırım, a.g.e., s. 139.

savunurlar. Bu misyon, kendi devletlerinin kurulmasını haklı çıkarmak ve diğer ulusları yönetmek için kullanılır.¹⁵²

Bu zihniyet, Yahudi topluluğunun diğer uluslara göre üstün olduğunu düşünen bir etnosentrizmi yansıtır. Siyonistler, Yahudilerin diğer uluslardan farklı ve daha özel olduğuna inanır ve genellikle Yahudi olmayanları "öteki" veya "goyim"¹⁵³ olarak görürler. Bu, ırkçı ayrımcılık ve dışlama temelli bir bakış açısını yansıtır. Bu ırkçı bakış açısı, Siyonistlerin Yahudi egemenliği savunmasının temelini oluşturur. Siyonizm, Yahudi devletinin diğer uluslar üzerindeki üstünlüğünü ve egemenliğini sağlamak için bir Yahudi devletinin kurulmasını savunmaktadır. Yahudilik Ruslaştırılır, böylece diğer uluslardan daha az yetenekli ve daha ağır bir hal alır. Bu konuda, Ahad Ha'am (1856-1927) samimiyetle şunu belirtir¹⁵⁴:

"Eğer üstün bir insanın ortaya çıkışını tüm varoluşun amacı olarak kabul edersek, bu amacın önemli bir kısmı üstün bir ulusun ortaya çıkışını oluşturmalıdır. Manevi doğası, onu diğer uluslara göre daha yetenekli kılmalı ve manevi öğretiler ve daha kutsal prensipler üzerine kurulu bir yaşam tarzının geliştirilmesine daha yatkın hale getirmelidir."

Bu görüş, Yahudilerin diğer uluslardan üstün olduğunu ve üstünlüklerinin ahlaki ve manevi olarak doğrulandığını ima eder. Ahad Ha'am, Yahudilerin diğer uluslara göre daha gelişmiş bir ahlaki ve manevi gelişime sahip olduğunu öne sürer. Bu, Yahudilerin diğer uluslar üzerinde hükmetme hakkını güvence altına alırken, Siyonizm'in de temel yapı taşlarından birini oluşturur. Ancak, bu görüşün arkasındaki önyargılar ve ırkçı düşünceler, Yahudilerin üstünlüğünü iddia ederek diğer ulusları küçümsemek ve aşağılamak üzerine kuruludur. Bu, Siyonizmin tarih boyunca temel taşlarından biri olmuş ve Yahudi toplumları üzerinde derin etkilere sahip olmuştur.¹⁵⁵

Bu ifadeler, Yahudilerin diğer insanlardan üstün olduğunu açıkça ima etmektedir. Yahudilerin insanlık evriminin basamakları üzerinde diğer grupların üstünde konumlandığı iddia edilmektedir. Ancak, bu tür düşünceler sağlam bir mantığa dayanmamaktadır. Evrimi ve insanlık tarihini incelediğimizde, herhangi bir ulusun veya etnik grubun diğerlerinden üstün olduğunu iddia etmenin bilimsel olarak

¹⁵² Efegil, a.g.e., s. 54.

¹⁵³ Goyim ifadesi, Yahudi inancına göre, Yahudilere hizmet etmek için yaratılmış diğer insanları ifade eder. Erişim 23.08.2024 <https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=goyim&p=m>

¹⁵⁴ Yıldırım, a.g.e., s. 138.

¹⁵⁵ Michael Stanislawski, *Zionism a Very Short Introduction*, Oxford Press, New York, 2017, s. 20.

doğru olmadığını söylemek mümkündür. Bu tür fikirler, tarih boyunca çeşitli toplumlarda ve ideolojilerde yer almış ve kökenleri ve etkileri, tarihsel ve ideolojik bağlamı tam olarak anlamak için daha derinlemesine incelenmelidir.¹⁵⁶

Siyonistlerin görüşlerini ve eylemlerini incelediğimizde, hedeflerinin Tanrı'nın seçilmiş halkı olduklarına inancı yaymak veya diğerlerini aydınlatmak olmadığını, aksine güç ve üstünlük iddialarını dayatmak ve gerektiğinde baskı yapmak olduğunu görüyoruz. Siyonistler, sıklıkla acımasız gücü ve üstünlük iddialarını vurgulayarak, bunları siyasetlerinin merkezine koymuşlardır. Örneğin, 20. yüzyılın başlarında, Filistin'de otururken, David Ben-Gurion (1886-1973), dünyanın sadece güce saygı gösterdiğini ve bu nedenle gücün önemli olduğunu belirtti. Ben-Gurion'un sözleri, sorunları çözmek için güç, silah ve baskı kullanma eğilimindeki Siyonist tutumu açıkça ortaya koymaktadır. Görüşleri, Siyonist liderlerin sıkça askeri güç ve askeri çözümleri kullanma inancını yansıtmaktadır. Filistin sorununu çözmek için benzer bir yaklaşım benimsenmiştir; Ben-Gurion, resmi kararlar yerine güç kullanımının gerekebileceğini öne sürmüştür. Bu yaklaşım, Siyonistlerin kendi çıkarlarını korumak ve genişletmek için güç ve şiddeti kullanma eğiliminde olduklarını göstermektedir.¹⁵⁷

Siyonistlerin, "*halksız toprak*"ta bir topluluk yaratma sloganıyla Filistin'de "*Tanrı'nın seçilmiş halkını*" kurma girişimi, başından beri acımasız bir ırkçı ayrımcılıkla gerçekleştirilmiştir. Bu hedefe ulaşmak için yerli halkı evlerinden çıkarmak için çeşitli adımlar atılmış, Arap işgücü ve ürünleri boykot edilmiş ve İngiliz manda yönetimi hükümetinden arazi satın almak için kolay koşullar sağlanmıştır. Ancak, ekonomik baskı istenilen sonuçları vermediğinde, zor kullanma açıkça yapılmıştır. Siyonistler, Filistin'in demografik yapısını Yahudi göçmenler lehine değiştirmeyi amaçlamış ve Yahudi-Arap ilişkilerinde eşitlik olmadığı, ancak Yahudi zulmü olduğu iddiasını ileri sürmüşlerdir. Bu ırkçı kuralı açıkça ve acımasızca benimseyerek, Arap nüfusuyla birçok askeri çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmaların, bu prensibin uygulandığını göstermiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁶ T. Amar Dahl, *Zionist Israel and The Question of Palastine*. De Gruyter Oldenbourg Publication, Berlin, 2012, s. 12.

¹⁵⁷ Lenni Brenner, *The Iron Wall Zionist Revisionism from Jabotinsky to Shamir*, Zed Books, London, 2003, s. 29.

¹⁵⁸ Vladimir Jabotinsky, *İsrail'i Kur*, (Çev. Atilla Aşçı), Yeditepe, İstanbul, 2014, s. 74.

Siyonizmin ırkçı doğası, Yahudi ulusal kültürünü diğer halkların kültürlerine karşı koruma çabalarında da açıkça görülmektedir. Siyonistlere göre, Yahudi kültürünün temel avantajı, Yahudilik üzerine kurulmuş olmasıdır. Onlara göre, Yahudi yaşamının kalbinde Yahudilikteki entelektüel merkez bulunmaktadır; bu nedenle, Yahudi halkının üstün dini eğitimle ırksal birliklerini ve değişmeyen ulusal kimliklerini koruduklarına inanılmaktadır. Ahad Ha'am şöyle demiştir¹⁵⁹: "*Üç bin yıldır Yahudi kaldık, çünkü başka bir şey olamayız, çünkü muazzam ve üstün bir güç bizi Yahudilikle bağlamıştır... Böylece, Yahudilik, bir kişinin doğumundan itibaren gelişen tüm doğal içgüdülerle birlikte bizim içimizde yaşar.*"

2.4. Emperyalizm ve Siyonizm

İmparatorluk, insanlık tarihinde yaygın bir fenomen olarak ortaya çıkarken hem bir sosyal, siyasi ve kültürel baskı sistemi hem de bütün bir dünya görüşü olarak kendini göstermiştir. İmparatorluk güçleri genellikle yönettikleri diğerdaha zayıf kültürlerle kendi kültürlerini dayatmaya çalışmışlardır. Bu süreçte, emperyalizm tutarlı bir şekilde belirli ve genellikle gizli bir mitoloji yaratmıştır. Emperyalist mitlerden bazıları, güçlü bir kültürün üstünlüğüne, gerçeğin isteğe bağlı olarak değiştirilebileceği fikrine dayalı doğal hiyerarşilerin kurulması ve egemen ulusun üstün bir ırktan geldiğini düşünen bir görüştür. Bu tür fikirler, tarih boyunca Avrupa, Asya ve Amerika gibi büyük imparatorluklarda çeşitli şekillerde görülmüştür.¹⁶⁰

Ancak, emperyalizm 19. yüzyıl boyunca yeni bir şekil aldı ve güç kazandı. Herzl'in fikirleri ve 1880'lerden bu yana Filistin'in kolonizasyonu, Siyonizm ve emperyalizmin ortak kökenlerine dayanmaktadır. 19. yüzyıl Avrupa entelektüel kültürünün tarihinde, emperyalizmin ve Siyonizmin entelektüel kökenlerini bulmak mümkündür. Ancak, bu baskı sistemlerinin epistemoloji, metodoloji ve tarihini yeterince anlamadan, onları tam olarak kavrayamayız. Bu alt başlıkta, Siyonizm ve emperyalizmin birbirini nasıl etkilediği, her ikisinin de Batı'nın siyasi ve entelektüel kültürünün ürünü olduğu ve III. Dünya'nın Avrupa dışı halklarının egemenliğine yönelik bilimsel ve siyasi bir irade sonucunda ortaya çıktığı sunulmaya çalışılacaktır.

¹⁵⁹ Simha Flapan, *Zionism and The Palestinians*, Croom Helm Ltd., London, 1979, s. 96.

¹⁶⁰ Robert W. Tucker ve David C. Hendickson, *İmparatorluk Özlemi: Yeni Dünya Düzeni ve Amerika'nın Hedefi*, (Çev. Ahmet Asar), Pınar Yayınları, İstanbul, 1995, s. 19.

Modern Avrupa emperyalizmi ve ırkçılığa karşı mücadele medeniyetler arasında bir mücadeledir ve bu mücadeleyi kökenlerini anlamadan sürdüremeyiz.¹⁶¹

Siyonizmin, modern emperyalizmin yükselişine katkısı John Atkinson Hobson (1858-1940) ve Hannah Arendt (1906-1975)¹⁶² tarafından 1870 olarak belirlenen döneme kadar izlenebilir. Emperyalizmin entelektüel kökenleri ise 19. yüzyılın başlarına dek izlenebilir olup, en etkili dönem büyük Avrupa güçlerinin geniş topraklar kazandığı dönem olarak kabul edilir. 1815 ile 1918 arasında, Avrupa'nın sömürge imparatorlukları, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da dünya toplamkara parçalarının %35'inden %85'ine kadarını işgal etmişlerdir. Bu durum da Avrupa emperyalizminin temel özelliklerini ve Siyonizmin bu emperyalizm içinde organik olarak nasıl ortaya çıktığını anlamamızı gerektirir.¹⁶³

Emperyalizm, toprak genişlemesi ve meşrulaştırılması, politik anlayışlarının bir ürünüdür. 19. yüzyıl emperyalizmi ile modern emperyalizm ve önceki emperyalizm biçimleri arasındaki fark, modern emperyalizmin sistematik ve yarı-bilimsel gerçeklik görüşünde yatmaktadır. Emperyalizmin tarihi, modern bilimin oluşumu ve faydacı kullanımı ile paralel olarak gelişmiştir. Modern ve bilimsel emperyalizmin bileşenleri, felsefi ve iktisadî ve toprak anlayışına dayanmaktadır. Örneğin, 1918'de Georges Clemenceau (1841-1929), Fransa'nın Almanya tarafından saldırıya uğraması durumunda savunması için siyah askerler toplama hakkına sahip olduğuna inandığını belirtmiş ve Fransa'nın siyahları, beyaz Fransız sahipleri için ekonomik bir kaynak olarak kullanabilme yeteneğini vurgulamıştır.¹⁶⁴

Modern emperyalizmin gerçek kökeni, biyoloji, dilbilim, antropoloji ve tarih gibi alanlarda önemli başarılar elde etmiş sistematik bir sınıflandırmadır. Emperyalizm, insanları bu fikre dayalı bozulmuş bir prensibe tabi kılmıştır. Örneğin, karşılaştırmalı anatomi alanında, Georges Cuvier'in (1769-1832) "Le Règne Animal"¹⁶⁵ adlı eserinde doğayı ayrı türler, tipler, nitelikler ve sınıflara bölerken

¹⁶¹ Sinan Adalı, *Sömürgecilikten Küreselleşmeye: "Kapitalizm Öldürür"*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2001, s. 27-28.

¹⁶² Jonathan T. Graubart, "Reimagining Zionism and Coexistence after Oslo's Death", *Arendt Studies*, 2019, Cilt. 3, s. 69-91.

¹⁶³ Edward W. Said, "Emperyalizm ve Siyonizm'in Entelektüel Kökenleri", (Der. Türkkaya Ataöv), *Siyonizm ve Irkçılık*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 138.

¹⁶⁴ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, (Çev. Berna Ülner), Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 299.

¹⁶⁵ Guérin-Méneville, Félix-Édouard. *Iconographie du regne animal de G. Cuvier, ou representation d'apres nature (etc.): Texte explicatif*, Bailliere, 1844.

gözlemlediğimiz sınıflandırma bilimi, bu bilim adamının insanları beyaz, kırmızı, sarı, kahverengi ve siyah tipler olarak ayırmasıyla sonuçlanmıştır. Bu kavramlar, Gobineau ve sonrasında Oswald Spengler (1880-1936) gibi ırkçı düşünürlerin eserlerini güçlü bir şekilde etkilemiştir.¹⁶⁶

Karşılaştırmalı anatomi ve doğa tarihi sınıflandırma sisteminin paralelinde, dilbilim sınıflandırma yöntemi de belirli bir etnik-kültürel ve ırksal sınıflandırma fikrini yansıtmaktadır. Dil ailelerinin ırksal ve kültürel gruplara bölünmesi, dil aileleri arasında yapısal ve tarihsel benzerlikleri keşfetmeye yönelik dilbilimcilerin çabalarıyla başlamıştır. William Jones (1746-1794), Franz Bopp (1791-1867) ve Friedrich Schlegel (1772-1829) gibi dilbilimciler, Hint-Avrupa veya Aryan dilleri ile Hamit-Semit dilleri arasında bir ayrım yaparak bu yöntemi başlatmışlardır. Schlegel, Aryan dillerini yaratıcı, canlı ve estetik olarak tanımlarken, Semit dillerini daha mekanik, yenilikten yoksun ve basit olarak tanımlamıştır. Bu tipoloji daha sonra Ernest Renan(1823-1892) tarafından genelleştirilmiş ve Aryan ve Aryan olmayan toplumlar arasındaki önemli farklar vurgulanmıştır.¹⁶⁷

Kültürel ve antropolojik sınıflandırma yöntemleri, gezginlerin, hukukçuların ve sömürge idarecilerinin gözlemlerine dayanmaktadır. Bu sınıflandırma sistemi, medeniyet sahibi ve gelişmiş toplumları medeniyetten yoksun ve ilkel toplumlardan ayırmıştır. Medeni bir kişinin toprağı işleyebileceğı, üretken olabileceğı ve topluma yararlı hizmetler sağlayabileceğı inancı vardı. Ancak, medeniyetsiz toplumların toprakları ya sömürülmüş ya da boş bırakılmıştır. Bu da modern Avrupa sömürgeciliğinin büyük mülkiyet hareketlerinin temelini oluşturmuştur. Robert Knox'un (1791-1862) "The Races of Men" adlı eseri ve John Westlake (1828-1913) ve Emer de Vattel'in (1714-1767) yazıları gibi eserlerde insanlar ya beyaz ya da gelişmiş üreticiler olarak sınıflandırılmış, beyaz Avrupalıların toprakları ele geçirme hakları bu sınıflandırmalarla meşrulaştırılmıştır. Afrika, Asya ve Amerika'da milyonlarca hektarlık arazi, yerli halkların hakları hiçe sayılarak beyaz Avrupalılar tarafından ele geçirilmiş ve kolonileştirilmiştir.¹⁶⁸

Avrupa'da 1870'lerde, bilimsel olarak savunulan coğrafi toprakların ele geçirilmesi gerektiğine dair bir inanç vardı. Bu süreç, emperyalizmin bilimsel

¹⁶⁶Guérin-Méneville,a.g.e., s. 140-142.

¹⁶⁷ Muminov, 2018, a.g.e., s. 35.

¹⁶⁸ Robert Knox, *The races of men: A fragment*, H. Renshaw, 1850.

rasyonalizmiyle birleştğinde, insanlık için eşi benzeri görülmemiş felaketlere ve yıkımlara yol açmıştır. Siyah, sarı ve kahverengi tenli toplumların bilimsel olarak tanınması reddedilmiş ve toprakları ellerinden alınmıştır. Lord Cromer (1841-1917), bağımlı ırkların kendi kaderlerine bırakılamayacağını iddia etmiş ve bunun bilim, kültür ve üstünlük adına yapıldığını savunmuştur. Bu zihniyetin bir örneği, General William Tecumseh Sherman'ın (1820-1891) Amerika'nın Batı'sındaki Buffalo Bill ve kahramanlıkları hakkında yazdığı bir mektupta görülebilir.¹⁶⁹

"1865'te, Missouri Nehri ile Rocky Dağları arasındaki ovalarda yaklaşık olarak 9.5 milyon bizon vardı; ama şimdi hepsi yok - etleri, derileri ve boynuzları için öldürüldüler. Bu bizonların toprakları, şu anda iki katı kadar sığırın olduğu, katliam, baskı ve cinayetlerin yaşandığı bir sahneye dönüştü. Bu bizonlara bağımlı olan 165.000 Pawnee, Sioux, Cheyenne, Kiowa ve Arapaho kabilesinin ihtiyacı olan yiyecek artık yok. Onlar da ortadan kayboldu ve yerlerine tarım yapabilen, vergi ödeyebilen ve doğanın ve medeniyetin yasalarına uyan iki ila üç kat daha fazla beyaz erkek ve kadın geçti. Bu değişiklik, faydalı bir değişiklik olarak görülebilir ve sonsuza dek sürecektir."

Karl Marx 1853'te Britanya kolonyalizmi ve Hindistan hakkında yazdığında, Britanya'nın zalimliğine rağmen Hintlilere fayda sağlayacağını, onları Doğu geriliğinden kurtaracağını ve modernleştireceğini iddia etmişti. Ancak, bu düşüncelerden tam olarak kurtulamadı. Benzer şekilde, Fransız şair Alphonse De Lamartine (1790-1869) 1833'te Filistin ve Suriye'yi ziyaret ettiğinde, binlerce kasaba ve insan görmesine rağmen, karşısında yerleşilmemiş sınırsız topraklar ve gerçek dışı toplumlarla karşılaştığını belirtti.¹⁷⁰

Beyaz Avrupalı emperyalizmin temel özellikleri şunlardır:

- 1) Toprak genişlemesi
- 2) Diğer toplumları egemenlik altına alma isteği
- 3) Gelişmiş-geri, normal-suçlu, üst-ast gibi etnik, kültürel ve gelişimsel seviyelere dayalı zihinsel yapılarla doğa ve insanlığı ayırma eğilimi
- 4) Bu faaliyetleri, giderek daha insanca bir dil ve meşruiyetle kamufle edilmiş yasal, bölgesel, ırksal ve sosyal öğretiler olarak sunma eğilimi.

¹⁶⁹ Ilan Pappé, *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples*, Cambridge University Press, New York 2004, s. 201.

¹⁷⁰ Olivier Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, (Çev. Mehmet Moralı), Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 58-61.

Siyonizm, anti-Semitizme ve Alfred Dreyfus (1859-1935)¹⁷¹ davasıgibi haksızlıklara bir tepki olarak doğmuş olmasına rağmen,¹⁷² ilk Siyonistler Avrupa çevrelerinden Doğu topraklarına ilişkin emperyalist düşüncenin biçimini, felsefesini, dilini ve tarzını benimsemişlerdi. Hannah Arendt'in işaret ettiği gibi, Yahudi kapitalistler (örneğin, Baron Hirsch (1831-1896) ve daha sonra Rothschild'ler) zaten koloniyal genişlemeleri desteklemede önemli roller oynamışlardı. Ancak, ilk Siyonistlerin Filistin'e yönelik tasarımı, İngiliz, Fransız, Alman, Amerikan ve Rus emperyalistlerin toprak genişlemelerine ilişkin kullandığı argümanlarla şekillendirilmişti. Siyonistlerin Filistin'e yönelik ilk hareketi, yerli Araplar yok sayılarak veya reddedilerek gerçekleşmişti. Filistin'deki Yahudi hakları, Avrupa emperyalizminin Tazmania, Güney, Doğu, Batı ve Kuzey Afrika, Asya ve Amerika'da olduğu gibi, giderek daha metafizik dille belirleniyordu. Siyonizmin trajik tutarsızlığı, sadece Avrupalılar tarafından Yahudilere uygulanan baskıda değil, Avrupa'nın siyah, sarı, kahverengi ve kırmızı halklarının üzerinde uygulanan baskıda da yatmaktadır ve onun bir parçası olarak doğmuştur. Ancak Siyonizm, baskı altındakiler arasından değil, baskıyı uygulayanlar arasından müttefikini seçmiştir.¹⁷³

Sonuç olarak, "insansız toprak" kavramı, Westlake'in işgal edilmemiş arazi teorisine benzer. "Yahudi emeği" (Avodah Ivrit) ve Asya'daki yerel nüfusla uyumlu olmayan ayrı Avrupa bölgeleri kavramları, Leopold de Saussure'un (1866-1925), yeni elde edilen topraklarda yerli ve Avrupalı yapıların ayrı tutulması gerektiğine ilişkin argümanlarıyla tam olarak örtüşmektedir. Yahudilere sınırsız "Dönüş Yasası" verilirken bu hakkın diğer gruplara verilmemesi, Avrupa'daki herhangi bir beyaz kolonide bulunabilecek aynı kavrama dayanmaktadır. En önemlisi, Yahudi "ırkının" militan kavramı, sadece Hristiyan Avrupa'da Yahudilere uygulanan zulümlerden değil, Gobineau, Houston Stewart Chamberlain (1855-1927) ve Renan'ın ırksal tiplerlerinden de kaynaklanmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷¹ Fransa ordusunda görev alan Yahudi asıllı subay Alfred Dreyfus'un casuslukla suçlanarak ömür boyu hapse çarptırılması olayı. Ayrıntılı bilgi için bkz., Seda Özalkan, *Siyonizm Karşıtı Yahudiler*, s. 57.

¹⁷² Yusuf Süha Sonuç, *Başlangıcından Günümüze Dini Siyonizm*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s.4.

¹⁷³ Hasanoğlu, a.g.e., s. 119.

¹⁷⁴ Tuğba Karabulut, "Filistin'e Yapılan Yahudi Göçleri ve Toprak Satışı Meselesi", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 6, 2023, s. 61.

Bu nedenle, Siyonizm, teorisi ve pratiğiyle Avrupa emperyalizminin alt seviyeli bir tekrarı olarak görülebilir. İmparatorluk gibi, Siyonizm de devlet kurumlarından, İsrail basketbol liginde kimlerin yer alabileceğine kimin Yahudi olarak kabul edilebileceğine kimin bir noktadan diğerine seyahat edebileceğine kimin toprak sahibi olabileceğine kadar her şeyi düzenleyen - ve bozan - bir düşünce sistemi olarak belirir. Bu nedenle, Siyonizm ve emperyalizm hakkında konuştuğumuzda, aynı kökenden gelen ve aynı ihtiyaçlardan doğan bir düşünce ailesinden oldukları iddia edilebilir.¹⁷⁵

Konuya farklı bir açıdan bakmayı sağlaması açısından ideoloji ve emperyalizm terimleri arasındaki anlamsal farklılığın anlaşılması ehemmiyet gösterebilir. Şöyle ki ideoloji, toplumsal ilişkilere anlam kazandıran tutarlı bir dizi ifadedir. Bu ifadeler, toplumsal aktörler tarafından doğal, kabul edilebilir, gerçek, doğrulanabilir, meşru ve rasyonel olarak yorumlanır. İdeoloji, toplumsal aktörlerin bu ilişkilere samimi bir şekilde katılmasını sağlar. Siyonist ideoloji, Yahudiler ve Yahudi olmayanlar arasındaki ilişkilerin anlamını ve tarihini bir sistem içinde yorumlayan bir sistemdir. Bu ideoloji, Yahudilerin Filistin'de bir Yahudi devleti kurmasını normal, meşru ve doğru olarak sağlar veya amaçlar.¹⁷⁶

Diğer yandan, emperyalizm, bir toplumsal aktörün sınıf ilişkileri, güç, etki, otorite ve iktidar gibi farklı sistemler içindeki konumunun doğrudan bir ürünüdür. Herhangi bir düşünce veya temsil sistemi mutlak veya evrensel değildir. Bunlar bağlamsal olarak ve toplumsal aktörün konumuna göre değişir. Emperyalizm, bir devletin kendisinden daha zayıf başka bir devlet üzerinde egemenlik kurmasının bir sonucudur. Bu egemenlik ekonomik, siyasi veya kültürel olabilir. Ekonomik olarak, emperyalist devletler yeni pazarlar elde etmek ve kaynakları yağmalamak için yabancı yatırımlar yapabilirler. Siyasi olarak, emperyalizm, zorla kurulan yönetim kurumları ve askeri baskıyla sağlanabilir. Kültürel olarak, emperyalizm düşünce sistemleri ve örgütlenmeleri yöneten kuralları dayatır. Bu tür dış fetihler her zaman fetheden devletin kendi toplumunun milli tanımına dayandığını gösterir. Bu nedenle, emperyalizmin başka bir yönü her zaman milliyetçiliktir. Milliyetçi ideoloji, emperyalist eylemleri meşrulaştırmak için bir yol olarak kullanılır. Bir devlet kendi

¹⁷⁵ Akif Çarkçı, a.g.e., s. 135.

¹⁷⁶ Moshe Menuhin, *The Decadence of Judaism in Our Time*, Beirut, 1969, s. 315-316.

toplumuna farklı bir tanım verebiliyorsa, başka bir devleti köleleştirebilir. İçeride bir şey olduğu sürece, dışarıda bir şey olabilir.¹⁷⁷

Siyonist ideoloji, Batı emperyalizminin desteğini alarak, Yahudi bir devlet kurma amacını gerçekleştirmiştir. Bu süreçte, sermaye birikimi ve emperyal güçlerin rolü belirleyici olmuştur. Rothschild ailesi gibi güçlü sermayedarların desteği, Siyonizmin başarısında önemli bir etken olmuş, vaat edilmiş topraklar üzerinde bir Yahudi devletinin kurulması yönündeki çabalar meşrulaştırılmıştır. Emperyal genişleme ve ideolojik tezlerin Siyonist hareketle nasıl uyum sağladığını irdelemek, bu karmaşık konunun daha derinlemesine kavranmasına olanak tanır. Bu bağlamda, Siyonizmin tarihini ve kökenlerini anlamak, ahlaki veya hukuki bakış açılarının ötesine geçerek, gelecekteki gelişimini öngörmek için de kritik bir önem taşımaktadır.¹⁷⁸

2.5. Siyonizm: Orta Doğu Barışı Önünde Engel

İsrail'in komşu Arap devletlerine ait toprakları kontrol etme çabası, Filistin Araplarının haklarını ihlal ettiği için Arap-İsrail çatışmasının kesin çözümünü belirsiz kılmaktadır. İki taraf da iyi niyet gösterirse Araplar ve Yahudiler için barış ve refah mümkündür; ancak bölge, İsrail'in kısa vadeli ve öz merkezli politikaları nedeniyle sürekli bir savaş tehdidi ve güvensizlik ortamıyla belirlenmektedir. İsrail, komşularına ait toprakları işgal etmesini dini ve güvenlik teorileri gibi şüpheli iddialarla meşrulaştırmak dışında başka hiçbir argüman sunamamıştır; bu yasa dışı toprak işgalleri sonucunda savaş tehdidini artırmıştır. İsrailsorunu olmasaydı, Arap devletleri ile arasında toprak anlaşmazlığı diye tanımlanacak bir durum oluşmazdı; bu nedenle, Arap-İsrail anlaşmazlığının barışçıl bir çözümünün önündeki enbüyük engel, İsrail'in Araplara yaklaşımıdır.¹⁷⁹

Bu nedenle, öncelikle ilk muhatap olarak Filistinlilerin Manda altındaki Filistin sınırları içinde ulusal bir kimlik oluşturma taleplerini ve istediklerinde bu topraklara geri dönme haklarını doğru bir şekilde kabul etmemiz gerekir. Siyonistler, Birleşmiş

¹⁷⁷ Norton Mezvinsky, "Humanitarian Dissent in Zionism: Martin Buber and Judah Magnes", *Judaism or Zionism?* (Ed. Eaford Ajaz), London, 1986, s. 98.

¹⁷⁸ Özalkan, a.g.e.,s. 94; Andrew R. Murphy, *The Blackwell Companion to Religion and Violence*, Wiley-Blackwell Publishing, Oxford, 2011, s. 73.

¹⁷⁹ Sami Hadawi, *Bitler Harvest: Palestine Between 1914-1967*, New York, 1967, s. 34; Marcia Drezon-Tepler, *Interest Groups and Political Change in Israel*, State University of New York Press, New York 2012, s.220.

Milletler tarafından kabul edilen geri dönüş hakkını destekleyen kararları yok sayarken, İsrail'in varlığını BM kararlarına dayandırmaktadır. Batı dünyasını Filistinlilere yönelik ayrımcılığı kabul etmeye ve karşı çıkanları gereksiz "antisemitizm" suçlamalarıyla karşılamaya zorlayan Siyonist propagandaya dikkat çekmek önemlidir. Modern siyasi Siyonizmin dünya Yahudiliğini temsil ettiği yaygın ancak yanlış bir inanç bulunmaktadır; aslında Siyonizm, Kutsal Kitap'ı yanlış kullanan ve destekleyen bazı Yahudi kökenli kişiler tarafından önerilen ve desteklenen bir siyasi öğretilerdir. Aynı zamanda, İsrail ve Siyonizm hakkında bağımsız politik kararlar verme hakkını inkâr etmeye çalışan diğer Yahudi kökenli insanların bir girişimidir.¹⁸⁰

1878'de İngiliz Baş Hahamı Hermann Adler (1839-1911) şunları ifade etmiştir¹⁸¹:

"Romalılar tarafından Filistin'in işgalinden beri, politik bir topluluk olarak varlığımız sona erdi. Yaşadığımız ülkenin vatandaşlarıyız. Gerçekten, belirli dini prensiplere bağlı olan ve özel dini törenleri gözlemleyen bir topluluğuz; ancak, diğer açılardan, Fransızlar, Almanlar veya İngilizler olduğu gibi, biz de, ilgili olduğu durumda, diğer herhangi bir kişi gibi herhangi bir başka kişi gibiyiz ve vatandaşlıkla ilgili çıkarlara ve görevlere eşit derecede katılıyoruz."

Ancak, birçok Yahudi dini lideri, yanlış milliyetçilik olan Siyonizmin akıntısına kapılarak, Siyonist ırkçılığa dini bir maske hazırlama eğiliminde bulunmuştur. Bu şekilde, silahlı mücadele ve siyasi hileler, bir kurtaran liderliğinde İsrail'e geri dönüşün İncil kehanetinin yerine geçmiştir.

1976 yılında B.B.C. televizyonunda yayınlanan Newsday programında, İngiliz Baş Hahamı Immanuel Jacobovitz (1921-1999), Yahudiler ile Siyonistler arasında bir fark olmadığına dair yaygın yanlış inanca ve İsrail'e karşı olmanın otomatik olarak antisemitizmle eşdeğer olduğuna ilişkin görüşlerini dile getirdi. Jacobovitz, kendisine Yahudi ve Siyonist arasında bir ayrım yapılabileceği sorulduğunda, "Bana göre kesinlikle yok..." şeklinde yanıt verdi. Ardından, "Teoride belki mümkün olabilir, ama pratikte hayır" diye ekleyerek bu konuda kafa karışıklığına yol açan bir cevap verdi. Bu yanıtlar, Siyonizm tarafından yayılan yanlış bilgilerin düzeltilmesi gerektiğini ve İsrail-Filistin çatışması hakkında gerçeklere dayalı bir anlayışın

¹⁸⁰ Ataöv, a.g.e., s. 65.

¹⁸¹ Leonard Stein, *The Balfour Déclaration*, London, 1961, s. 75-76.

yaygınlaştırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Özellikle, İsrail politikalarına eleştirilerin antisemitizm olarak damgalanması, eleştirel düşüncenin önündeki en büyük engellerden biridir. Bu nedenle, insanları antisemitizmle suçlanma korkusundan kurtarmak ve Filistinlilerin yaşadığı trajediyi anlamak için gerçekçi ve adil bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir. Aynı zamanda, BM ile işbirliği içinde, Avrupa'da Siyonizmin ve antisemitizmin yıkıcı etkileri hakkında toplumu bilgilendirmek, Orta Doğu'da kalıcı bir barışın tesisi için atılması gereken önemli adımlardan biridir. Bu tür tartışmalar, İsrail-Filistin meselesinin daha objektif bir şekilde ele alınmasına ve bölgedeki barış çabalarına katkıda bulunabilir.¹⁸²

Her birimizin inancında inanma hakkı vardır ve buna saygı gösterilmesini bekleyebiliriz. Ancak, İsrail ve Siyonistler, dini mitolojiyi kullanarak Filistinlileri anavatanlarından sürmeyi ve komşuları olan Arapların yerlerini ilhak etmeyi siyasi bir bahane olarak haklı çıkarmakta ısrar ederler. Sonraları İbraniler olarak bilinen kabilelerden türediği iddia edilen tüm Yahudilerin, Filistin'e baskın yaparak orada bir krallık kurdukları iddiaları, kabul edilebilirlik sınırlarını aşmakta ve 2000 yılı aşkın bir süredir ırksal saflığı ima etmektedir. Ünlü antropolog Profesör Juan Comas (1900-1979), Siyonistlerin dayattığı "Yahudi ırkı" efsanesini incelemiş ve aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır¹⁸³:

"İrkçilik fikri genellikle olumsuz geri bildirim alır, ancak çeşitli gruplar bundan yararlanmayı umarak canlı tutmaya çalışır. Özellikle, Siyonist Yahudiler sıklıkla, sadece kan bağlarını, kültürü ve gelecekteki sürekliliği temsil eden belirli özelliklere sahip bir 'Yahudi halkı'nın varlığını vurgularlar, aynı zamanda iddialarını da temsil eder. Bu tavır, özellikle Almanya'da ırkçılık adı altında Yahudilere yapılan kötü muameleden sonra, daha da dikkat çekici hale gelir. Siyonistler, bu argümanı İsrail'de bir 'ana vatan' kurmak ve Yahudilerle dini inançları kullanarak diğer ülkelerdeki Yahudilerle olan bağlarını güçlendirmek ve desteklemek için kullanır... Ancak, antropolojik gerçekler, Yahudilerin ırksal olarak heterojen olduğunu ve tek bir Yahudi ırkından bahsedilmesinin imkansız olduğunu göstermektedir. Tarihsel süreçteki sürekli göçleri ve birçok farklı millet ve toplumla olan etkileşimleri, gönüllü ya da diğer nedenlerle, ırklarını öylesine karıştırdı ki, 'İsrail halkı' olarak adlandırılan toplumda her ulustan örnekler bulmak mümkündür..."

Profesör Comas, iddialarını desteklemek amacıyla Almanya'da 1921 ile 1925 yılları arasında evlenen 100 Yahudi yetiştikenden 58'inin başka bir Yahudi ile

¹⁸² Ataöv, a.g.e., s. 262.

¹⁸³ Hadawi, a.g.e., s. 34.

evlendiğini, 42'sinin ise Yahudi olmayan biriyle evlendiğini belirtiyor. Berlin'de 1926 yılında yapılan evliliklere dikkat çekerek, iki Yahudi eş arasında gerçekleşen 861 evlilikten 554'ünün Yahudi olmayan bireylerle yapıldığını vurguluyor. Comas, "Özellikle, Yahudi dini inancını kabul eden birçok eşin 'Semitik' olmaması durumunda bile, sayılar kendi kendine konuşuyor" ifadesini kullanarak, istatistiklerin bu konuda oldukça açık olduğunu dile getiriyor. Ayrıca, Filistinlilere karşı İsrail'in ayrımcı politikalarını eleştirirken, bu politikaların diasporadaki Yahudilerin Tevrat'a dayanarak bir araya gelmesinin bir sonucu olduğunu alaycı bir dille ifade ediyor. Nazi gaz odalarında hayatını kaybeden Yahudi kurbanların anılarını kullanarak Filistin Araplarının geri dönüşünü yasaklamanın, aynı ırkçı ve üstün ırk kavramlarına dayanan bir toplum inşa etme fikrini meşrulaştırdığını ve bu durumun oldukça ironik olduğunu belirtiyor. Comas, İsrail'in varlığını sadece Tevrat'a dayanarak savunmanın ötesinde, Siyonistlerin İsrail'in varlığını sürekli olarak Birleşmiş Milletler kararlarıyla meşrulaştırdığını da ekliyor.¹⁸⁴

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Filistin'i bölme oylaması¹⁸⁵, hukuken tartışmalı olabilir, ancak kabul edilmiş olsaydı bile İsrail'in genişlemesine veya ırkçılığa dayanak oluşturamazdı. Bu konuda Amerikalı yazar Alfred Lilienthal'in sözleri oldukça dikkat çekicidir¹⁸⁶:

"Birleşmiş Milletler, Filistin meselesine hızlı, hafif ve iddialı bir şekilde yaklaşarak uluslararası hukuk ve örgütün prestijine ciddi zararlar vermiştir. Genel Kurul, Filistin'de bir referandum ve hukuki konuların Uluslararası Adalet Divanı'na sunulması gibi iki mantıklı öneriyi reddetti."

BM'nin 1947'de Filistin'i bölmeye yönelik önerisi, toprakların %56'sını önerilen Yahudi devletine ayırmıştı, ancak Yahudiler, çoğunluğu göçmen olanlar, nüfusun sadece üçte birini oluşturuyordu. Ayrıca, güney Filistin'in yarı göçebe Arap kabilelerinin dâhil edilmesiyle, toprağın üçte birine sahipti ve Araplar ile Yahudilerin sayısı eşitti. Bu nedenle, Filistin tamamen veya kısmen Yahudi bir devlet olarak öngörülmemiştir. Sonuç olarak, BM önerisi, İsrail'e tüm Filistin topraklarını işgal etme, Filistinlilerin evlerine ve topraklarına geri dönme hakkını reddetme veya komşu Arap ülkelerinin topraklarını ilhak etme yetkisi vermemiştir. İsrail'in bu kararı

¹⁸⁴ Alfred M. Lilienthal, *What Price Israel*, Chicago, 1953, s. 72-73.

¹⁸⁵ Malika Bileydi Koç, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*, Güniz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 56.

¹⁸⁶ Bileydi Koç, a.g.e., s. 73.

kabul etmemesi ve Filistinlilerin haklarını tanımaması, Arap-İsrail çatışmasının temel nedenlerinden biri haline gelmiştir. Filistinlilerin kendi topraklarından sürülmesi veya Arap devletlerinin işgal edilmiş topraklarını kaybetmesi için geçerli bir neden olmadığından, İsraili Yahudiler, kalıcı bir barış için Araplar ve Yahudiler arasında genel bir adalet uygulanmasını talep etmelidir.¹⁸⁷

Ancak, İsraili Yahudilerin tutumlarını değiştirip devletlerinin ırkçı ve ahlaktan yoksun olduklarını kabul edeceklerini ve Filistinlilerle ve komşularıyla adalet arayışına gireceklerini düşünmek pek olası görünmemektedir. 1973'teki olaylardan alınan dersleri yok sayarak Arap dünyasına zorla bir çözüm dayatmaya devam etmeyi sürdüren İsraili Yahudilerin, adaletin üstünlüğünü tanımaya hazır oldukları söylenemez. Aynı zamanda, Güney Afrika'daki ırkçılığa karşı çıkan ancak İsrail ırkçılığı konusunda sessiz kalanları da zorlamaktadır. Siyonistlerin Araplara karşı ayrımcı politikalar uyguladığına dair dünya çapında belgelenmiş kanıtlar olduğu için, sessizlikleri daha da endişe vericidir. İsrail ırkçılığına karşı bir kampanya, İsraili Yahudilerin ırkçılığın Arap dünyasıyla uzun süreli bir çatışmaya yol açabileceğini anlamalarına yardımcı olacaktır.¹⁸⁸

Uluslararası toplumun, Siyonist ırkçılığı eleştirmeye Güney Afrika'daki ırkçılığa karşı olduğu kadar bağlı olduğuna inanmak, Israel Shahak (1933-2001) ve Felicia Langer (1930-2018) gibi cesur aktivistlerin, Siyonist örgütlerle eşitsiz mücadelelerinde desteklenmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkmalıdır. İsrail İnsan Hakları ve Medeni Haklar Ligi Başkanı Israel Shahak'ın, kendi dönüşümünü anlattığı Moshe Menuhin'e yazdığı bir mektup bu bağlamda ehemmiyet arz etmektedir¹⁸⁹:

"1956 savaşına kadar... beynim Siyonizm tarafından yıkanmıştı. Kafr Kasim'deki ünlü katliam ve Ben-Gurion'un ilhakları, Üçüncü Krallık ve benzeri ifadeler beni düşünmeye sevk etti. Daha sonra, 1967 savaşı - zalimlikler, yerli halkın sürülmesi, yalanlar, daha fazla genişleme istekleri - beni harekete geçirdi... Çünkü İsrail ve halkına büyük sevgim var, kendi Nazi benzeri eğilimlerimiz bizi bekleyen en büyük felaket. Tehlike gerçektir."

İsrail Shahak'ın açıklaması oldukça açıktır: Siyonizm, hem İsraili Yahudilerin hem de Filistinli Arapların, ahlaki bir toplumda barış içinde yaşama umutlarını tehlikeye atar. Bir İsraili Yahudi, Birleşmiş Milletler'in çeşitli kararlarında

¹⁸⁷ Ataöv, a.g.e., s. 266.

¹⁸⁸ Ataöv, a.g.e., s. 263.

¹⁸⁹ Ataöv, a.g. e., s. 267-268.

belirtildiği gibi Filistinlilere karşı sorumluluklarını hatırlatıldığında, Siyonist ırkçılığı destekleyen biri, bu gerçeği kabul etmekte zorlanacaktır. Birleşmiş Milletler'in Filistinli mültecilerle ilgili politikası oldukça açıktır: Her yıl tekrarlanan, geri dönmek isteyen mültecilere derhal evlerine dönme izni verilmesi ve dönmek istemeyenler için uluslararası hukuka veya adalet prensiplerine uygun olarak tazminat sağlanması yönünde bir karar. Ancak BM, her yıl bu politikayı yeniden teyit etmesine rağmen, bunu uygulamak için somut adımlar atmamıştır. Sonuç olarak, Filistinlilerin silahlı mücadeleye başvurması ve barışın tehlikeye girmesiyle sonuçlanmıştır. Barışın tehdidi, İsrail'in bu kararı kabul etmemesi ve BM'nin bunu uygulamamış olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durumun zaman içinde değişebileceği ve Siyonist saldırganlığın Filistinlilere karşı nispeten başarılı olabileceği gerçeği, bu durumu meşrulaştırmaz veya ırkçılık için verimli bir zemin sağlamaz.¹⁹⁰

İsrail makamları, arazi sahipliği, güvenlik ve vatandaşlıkla ilgili yasalar konusunda Araplara karşı ayrımcı bir politika izler. Ancak, İsrail'in ırkçılığı, belki de en net şekilde Temmuz 1950'de kabul edilen Dönüş Yasası'nda görülür. Bu yasa, yanlış bir şekilde, İsrail'den göç etmiş her Yahudiye ülkeye giriş ve vatandaş olma hakkı tanırken, bu hakkı yerli Filistinlilere tanımaz. Bu açık ayrımcılık, Güney Afrika'da siyah Afrikalıların ikinci veya üçüncü sınıf vatandaşlar olarak kabul eden uygulamadan daha kötüdür. Filistinliler kendi vatanlarının sınırları içinde yaşayabilme hakkına sahip olmalıydılar.

İsrail, ülkedeki Siyonist yapısını değiştirmeyi hedefleyerek göçmenlere dönüş hakkı tanır. Bu, sürekli olarak Yahudi çoğunluğunu geliştirme ve Arapların dönüşünü sınırlarken Yahudilerin İsrail'e göç etmelerini teşvik etme stratejisinin bir sonucudur. Bu ayrımcılığın acı etkisini en iyi şekilde yansıtan ifadelerden biri, bu politikaların etkilerini hisseden Filistinli bir avukat olan Ahmed Halil'den gelmektedir¹⁹¹:

"Haifa'da doğdum. Babam ve dedem de öyle. Şimdi bir mülteciyim. Golda Meir Rusya'da doğdu, Amerika'da eğitim gördü ve şu anda ülkenin Başbakanı. Ben, Abba Eban ile Cambridge'de hukuk okudum. O, Güney Afrika'da doğdu ve İngiltere'de eğitim gördü. Şimdi, o ülkemde yaşıyor ve ben oraya giremiyorum."

¹⁹⁰ Ataöv, a.g.e., s. 268.

¹⁹¹ Isaac Deutscher, *The Non-Jewish Jew and Other Essays*, London, 2017, s. 141.

Bertrand Russell (1872-1970), Orta Doğu'daki çatışma hakkındaki dair bir açıklamasında, Yahudi-Amerikalı gazeteci I.F. Stone'un ifadelerini alıntılararak, Filistinli mültecilerin dünya Yahudiliği'nin "ahlaki vicdanın boynunda bir değirmen taşı" olduğunu belirtti. Dünya Yahudiliği'nin bu sorunu dürüstçe ve cesurca ele alması gerekmektedir.¹⁹²

Siyonistlerin, Rusya'da bulunan İsraili olmayan Yahudilere ülkelerine gitme veya geri dönme hakkını talep ederken Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ne atıfta bulunması, ahlaken tutarsızdır. Bu toprakların Yahudi vatanı olduğu fikrine dayanarak yerli Arapların sürülmesini ve Yahudi göçmenlerin yerlerine yerleştirilmesini destekleyen İsraili olmayan Yahudilerin çifte standardı da etik dışıdır. Çoğu İsraili olmayan Yahudinin, Dönüş Yasası'nı kabul etmelerine rağmen doğdukları ülkeden ayrılmadıkları da bir o kadar samimiyetten uzaktır. İsraili Yahudilerin ırkçılığını kabul eden İsraili Yahudilere destek verenler, Siyonizmin sonuçlarına daha eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmalıdır. İsraili olmayan Yahudilerin çoğunluğunun, Dönüş Yasası'nı kabul etmelerine rağmen doğdukları ülkeden ayrılmamış olmaları, burada bir çelişki oluşturmaktadır. Filistinlilerin, gerçek güvenliğini sağlayarak Araplar ve Yahudiler arasında gerçek dostluk sağlayarak milli kimliklerini ve tanınmış sınırlar içinde yaşama hakkını güçlendiren, İsraili Yahudilerin gerçek dostlarıdır. Adil bir çözüm, ancak ve ancak dünya Yahudiliği ve Filistinlilere kendi vatanlarında eşit haklar tanıyarak sağlanabilir.¹⁹³

Durum oldukça açıktır. Filistinliler, kendi topraklarında bir ulus olarak tanınmayı ve temel insan haklarına sahip olmayı talep ediyorlar. İsrail'in, ırkçı politikaları aracılığıyla bu temel insan haklarını Filistinlilere vermemesi için herhangi bir yasal veya ahlaki mazereti yoktur.¹⁹⁴:

"İsrail'in ırkçı politikasının temelini tartışmak istemiyorum. En önemli gerçek, bu politikanın var olduğudur. Dolayısıyla, ilk adım gerçeği kabul etmektir: İsrail bir ırkçı devlettir ve bu ırkçılık Siyonist hareketin kaçınılmaz bir sonucudur. Gerçekler gerçektir. Ancak, bundan sonra, istiyorsak, neden böyle bir ırkçılığın Yahudilerin elinde 'iyi' olabileceğini, ancak Yahudiler için (karşı) 'yasak' olduğunu tartışabiliriz."

¹⁹² Lilienthal, a.g.e., s. 72-73.

¹⁹³ Moshe Menuhin, *Jewish Critics of Siyonism*, Detroit, 1976, s. 35.

¹⁹⁴ Ataöv, a.g.e., s. 270.

İsrail-Arap çatışmasında barışçıl bir çözümün önündeki en büyük engel Siyonizmin ırkçılığıdır. Çünkü İsrail'in Arap komşularının topraklarını kaybetmesi veya Siyonist hareketin politik hedeflerinin gerçekleştirilmesi için Filistinlilerin haklarının reddedilmesi için haklı bir neden yoktur.

Yıllar geçtikçe, 1919'da, Julius Kahirin de dahil olmak üzere birçok önde gelen Amerikalı Yahudi tarafından desteklenen Başkan Woodrow Wilson'a sunulan dilekçenin mantığı değişmedi. Dilekçe şu sözlerle sona erdi:

"Filistin'in inanç, ırk veya etnisiteye dayalı bir biçimde tanımlanmadığı, her türlü baskıya karşı korunabilen, demokratik bir hükümet tarafından yönetilen bağımsız ve özgür bir devlet olarak kurulmasını istiyoruz. Filistin'i şu anda veya gelecekte bir Yahudi devleti olarak görmek istemiyoruz."

Olaylarla dolu geçen yıllar, bu ideali daha da gerçekleştiremez kılmış olabilir. Ancak, Filistin'de hem Yahudiler hem de Araplar için barış içinde bir arada yaşamanın yolunu adalet açmalıdır. Basit ve insani bir dille, çözüm, yıllar önce göçmen bir kulübede ifade edilen duyguyla bulunabilir¹⁹⁵: "Evim olmadan, kendime saygım yok."

Yahudilerin Siyonist ırkçılığı reddi, hem Arapların hem de İsrailli Yahudilerin kendilerine saygı göstermelerini sağlayacak ve verimli işbirliğine yol açacaktır. Ancak bunun gerçekleşmesi için, Filistinlilerin Avrupa'daki antisemitizm ve Siyonist öncelikler nedeniyle ağır bir bedel ödediği gerçeğine güçlü destek sağlamak için Filistinlilerin haklarına da aynı şekilde önemli bir destek sağlanmalıdır.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Deutscher, a.g.e., s. 141.

¹⁹⁶ Stein, a.g.e., s. 75-76.

3. BÖLÜM

NECMETTİN ERBAKAN'IN SİYONİZME DAİR GÖRÜŞLERİ

3.1. Necmettin Erbakan'ın Siyonizm'e Karşı Bakış Açısı ve Irkçı Emperyalizm Söylemine Dair Bir Analiz

3.1.1. Erbakan ve İslam Dünyasına Tehdit Olarak Siyonizm

Siyonizm, İslam ile modern dünya arasındaki ilişkiyi çevreleyen söylemde merkezi bir konu olmuştur. Necmettin Erbakan dışında da pek çok fikir adamı, Siyonizmi İslam dünyası için bir tehdit olarak görmüştür.¹⁹⁷1948'de İsrail Devleti'nin kurulması, Siyonist özelemlerin gerçekleşmesinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve yeni kurulan devletin, aralarında Müslüman çoğunluklu birçok ülkenin de bulunduğu Arap komşularıyla çatışmasıyla bölgede gerginliklere yol açmıştır. Rekabet eden ulusal anlatılar ve toprak iddialarıyla körüklenen Arap-İsrail çatışması, mevcut gerginlikleri daha da kötüleştirdi ve Siyonizm'in İslam dünyası için bir tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur.¹⁹⁸Erbakan, 1997 yılında 28 Şubat süreci sırasında yaptığı bir konuşmada “Siyonizm öyle bir ustadır ki “Kim? Ben mi? Ben hiç siyonizme hizmet eder miyim!” şarkısını söylettirerek, kendi ordusunda iş birlikçilere askeri talim yaptırır.”¹⁹⁹sözünüle Siyonizm'in insanları nasıl manipüle edebileceğine dair bir eleştiri getirmiştir.Buradaki şarkı ifadesi ise, insanların, gerçek niyetlerini gizleyerek veya kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini simgelemektedir. Erbakan, Siyonizm'in, kendi çıkarlarına hizmet eden ve gerçek amaçlarını gizleyen bireyleri nasıl yönlendirdiğini ifade etmek istemiştir.

Necmettin Erbakan'ın siyasi ideolojisi İslami ilkelere derinlemesine kök salmıştır ve bu da onu Siyonizmi İslam dünyasına yönelik algılanan bir tehdit olarak eleştirmeye yöneltmiştir. Siyonizmi Müslüman toplumları zayıflatmayı ve kültürel ve dini miraslarını aşındırmayı amaçlayan sömürgeci bir proje olarak gören Erbakan'ın Siyonizm eleştirisi, birçok lider ve düşünürün Batılı güçlerin etkisi ve İsrail'e destekleri konusunda endişelerini dile getirdiği İslam dünyasındaki daha geniş bir eğilimi yansıtıyordu. Özellikle Filistin davası, İsrail politikalarını kınadıkları ve

¹⁹⁷Necmettin Çalışkan, “Erbakan'ın İslam Birliği Anlayışı Ve Suriye Politikası”, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2022, s. 172.

¹⁹⁸Talip Tuğrul, “Millî Görüş Mefkûresinde İslâm Birliği ve D-8 Teori ve Pratik”, *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2019, s. 30.

¹⁹⁹ Piterberg, Gabriel ve Aysun Babacan, a.g.e., s. 137.

Siyonizm'i bir baskı ve işgal biçimi olarak algıladıkları için dünya çapındaki Müslümanlar için bir miting çağrısı haline gelmiştir.²⁰⁰Erbakan'ın Siyonizm ve İslam dünyasına yönelik algılanan tehdit hakkındaki görüşleri sınırötesindeki siyasi söylem üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Siyonizme karşı sesli muhalefeti, Filistin halkının içinde bulunduğu kötü durum ve bölgedeki İsrail politikalarının daha geniş etkileri konusunda endişelerini paylaşan birçok Müslümanla yankı bulan bu fikir,onun Siyonizm karşıtı duruşunu, söylemini kışkırtıcı ve bölücü olarak gören Batılı ülkeler ve İsrail yanlısı grupları tarafından eleştiriler almasına neden olmuştur.Önde gelen bir İslam alimi ve ilahiyatçısı olan Yusuf el-Karadavi ise Erbakan'ın görüşlerini Siyonizm'i ve Müslüman toplumlar için algılanan tehdidi konusunda desteklemiştir. Karadavi'nin yazıları ve vaazları, ortak bir düşman olarak gördüğü şeye karşı Müslümanlar arasında dayanışma ihtiyacını vurgulamıştır.Benzer şekilde, Mısırlı bir İslamcı düşünür ve Müslüman Kardeşler üyesi olan Seyyid Kutub, Batı etkisini reddeden ve bir İslam devleti kurulması çağrısında bulunan bir İslam canlanması vizyonu ortaya koyarak Erbakan'ın düşüncelerini desteklemiştir. Kutub'un Siyonizm ve Müslüman dünyası üzerindeki etkisi hakkındaki yazıları, onun fikirlerini dış tehditlere direnmek ve İslami değerleri korumak için bir plan olarak gören birçok siyasi İslam takipçisi arasında yankı bulmuştur.²⁰¹Kutub'a göre, Siyonist güçler, İslam ülkeleri arasında ayrılık ve çatışma yaratmak suretiyle, Müslümanların bağımsızlık mücadelesini engellemektedir. Bu nedenle, Siyonizm, İslam dünyasının siyasi birliğini tehdit eden bir unsurdur.Arkı bir bakış açısına göre de kültürel açıdan, Siyonizmin, İslam kültürünü ve değerlerini yok etmeye yönelik bir saldırı olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda, Siyonist propagandanın, genç nesilleri hedef alarak, Müslüman kimliğini zayıflatma çabaları içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, Erbakan'ın Siyonizm'e karşı geliştirdiği söylemlerle birlikte, Müslümanların kimliklerini koruma ve Siyonist etkilerden uzak durma çağrısını içermektedir.²⁰²27 Şubat 1997 tarihinde, TBMM'de yaptığı bir konuşmada Erbakan,"Biz siyonizmin hapisanesinde isyan çıkarmış birkaç Müslümanız."²⁰³ifadesiyle Müslümanların bu konuda hissettiği çaresizliği

²⁰⁰ Macit, a.g.e., 135.

²⁰¹ HafijurRahman, *Modern İslami Siyasal Düşüncede Devlet Kavramı: Yusuf El-Karadavi ve Raşid El-Gannuşi'nin İslam Devletine Yönelik Yaklaşımları*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, s. 78.

²⁰² Sami Kohen, *Milliyet Gazetesi*, 1997, Erişim 18.07.2024 <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/erbakanin-israil-ile-diyalogu-5385827>

²⁰³Piterberg, Gabriel ve Aysun Babacan, a.g.e., s. 140.

vurgulamıştır. Erbakan, bu ifadesiyle, Siyonizm'in Müslümanları nasıl bir baskı ve kontrol altında tuttuğunu, bu baskılara karşı mücadelenin zor olduğunu ancak yine de bu mücadelede bir isyan çıkarmış olduklarını belirtmektedir. Hapishane ifadesi, Siyonizm'in Müslüman topluluklar üzerindeki tahakkümünü ve onların özgürlüklerini kısıtlayan bir durum olarak değerlendirilirken, bu baskılara karşı bir direniş ve mücadele edildiğini vurgulamıştır. Erbakan'ın bu sözü, sadece kendi siyasi duruşunu değil, aynı zamanda Siyonizmin Müslümanlar üzerindeki etkisine dair bir farkındalık yaratma çabası olarak da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Erbakan, Müslümanların Siyonizm karşısında birlik oluşturarak bu baskılara karşı durmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Necmettin Erbakan'ın siyasi düşüncesi Siyonizm'e karşı her zaman güçlü bir şekilde tavrı almıştır. Ancak, Siyonizm düşüncesi Erbakan'a atfedilen hiçbir açıklamasında veya yazılı kaynakta yer almamaktadır. Dikkat çekici bir şekilde, "Yahudi" terimi sözlü söylemde sıkça kullanılsa da yazılı kaynaklarda dikkatlice kullanılmaktadır. Bu nedenle, Erbakan'ın siyasi düşüncesi içinde Siyonizm ile ilgili karmaşık bir terimler çerçevesi mevcuttur. Erbakan'ın siyasi söyleminde Siyonizm karşıtı gösterdiği tavrında söyleminin nefret söylemi olarak sınıflandırılmasını engellemek için 2000'lerden bu yana Siyonizm terimi yerine "ırkçı emperyalizm" ifadesi tercih edilmiştir. Bu terminolojik değişiklik Erbakan'ın siyasi söyleminde yer edinmiş olsa da Siyonizm ve ırkçı emperyalizm terimlerini Erbakan'ın karşılıklı olarak kullandığını belirtmek gerekir. Örneğin, Erbakan'ın belirgin ırkçı emperyalizm tanımlamalarından biri şu şekildedir²⁰⁴:

"Yahudi geleneklerinin ve ideolojisinin temel kitabı olan Kabbala, Tevrat inmeden çok daha önceleri bu sapkın inançlar üzerine kurularak yazılmıştır. Daha sonra bütün insanları eşit kılan Tevrat'ı da Yahudi hahamları değiştirmişler ve bu Kutsal Kitap'a üstün ırk inançlarını eklemişlerdir. Yahudi dini, tamamen gelenekler üzerine kurulmuştur. Bir Yahudi için din, Allah'ın hoşnutluğu ve yakınlığından çok, üstün ırk inancını ve koyu gelenekleri ifade eder."

Bu ifadeden anlaşıldığı üzere Erbakan'ın bakış açısına göre, Siyonizm ile ırkçı emperyalizm arasında niteliksel bir ayrım olmadığı anlaşılabılır. Erbakan'ın Yahudilik üzerine doğrudan bir söylemi veya yazılı metni olmamasına rağmen,

²⁰⁴ Erbakan, a.g.e., s. 14.

"İnançlarımıza göre, Yahudi, Hristiyan veya başka bir dine mensup olsun, hatta hiçbir dine bağlı olmasın, herkesin yaşama, düşünme, inanç ve mülkiyete sahip olma hakkı vardır. (...) Bu açıdan, Yahudi topluluğunun hakları doğal olarak korumamız altındadır"²⁰⁵ ifadesi, Yahudiliği ilahi bir din olarak gördüğünü ve "Yahudi topluluğu" terimini "Yahudi cemaati" yerine kullanmasının oldukça dikkat çekici olduğunu açıkça göstermektedir. Dahası, onu bir dini kimlik olarak tanımlaması, Yahudi topluluğunun haklarını pozitif nitelikler kullanarak koruma altına alması anlamlıdır.

Ancak, Erbakan'a göre, Yahudilik, Yahudilikten önce var olan bir inanç temeline dayanan bir ırka dayanmaktadır: "*Yahudiler, Tevrat'tan çok önce, tüm ırklara üstün olduklarına ve dünyanın gerçek sahipleri olduklarına inanıyorlardı. Yahudi gelenekleri ve ideolojisinin temel kitabı olan Kabbala, bu çarpık inançlar üzerine Tevrat'tan çok önce yazılmıştır. Daha sonra, Yahudi hahamları, tüm insanları eşit kılan Tevrat'ı değiştirdiler ve bu Kutsal Kitap'a üstün ırk inançlarını eklediler*".²⁰⁶ Benzer şekilde, Yahudiliğin, Yahudilikten farklı olarak tamamen geleneklere dayandığı ifadesi, Yahudiliğin başka bir din olarak görüldüğünü belirtmenin bir diğer yoludur: "*Yahudi dini tamamen geleneklere dayanır. Bir Yahudi için, din Tanrı'ya olan memnuniyet ve yakınlık yerine, ırkın üstünlüğüne ve derin geleneklere inancı ifade eder*".²⁰⁷ Bu bağlamda, Erbakan'ın Yahudiliğe ilk yaklaşımını ırk temelinde tanımlamak, bunu takip eden din temelli bir politik kavramlaştırmadır.

Erbakan'ın Yahudilikle ilgili sunduğu etnik tanım belirli bir eleştirel düzeyi taşısa da, asıl tartışma noktası dini inanç aracılığıyla oluşturulan politik kavramdır. Erbakan, Siyonizmi tüm Yahudileri hedef alan bir şey olarak değil, "*bazı yanlış yönlendirilmiş Yahudilerin dünyayı domine etme planları ve politikaları*" olarak tanımlar. Benzer şekilde, Erbakan'ın Siyonizme dair başka bir tanımı şu şekildedir²⁰⁸: "*(...) Kendilerine 'Yahudi' diyen mevcut Yahudilerin ve dünyayı ele geçirmek için sistematik olarak plan yapan Siyonistlerin nefret ve üstünlük hırsının adıdır.*"

²⁰⁵ Necmettin Erbakan, *Erbakan Açıklıyor: Kenan Evren'in Anılarındaki Yanılgılar*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 64-65.

²⁰⁶ Necmettin Erbakan, *Gizli Dünya Devleti*, Milli Gazete Yayınları, İstanbul, 1996, s. 26.

²⁰⁷ Erbakan, a.g.e., s. 29.

²⁰⁸ Erbakan, a.g.e., s. 26.

Bu bağlamda, Erbakan'ın Siyonistlerden bahsettiğinde kastettiği konunun tüm Yahudileri kapsamadığı açıktır. Diğer bir deyişle, Erbakan Yahudiler ve Siyonistleri eşanlamlı olarak kullanmaz. Dolayısıyla, Erbakan'a göre, tüm Siyonistler Yahudidir, ancak tüm Yahudiler Siyonist değildir. Erbakan'a göre "*Kendilerine 'Yahudi' diyen mevcut Yahudilerin ve dünyayı ele geçirmek için sistemli olarak plan yapan ve çalışan Siyonistlerin sahip olduğu Tevrat, Musa'ya gönderilen Tevrat değildir ve onların Musa ile hiçbir ilgisi yoktur.*"²⁰⁹

Necmettin Erbakan'a göre, günümüzde *Doğru Haklar (Hak)* kavramı İslam medeniyetini temsil ederken, *Yanlış Haklar (Batıl)* kavramı ise Batı medeniyetini temsil etmektedir. "Adaleti önceliklendirme"nin mutluluk getirdiğini, "gücü önceliklendirme"nin ise baskı getirdiğini savunmaktadır.²¹⁰ Erbakan'a göre, sadece Doğru Haklar'a sahip olmak yeterli değildir; adaleti kurabilmek için teknik, teknolojik ve diğer üstünlükleri de beraberinde getirmesi gerekir. Medeniyetler tarihi bu gerçeği göstermektedir. Örneğin, Firavunlar dönemindeki Mısır, teknik üstünlüğü ile Hititleri yenmiş ve bu teknik üstünlükle egemenlik kazanmıştır.²¹¹ Erbakan, Siyonizmi ve uyumlu küresel güç merkezlerini tanımlamak için "*ırkçı emperyalizm*" terimini kullanmıştır.²¹²

Siyonizm için kullandığı kavramlardan biri de "*Baskı Gücü*"dür. Erbakan'a göre, günümüzde egemen olan anlayışın "gücü önceleme" olduğu ve bunun temsilcisinin de "ırkçı emperyalizm" olduğu bir gerçektir. Erbakan'a göre, Siyonizm, kurmuş olduğu "*Gizli Dünya Hükümeti*" ile dünyayı kontrol eden odakların adıdır.

Erbakan'ın dünya görüşüne göre, ırkçı emperyalizmin egemen olduğu dünya düzeni içler acısı bir durumdadır ve mevcut dünya iflas etmiştir. Irkçı İmparatorluk tarafından yönlendirilen faizci kapitalist sistem, insanlığın büyük bir kısmını yoksulluğa mahkum etmiştir. Ona göre, dünya durumu 2010 verileriyle şu şekilde özetlenebilir: İnsanlar eşit yaratılmış olabilir, ancak nimetlerin dağılımı hiç de adil değildir. Bugün dünya nüfusunun üçte biri açlık, yoksulluk ve hastalık içinde

²⁰⁹ Necmettin Erbakan, *Milli Görüş*, Dergah Yayınları, İstanbul 1975, s. 248.

²¹⁰ Özcan, a.g.e., s. 23.

²¹¹ Ebru Hajıyev, *II. Ramses Dönemi ve Mısır-Hitit ilişkileri*, Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 44.

²¹² Erbakan, 2014,a.g.e., Cilt. 4, s. 25.

yaşamaktadır. 800 milyon insan her gün aç yatmaktadır.²¹³ Buna karşılık, 1.7 milyar insan aşırı kilolu durumdadır. 1.5 milyar insan temiz içme suyuna erişim sağlayamamaktadır. 2.4 milyar insan yeterli tıbbi tedaviden yoksundur. 840 milyon yetişkin ve çocuk okur yazar değildir ve son on yılda 21 ülkede yaşam süresi ve okur yazarlık oranları düşmüştür. Örneğin, Zimbabve'de yaşam süresi 1970'lerde 56 iken, bu rakam 1990'larda 33.1'e düşmüştür.²¹⁴

Birçok benzer eşitsizlik, dünyamızın içler acısı durumunu ortaya koymaktadır. Erbakan'a göre, faizci kapitalist sistem, dünyanın servetinin sınırlı bir kişi grubunun ellerinde toplanması üzerine kurulmuştur ve geri kalan insanlar sefalet içinde yaşamaktadır. Dünyanın kaynaklarını kontrol eden küresel elitler, dünyadaki yoksulluğu kısa sürede sona erdirmeye konumundadır. Dünya genelinde yoksulluğu ortadan kaldırmak için gerekli kaynaklar dünya üretiminin sadece %1'ine denk gelmektedir. Ancak yalnızca ABD yılda 10 trilyon dolar değerinde mal ve hizmet tüketmektedir.²¹⁵ Dünyanın en zengin on kişinin toplam serveti 133 milyar dolar olup, bu rakam yaklaşık 2.5 milyar nüfusa sahip gelişmekte olan ülkelerin toplam üretiminin bir buçuk katına denk gelmektedir.²¹⁶ Dünya nüfusunun yalnızca 800 milyonu gelişmiş ülkelerde lüks ve refah içinde yaşamaktadır ve liste devam etmekte olup, esas olarak faizci kapitalist sistem, karanlık bir gelecek vaat etmekte ve yanlış haklar anlayışı çerçevesinde, sadece Batı devletleri ve vatandaşları için insanlık onuruna yakışır bir yaşam öngörmektedir.²¹⁷

Erbakan, mevcut dünya düzeninin bir tarafının yanlış bir cennet yaşarken, diğer tarafının kederli bir manzara ile karşı karşıya olduğuna inanmaktadır. Ona göre, bu olaylar rastlantısal değildir, ancak ırkçı emperyalizmin felsefi arka planı içerisinde gerçekleşmektedir. Bu durum kabul edilemez ve tüm Müslümanların bu baskı sistemine karşı mücadele etmesi gerekmektedir. Bir "*Adil Düzen*"in kurulması ta ki

²¹³ Ramya Ambikapathi, "Global food systems transitions have enabled affordable diets but had less favourable outcomes for nutrition, environmental health, inclusion and equity." *Nature Food* 3.9, 2022, s. 764-779.

²¹⁴ Erbakan, 2021, a.g.e.,s. 22-24.; Gülsüm Şeyma Koca, "Karşılaştırmalı Ekonomik Gelişim Perspektifiyle Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Büyüme Performanslarının Değerlendirilmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2024, s.402.

²¹⁵ Sylvia Gierlinger, Fridolin Krausman, "The physical economy of the United States of America: Extraction, trade, and consumption of materials from 1870 to 2005", *Journal of Industrial Ecology*, 2012, s. 370.

²¹⁶ Alex Matland, *Carbon Billionaires: The Investment Emissions of the World's Richest People*, Oxfam International, 2022, s. 11.

²¹⁷ Matland, a.g.e., s. 24-25.

mutluluk elde edilebilene kadar yapılması gereken bir görevdir. Erbakan'a göre, Yalta Konferansı'nın (1945) ardından küresel emperyalist elitler tarafından kurulan "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırdıkları mevcut baskı sisteminden kaçmanın yolu, herkesi mutluluğa kavuşturacak bir "Yeni Dünya/Mutluluk Dünyası" kurmaktır ve bunun için adalet önceliklendirilmelidir. O, bu "Mutluluk Dünyası"nın ancak Millî Görüş'ün prensipleri ve liderliği ile kurulabileceğine inanmaktadır.²¹⁸

Erbakan'ın "Yeni Dünya" hedefinin temelde üç önemli hedefi vardır: "Yaşanabilir Türkiye," "Yeniden Büyük Türkiye" ve "Yeni Dünya." Erbakan bu bütünlüğü şu şekilde ifade eder: "... Bu çabalar, dünyada adalet öncelikli bir zihniyetin hâkimiyeti, tüm insanlığın mutluluğu için yapılıyor. Bu çabalar, üç ana hedefi gerçekleştirmek içindir. Bunlar "Büyük Türkiye Yeniden"nin kurulması, "Yaşanabilir Türkiye"nin kurulması ve "Yeni Dünya"nın kurulmasıdır. Ayrı hedefler gibi görünseler de, aslında hepsi bir bütünün parçasıdır. Çünkü yeni bir dünyanın kurulması, "Büyük Türkiye Yeniden"nin kurulmasına bağlıdır. "Büyük Türkiye Yeniden"nin kurulması, "Yaşanabilir Türkiye"nin kurulmasına bağlıdır. Bu bir bütün pakettir..."²¹⁹

Erbakan'ın Siyonizm hakkındaki görüşlerinin mirası, İsrail-Filistin çatışması ve İslam ile Batı arasındaki daha geniş ilişki etrafındaki tartışmaları şekillendirmeye halen devam etmektedir.

3.1.2. Erbakan ve Ekonomik-Siyasi Hegemonyada Siyonizm

Erbakan'a göre Siyonizm siyasi bir ideoloji olarak, Orta Doğu'da ve ötesinde ekonomik ve siyasi hegemonyayı sürdürmekten sorumludur. Siyonist hareketin, yerli Arap nüfusu pahasına bir Yahudi devleti kurmaya çalıştığını ve bunun da Filistinlilerin yerinden edilmesine ve marjinalleştirilmesine yol açtığını savundu. Erbakan, Siyonizmi Batı emperyalizminin bir aracı olarak görüyordu ve Batılı güçlerin bölgenin kaynaklarını ve jeopolitiğini kontrol etme çıkarlarına hizmet ediyordu. Erbakan'a göre, Siyonizm, kurulmuş "Gizli Dünya Devleti" ile dünyayı kontrol eden odağın adıdır. Erbakan, "İrkçı Emperyalizm" ifadesiyle Siyonizm adına yeni bir kavramsallaştırma da oluşturmaktadır. Birçok Siyonizm kodlamasının, dolar

²¹⁸Erbakan., a.g.e., Cilt. 1, s. 365.

²¹⁹ Necmettin Erbakan, *Gayemiz Bütün Beşeriyetin Saadetidir: Konferanslar Dizisi 1: 16 Kasım 2005*, ESAM Yayınları, Ankara, 2005, s. 14.

üzerinde "Gizli Dünya Devleti" de dahil olmak üzere bulunduğunu ve bunun yedi Siyonist banka tarafından kurulan özel bir FED kurumu tarafından basıldığını iddia etmektedir. Erbakan, dolar üzerindeki piramidin Yahudilerin mührü olduğunu, piramidin tepesindeki üçgenin içindeki "Lucifer" adlı gözünün Siyonizmin nihai hedefini temsil ettiğini söylemektedir.²²⁰

Ekonomik alanda Erbakan, küresel ekonomik politikaları İsrail ve müttefiklerinin yararına şekillendirmede Siyonist lobi gruplarının orantısız etkisini eleştirmektedir. Batılı kurumlar tarafından desteklenen neoliberal ekonomik modelin arkasında Siyonist çıkarların olduğuna ve küresel ekonomide eşitsizliklere ve sömürüye yol açtığına inanıyordu. Erbakan, Müslüman uluslar arasında adalet, eşitlik ve iş birliği gibi İslami ilkelere dayalı alternatif bir ekonomik sistemi savunmuştur. Erbakan'ın Siyonizm ve ekonomik-politik hegemonya hakkındaki görüşleri, popülist söylemi ve düzen karşıtı duruşu, Batı çıkarlarının egemen olduğu küresel güç yapılarına yönelik eleştirilerini paylaşılanların desteğini çekmiştir. Refah Partisi, 1990'larda laik düzene meydan okuyarak ve daha İslamcı yönelimli bir yönetimi savunarak popülerlik kazanmıştır.²²¹ Erbakan'ın Siyonizm ve hegemonya hakkındaki görüşlerinin etkisi, özellikle İsrail ve Filistin çatışmasıyla ilgili olarak Türk dış politikası etrafındaki tartışmalarda ve söylemlerde görülmektedir. Örneğin bir basın toplantısında dile getirdiği "*Filistin, Müslümanların kalbidir. İsrail'in varlığı, İslam dünyasının huzurunu tehdit eden en büyük tehlikedir*"²²² ifadesiyle Müslümanların Filistin davasına sahip çıkmaları gerektiğini vurgulamış ve İsrail'in politikalarını eleştirmiştir.

Erbakan'a göre, Siyonist ideoloji bozulmuş Tevrat ve Kabbala'dan doğmuştur. Ona göre, Theodor Herzl'in başkanlığını yaptığı İsviçre'nin Basel şehrinde 1897'de toplanan Birinci Siyonist Kongre, üç önemli karar almıştır: II. Abdulhamid'in tahttan indirilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve yüz yıl içinde İslam'ın yok edilmesi. Siyonizmin babası olarak bilinen Theodor Herzl'in "Siyonizm" terimini ilk kullanan kişi olduğunu belirtmektedir. Herzl'den sonra liderliği Emmanuel Karaso (1862-194) devralmıştır. Yakın Siyonizmin son önemli figürü olan Mısır Baş

²²⁰ Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, Çatı Kitapları, İstanbul 2004, s. 17.

²²¹ Ahmet Recai Tekin, "Necmettin Erbakan Kimlik, Siyaset Ve Dış Politika", *Electronic Turkish Studies*, 2017, s. 19.

²²² T.C. Dışişleri Bakanlığı, Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, *Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin*. 2023, s. 216.

Hahamı Haim Nahum (1872-1960), Lozan'da müzakerelerin kesintiye uğradığı sırada Fransız ve İngiliz devlet yetkilileri ile aracılık yapmıştır.²²³

Millî Görüş Hareketi'nin "Siyonizm farkındalığı"nın olası nedeni, Erbakan'ın Cevat Rifat Atilhan, Necip Fazıl Kısakürek, İskilipli Atıf Hoca, Mehmet Akif Ersoy, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Seyyid Kutub ve Hasan el-Benna gibi düşünürlerden etkilenmesidir. Erbakan'ın Almanya'da akademik çalışmaları için geçirdiği dönem de Siyonizm farkındalığına katkıda bulunmuş olabilir. Gary Allen'in "Gizli Dünya Devleti" kitabı, Erbakan'ın önsöz yazdığı ve hareketin yayın organı Millî Gazete tarafından Almanca'dan çevrilerek dağıtılmıştır.²²⁴

Birleşmiş Milletler'in yerel ve küresel hedeflerine karşı çıkan Millî Görüş Hareketi, NATO gibi emperyalist örgütler de dahil olmak üzere kurduğu yapıyı "Gizli Dünya Devleti" ve "Küresel Sistem" olarak adlandırmış ve bu yapıya karşı bağımsız bir duruş sergilemiştir. "Yeni Bir Dünya" ideali taşıyan Erbakan, Kıbrıs meselesi gibi birçok konuda bağımsızlığını ve politikasını ortaya koymuştur. Erbakan, ülkemizde ve İslam dünyasında yaşanan sorunların ve meselelerin kaynağını yakın tarihte küresel sistem olarak belirlemiştir. Millî Görüş Hareketi, karşıt gücü tanımayı mücadelenin bir önkoşulu olarak görmüş ve bu güce karşı bir duruş almanın gerekli olduğunu düşünmüştür.²²⁵

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Arap-İsrail çatışmasına farklı boyutlar kazandırdı. Hitler'in yaklaşık altı milyon Avrupa Yahudisini imha etmesi ve birçoğunu evsiz bırakması, Yahudiler arasında kendilerini korumanın tek yolunun mümkün olan en kısa sürede kendi devletlerini kurmak olduğu kararını güçlendirdi.²²⁶ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya'nın başvurusu üzerine, 15 Mayıs 1947'de Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP), Filistin sorununu incelemek üzere kuruldu. Büyük güçler ve sorunla ilgili ülkeler bu komitede yer almadılar.²²⁷ UNSCOP, 16 Haziran - 24 Temmuz tarihleri arasında Filistin'de incelemelerde bulunduktan sonra, 1 Eylül 1947'de BM Genel Sekreterine raporunu sundu. Komisyonun raporu iki çözüm önerisi sundu. Kanada,

²²³ Erbakan, a.g.e., Cilt 3, s. 24.

²²⁴ Erbakan, a.g.e., Cilt 1, s. 138.

²²⁵ Erbakan, a.g.e., Cilt 4, s. 23.

²²⁶ Berna Süer ve Ayşe Ömür Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 28-29; Tayyar Arı, "2000'li Yıllarda Türkiye'nin Orta Doğu Politikası", (Der. İdris Bal), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 246.

²²⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları., İstanbul, 2008, s. 378.

Çekoslovakya, Guatemala, Hollanda, Peru, İsveç ve Uruguay'ın desteklediği çoğunluk önerisine göre, Filistin Araplar ve Yahudiler arasında bölünmeli ve iki ayrı bağımsız devlet kurulmalıydı. Araplara göre, azınlık planı veya önerisi Filistin'in toprak bütünlüğünü koruyordu.²²⁸ Yahudiler, çoğunluk planını yetersiz bulsalar da, başlangıçta çoğunluk planını kabul ettiler çünkü bağımsız bir İsrail devletinin kurulmasını öngörüyordu.²²⁹ BM Genel Kurulu, 27 Kasım 1947'deki toplantısında, 33 oyla kabul, 13 oyla karşı ve 10 çekimser oyla çoğunluk önerisini BM Genel Kurulu Kararı 181 olarak kabul etti. Karara göre, Filistin'in toprakları, Araplar ve Yahudilerin çoğunlukta olduğu alanlara ayrılacak ve ayrı Arap ve Yahudi devletleri kurulacaktı. Kudüs uluslararası statüye sahip olacaktı.²³⁰

Türk-İsrail ilişkileri resmi olarak 1949'da İsrail'in kuruluşuyla başlamış olsa da Türk ve Yahudi toplulukları arasındaki ilişki çok daha eski tarihlere dayanır. Osmanlılarla Yahudiler arasındaki ilk temas 1324 yılında gerçekleşti. Orhan Gazi'nin Bursa'yı fethi sırasında, Bizans yönetimi altındaki Bursa'da yaşayan Yahudiler, Osmanlıları kurtarıcılar olarak karşıladı ve Orhan Bey'in şehri fethinde önemli destek sağladılar. Yardımlarının karşılığında, Orhan Bey, Suriye ve Edirne'den gelen zanaatkarlar ve sikke uzmanlarının yanı sıra Yahudi zanaatkarlara da şehir hayatını canlandırmaları için izin verdi ve "Etz Hayim" Sinagogu'nun inşasına izin verdi.²³¹ 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı İmparatorluğu, sınırları içinde yaşamak isteyen Yahudilere asla kapılarını kapatmadı. Avrupa'da antisemitizmin yükselmesi sonucunda, binlerce Yahudi İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerden öldürüldü ve binlercesi sürgün edildi. İspanya Kraliçesi Isabella'nın 31 Mart 1492'de ülkedeki tüm Yahudilerin sürülmesini emreden fermanı, Yahudileri zor bir durumda bıraktı. Bu fermanın ardından, yaklaşık 300.000 Yahudi İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı. Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelmesinin nedenleri sadece Avrupa ülkelerinde karşılaştıkları zulüm değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nda kendilerini bekleyen hoşgörü ve verilen fırsatlara dair sahip oldukları malumattı.²³²

²²⁸ Fahir Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1991, s. 484-485.

²²⁹ Süer ve Atmaca, a.g.e, s. 13.

²³⁰ Arı, a.g.e., s. 250.

²³¹ Mehmet Erdem, *Türkiye-İsrail Askeri İşbirliğinin Türkiye'nin Orta Doğu Politikasına Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 4.

²³² Murat Sorgu, "Birinci Dünya Savaşı'nda Yahudi Spira Ailesi: Casusluktan Siyon Katır Birliğine Osmanlı Karşısı Faaliyetleri", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2023, s. 158.

27 Mayıs 1915 tarihinde, Savaş Mobilizasyon Zamanında Hükümete Karşı Hareket Edenler Hakkında Askeri Tarafından Alınacak Tedbirler Hakkında Geçici Kanun kabul edildi. Dört maddeden oluşan ve halk arasında "Tehcir ve İskan Kanunu" olarak bilinen bu kanun, askeri makamlara, hükümetin emirlerine karşı çıkanlara ve halk düzeninin sağlanmasını engelleyenlere karşı kuvvet kullanma yetkisi veriyordu. Tehcir ve İskan Kanunu daha sonra Rumlar, Süryaniler, Keldaniler ve Yahudi nüfusu için de uygulandı. Ayrıca, Araplar, Arnavutlar, Boşnaklar, Çingeneler, Çerkezler, Gürcüler, Kürtler, Lazlar ve Türkler de gerektiğinde tehcir edildi.²³³ İngilizler, 26 Mart 1917'de Gazze-Berşeba hattı boyunca konuşlanmış Osmanlı kuvvetlerine saldırdılar. Büyük direniş gösteren Türk birlikleri, bir sonraki gün İngilizleri geri püskürttüler ve onlara önemli kayıplar verdirdiler. Ancak, birkaç gün boyunca düşman deniz ve hava kuvvetleri bombardımanına maruz kalan Gazze ve Yafa, hem mal hem de can kaybı açısından büyük zararlar gördü. "savaş bölgesi" olması nedeniyle, Dördüncü Ordu Komutanlığı, Gazze ve Yafa'daki sivillerin tahliyesine karar verdi. Gazze, 28 Mart'ta boşaltıldı ve kontrol askeri otoritelere devredildi. Merkez ilçe, Faluja alt-bölgesinin merkezi olan Mesihiye köyüne taşındı. 9 Nisan'da, Kudüs Valisi Münir Bey'in denetiminde, Yafa tahliye edildi. Yafa'nın ev halkı ve orada bırakılan mallar ve mülkler, 37 muhafız, 13 polis ve 3 jandarmadan oluşan yerel bir kolluk kuvvetinin gözetimine bırakıldı. 1917 yılının 12 Nisan'ında, İçişleri Bakanlığı, Yafa Valiliği'ne bir telgraf göndererek, boşaltılanların nereye yerleştirildikleri ve onlara geçim, ulaşım, sağlık ve konaklama konusunda uygulanan prosedürler hakkında detaylı bilgi talep etti.²³⁴

Osmanlı hükümeti, Filistin'den gelen askeri ve sivil raporlara dayanarak Siyonist faaliyetlere karşı yasal önlemler aldı. Talat Bey'in verdiği verilere göre, Filistin'de 120.000'den fazla Yahudi yaşamaktaydı ve bunların %90'ı düşman devletlerin vatandaşlarıydı. Filistin'den sınır dışı edilen Yahudiler, Port Said ve İskenderun limanlarından gönderilen telgraflarla, Siyonist çevreleri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı harekete geçirdiler.²³⁵ Temmuz 1915 tarihli bir telgrafta, Umum Emniyet Müdürlüğü, Kudüs Valiliği ve Dördüncü Ordu Komutanlığı'na gönderilen bir telgrafta, Osmanlı vatandaşlığından çıkarılması gereken Yahudi kadın

²³³ Şaban Ortak, *Suriye ve Garbi Arabistan Tehciri*, Pegem Akademi, Ankara, 2011, s. 71-72.

²³⁴ Isiah Friedman, *Germany, Turkey and Zionism*, Oxford University Press, 1977, s.350.

²³⁵ Celil Bozkurt, "Birinci Dünya Savaşı'nda Siyonizmle Mücadele ve Yahudi Tehciri: Gazze ve Yafa'nın Tahliyesi", *BELLETEN*, Cilt. 85, Sayı. 302, 2021, s. 202.

ve çocuklarının Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edilmesi istendi.²³⁶ İçişleri Bakanı Talat Bey, 26 Mart 1331 (8 Nisan 1915) tarihli bir şifreli mesajda Beyrut Vilayeti ve Kudüs Valiliği'ne gönderdiği bir planı özetledi. Aynı gün tarihli şifreli bir mesajla bu planı Cemal Paşa'ya bildirdi.²³⁷ Osmanlı Hükümeti, Yahudilerle ilgili yasalar çıkarırken, Siyonizm'e karşı mücadelesini etkili bir şekilde sürdürmekteydi. David Ben Gurion ve Yitzhak Ben Zvi gibi Siyonist liderler, Filistin'den tutuklanarak sınır dışı edildiler. Umum Emniyet Müdürlüğü, Kudüs Valiliği'ne gönderilen bir telgrafta, Yahudilerin Filistin'e göçünün engellenmesini, Yahudilerin silahlanmasının ve mevcut silahların toplanmasının engellenmesini emretti.²³⁸ Filistin'deki Siyonistlerle mücadele ederken, Cemal Paşa aynı zamanda Avrupa basınında tartışılan Siyonist projeleri yakından takip etti. 17 Temmuz 1916 tarihli Lausanne Gazetesi'nde yayımlanan bir haber makalesine sert tepki gösterdi.²³⁹

Bölükbaşı'nın vurguladığı gibi, Türk ve Yahudiler arasındaki ilişki, 1948'de İsrail'in kuruluşuna kadar "mülteci"den "uyruklu"ya ve nihayet Tanzimattan Cumhuriyete dönemine kadar "vatandaş"a evrildi.²⁴⁰

1960'larda Türkiye'nin iç ve dış politikalarında yaşanan gelişmeler, Orta Doğu'ya yaklaşımında değişime yol açtı. İç ve dış gelişmelerin etkisiyle, Türkiye politikalarını Arap devletleriyle dengeleme yoluna girdi. Yılmaz, Türkiye'nin bu dönemdeki Orta Doğu politikalarını yedi başlık altında kategorize etmiştir²⁴¹:

1. Orta Doğu devletlerinin iç işlerine karışmama.
2. Bölgedeki tüm devletlerle ikili ilişkilerin geliştirilmesi.
3. Bölgesel devletler arasındaki anlaşmazlıklara karışmama.
4. Ticaret ve ekonomik ilişkilerin maksimize edilmesi.
5. Orta Doğu'nun Türkiye'nin Batı ittifakı içindeki rolünden ayrılması.
6. Arap-İsrail meselesinde dengeli bir politika izlenmesi.
7. Arap devletlerini bölecek formasyonlardan ve anlaşmalardan kaçınılması.

²³⁶ Bozkurt, a.g.e., s. 203-204.

²³⁷ Bozkurt, a.g.e., s. 205.

²³⁸ Cevat Rifat Atilhan, *İslam ve Beni İsrail*, Aykurt Neşriyat, İstanbul, 1957, s. 228.

²³⁹ Celal Tevfik Karasapan, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*, Cilt.2, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1942, s. 47-48.

²⁴⁰ Yusuf Ziya Bölükbaşı, "Türkiye-İsrail İlişkileri", (Ed. Murat Ercan), *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2011, s. 198-199.

²⁴¹ Yılmaz Türel, "Orta Doğu ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası 1919-2012*, (Ed. Haydar Çakmak), Barış Platin Kitap, Ankara, 2012, s. 635.

1960'larda hem iç politikada hem de dış politikada yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin çok yönlü bir dış politika izlemesini zorunlu kıldı ve Ankara, Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeyi amaçladı. 1960'larda, Türkiye'nin kendi çıkarlarına uygun bir politika izlemesini kolaylaştıran "iki kutuplu politika"da bir rahatlama yaşandı.²⁴²

1962'deki Küba Füze Krizi sırasında, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'yi bilgilendirmeksizin Jupiter füzelerini Türkiye'den çıkardı ve 1964'te, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Lyndon B. Johnson'ın Kıbrıs meselesi hakkında İsmet İnönü'ye yazdığı bir mektup, ikili ilişkilere darbe vurdu. Mektupta, Türkiye'nin Kıbrıs'a olası bir müdahalesinde ABD tarafından gönderilen silahları kullanamayacağı ve NATO'nun Kıbrıs nedeniyle Türkiye'ye Sovyet saldırısı durumunda yardım etmeyeceği belirtiliyordu ve bu Türkiye'de hayal kırıklığına ve tepkilere yol açtı.²⁴³ 1965'te BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada Türkiye, Batı ülkeleri tarafından yalnız bırakıldı. İran, Libya, Pakistan, Arnavutluk ve Amerika Birleşik Devletleri dışında, Türkiye'ye destek veren olmadı. Sadece İsrail'in tarafsızlığına rağmen, Türkiye'nin Araplarla yakınlaşma politikası ve net bir tavır alamaması nedeniyle İsrail ile ilişkileri soğudu. Yavuz, Müslüman ülkelere gelen doğrudan ve dolaylı yardımların Ankara yönetimini ayılttığını, Türk Büyük Millet Meclisi'nin dış politika prensiplerini gözden geçirmesine yol açtığını belirtmiştir.²⁴⁴ 1961 anayasasının getirdiği liberal ortamda, dış politikada halkın görüşü de dikkate alınmaya başlandı. Kürkçüoğlu'na göre, 1965'ten sonra Türkiye'nin Arap ülkelere yaklaşma politikası, sol eğilimli entelektüel kitleler tarafından, özellikle Orta Doğu'daki Arap mücadelesinin anti-Batı niteliğinden dolayı olumlu karşılandı ve sağ kanat tarafından dini faktörlerden dolayı memnuniyetle karşılandı.²⁴⁵ Özcan, 1960'ların ortalarını, Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaklaşık 20 yıllık bir soğuma döneminin başlangıcı olarak görür. Ancak, bu soğumanın İsrail'e karşı düşmanca bir

²⁴²Hakan Yavuz, "İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin SorunuTürk Dış Politikasının Analizi", (Ed. Faruk Sönmezoğlu), Der Yayınları., İstanbul, 1994, s. 245.

²⁴³ Yavuz, a.g.e., s. 245.

²⁴⁴ Tüysüz, a.g.e., s. 20.

²⁴⁵ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası, (1945– 1970)*, Barış Kitap, Ankara, 2011, s. 149.

değişimden ziyade, Arap-İsrail çatışmasındaki taraflara karşı tarafsız bir tutumdan kaynaklandığını belirtmektedir.²⁴⁶

1967 yılında Orta Doğu'daki gerilim artarken, Türkiye Arap yanlısı politikasını sürdürdü ve çok yönlü politikasını uygulama fırsatı buldu.²⁴⁷ Savaşın patlak vermesinin ardından, Türkiye, söz konusu politikasının genel eğilimleri doğrultusunda Arap yanlısı tutumunu sürdürdü. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, 6 Haziran'da Senato'ya yaptığı konuşmada, Türkiye'nin üslerinin Araplar'a karşı kullanılmayacağını belirtirken, 10 Haziran'da yaptığı bir açıklamada Türkiye'nin toprak kazanmak veya pozisyonunu güçlendirmek için güç kullanımına karşı olduğunu vurguladı.²⁴⁸ Türkiye, BM'deki toplantılarda ve görüşmelerde İsrail karşıtı tutumunu da sergiledi. Türkiye, İsrail'in işgal ettiği bölgelerden derhal çekilmesini talep etti ve BM Genel Kurulu'nda, Kudüs'teki statükonun korunmasını ve Filistin Mülteci Komisyonu'na yardım sağlanmasını amaçlayan taslak kararların imzacıları arasında yer aldı.²⁴⁹ 1967 savaşının ardından Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkiler durgunluk dönemine girdi, bu durum 1973'te dördüncü Arap-İsrail savaşının patlak vermesiyle daha da kötüleşti. 6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye'nin ani saldırılarıyla başlayan Arap-İsrail savaşı, Türkiye'nin tarafsızlık ilan etmesine rağmen, uygulamada Arapları destekleyen bir tutum benimsemesine neden oldu.²⁵⁰ 1973 Arap-İsrail Savaşı sırasında, İsrail'i destekleyen ülkelerin bir petrol ambargosuna tabi tutulacağına dair yapılan açıklama, ekonomik sıkıntılar içinde olan Türkiye'yi Arapları açıkça desteklemeye zorladı. Türkiye, petrol ambargosu dışında tutuldu ve bu politika sonuç verdi.²⁵¹

Erbakan ve ekonomik-siyasi hegemonyada siyonizm görüşlerinin analizinde; Müslüman dünyasındaki anti-Siyonizm ve anti-emperyalizmin daha geniş bağlamını dikkate almak önemlidir. Seyyid Kutub, Ali Şeriatî ve Hasan el-Benna gibi şahsiyetler, İslam siyasi düşüncesini şekillendirmede ve Orta Doğu'daki Batı hegemonyasına meydan okumada önemli karakterlerdir. Bu düşünürler, Siyonizmi

²⁴⁶ Gencer Özcan, “50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Türk Tarih Kurumu, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, 15–17 Ekim 1997, Sempozyumda Sunulan Tebliğler, Ankara 1999, s. 541.

²⁴⁷ Tüysüz, a.g.e., s. 21.

²⁴⁸ Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 169.

²⁴⁹ Erhan ve Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 798.

²⁵⁰ Erhan ve Kürkçüoğlu a.g.e., s. 799.

²⁵¹ Tüysüz, a.g.e., s. 24.

bir sömürgecilik ve hegemonya biçimi olarak eleştirerek, Müslüman birliğine ve dış güçlere karşı direnişe olan ihtiyacı vurgulamışlardır. Mısırlı bir İslamcı düşünür ve Müslüman Kardeşler üyesi olan Seyyid Kutub, Batı değerlerine yönelik radikal eleştirisi ve Müslüman topraklarındaki Batı emperyalizmini reddetmesiyle tanınır. Siyonizm karşıtı görüşleri, Batı hegemonyasına ve şariat ilkelerine dayalı İslami yönetimin kurulmasına karşı direnişin daha geniş bir anlatısı içinde çerçevelenmiştir.²⁵² Öte yandan İranlı bir sosyolog ve İslam alimi olan Ali Şeriatî, Siyonizm karşıtlığı ve emperyalizm karşıtlığı alanında etkili bir diğer isimdir. Şeriatî'nin Müslüman dünyasında Batı egemenliğine yönelik eleştirisi ve sosyal adalet ve güçlendirmeye vurgu yapması, hegemonik yapılara meydan okumaya çalışan bir nesil Müslüman aktiviste ilham kaynağı olmuştur. Siyonizmi bir sömürgecilik ve baskı biçimi olarak gören görüşleri, Filistin haklarını ve dış tehditlere karşı Müslüman dayanışmasını savunanlar arasında yer alarak Erbakan'ın görüşlerine destek vermektedir. Bir diğer fikirdaş da Mısır'daki Müslüman Kardeşler'in kurucusu Hasan el-Benna'dır. El-Benna'nın İslami canlanma ve Batı hegemonyasına karşı direniş konusundaki öğretileri, Siyonizm'i emperyalizmin bir aracı olarak kınaması ve İslami birlik çağrıları, bölgedeki İsrail politikalarına meydan okumaya çalışan anti-Siyonist aktivistlerin ve örgütlerin ideolojisini şekillendirmiştir. Erbakan ve söz konusu figürlerin görüşlerinin incelenmesi, Erbakan'ın anti-Siyonist görüşlerini Batı hegemonyasına karşı bir direniş biçimi ve ezilen halklara destek olarak görenler ve onun söylemini anti-Semitik stereotipleri teşvik ettiği ve Yahudi topluluklarına karşı nefreti kışkırttığı için eleştirenlerin ayrı edilmesi bakımından gereklidir.²⁵³ Anti-Siyonizmin siyasi bir ideoloji olarak karmaşıklıkları, oyundaki tarihsel bağlamı ve kültürel dinamikleri dikkate alan nüanslı bir analiz gerektirmektedir. Erbakan'ın Siyonizm ve hegemonya eleştirisi, bir açıdan, tüm ulusların haklarına ve özerkliğine saygı duyan daha adil ve eşitlikçi bir dünya düzenine olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Müslüman ülkeler arasındaki ekonomik bağımsızlığa ve iş birliğine yaptığı vurgu, küresel güç dengesizliklerine meydan okuma ve kaynakların daha adil bir şekilde dağıtılması için savunuculuk yapma taahhüdünü yansıtmaktadır. Erbakan'ın Filistin hakları ve ezilen halklarla dayanışma konusundaki savunuculuğu ise birçok birey ve toplulukta yankı bulan

²⁵² Tuğrul, a.g.e., s. 34.

²⁵³ Ramazan Kurtoğlu, *Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni*, Destek Publishing and Media Group, 2020, s. 76.

adalet ve insan hakları ilkeleriyle uyumludur. Öte yandan, Erbakan'ın Siyonizm hakkındaki görüşleri, anti-Semitik duyguları körükleme ve farklı dinsel ve etnik gruplar arasındaki gerginliklere katkıda bulunma potansiyeli nedeniyle de eleştirilmektedir.²⁵⁴ Küresel ilişkilerde ve ekonomik politikalarda Siyonist etkiye ilişkin söylemi, bölücü ve kışkırtıcı olarak algılanmış ve komplo teorilerini ve önyargıyı teşvik ettiği suçlamalarına yol açmıştır. Anti-Siyonizm ile anti-Semitizmin kesişimi, marjinal topluluklara karşı günah keçisi ilan etme ve ayrımcılık yapma tehlikeleri konusunda endişelere yol açmaktadır.

Erbakan'ın söyleminden de anlaşılacağı gibi, Siyonizmin amaçlarına yönelik politik hedeflerinin esası dini temelli “Vaat Edilen Topraklar” argümanına dayanmaktadır. Bu noktada dikkat çeken şey, Erbakan'ın dini merkezli ve aynı zamanda dini milliyetçilik üzerine inşa edilmiş Siyonizm uygulamalarına karşı bir muhalefet üretmiş olmasıdır.

Erbakan'a göre, Siyonizm kendi çıkarları doğrultusunda dünyayı yönetme amacındadır. Bu amaçla Siyonizmin ilk yaptığı şey, dünya ekonomisini kontrol etmektir. Erbakan, "*faizci kapitalist sistem*" adını verdiği sömürücü sistemde, Siyonizmin ülkelerin servetini yedi araç kullanarak sömürdüğünü açıklar. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Dolar, ABD Hazine bonoları, ülkelerin merkez bankası rezervlerini alma ve kullanma, ulaşımdan gelen sömürü parası (seyahat için toplanan ücretler: hava yolculuğu için IATA'nın %9'u, deniz yolculuğu için LOYT'nin %9'u, para transferleri için %1, akreditifler için %5), devletlere verilen kredilerden faiz alımı, değerli yatırımların satın alınması, teknolojik ürünlerin yüksek fiyatlarla satılması ve dünya çapındaki tüm işlemlerin yarısının ödemesinin alınması.²⁵⁵ Bu araçlar aracılığıyla, ABD ekonomisi kontrol altında olduğu için dolarlar istenildiği gibi basılır ve piyasaya sürülür. Günümüzdeki dolar altının veya belirli bir malın tanımı olmadığı için, serbest dolarlar ve iş birliği mekanizmaları ile istedikleri gibi dünya hâkimiyetini sağlamışlardır.²⁵⁶

Erbakan, dünyayı ekonomik olarak kapitalist sistem aracılığıyla yöneten Siyonizm için “timsah” metaforunu kullanmaktadır. Bu timsahın üst çenesi ABD, alt

²⁵⁴ Günther Jikeli, "Anti-Semitism within the Extreme Right and Islamists' Circles Being Jewish in 21st-Century Germany, Indiana University, 2015, s. 188.

²⁵⁵ Necmettin, Erbakan, *Davam*, MGK Yayınları, Ankara, 2013, s. 92.

²⁵⁶ Erbakan, 2010, a.g.e., s. 30.

çenesi AB, kuyruğu İsrail ve vücudu belli Müslüman ülkelerin liderlerinden, gazetecilerinden, iş adamlarından ve bankacılardan oluşmaktadır. O'na göre özellikle Irak savaşıdan sonra, ülkelerin doğrudan işgalinin ekonomik maliyetinden kurtulmak isteyen Siyonizm/ırkçı emperyalizm, demokrasi oyunu ile öne çıkmaktadır. Erbakan, "halkın manipüle edilmesi" olarak tanımladığı *demokratürü* "Halkı aldatmak, çeşitli medya oyunları, çeşitli entrikalarla, halka 'sen seçiyorsun, kendin getirdin' diyerek onları istediklerini yapmaya ikna etmek ve onlara istediklerini yaptırmak" olarak tanımlar. *Demokratür* aracılığıyla Siyonizm, medya, kamuoyu yoklamaları ve diğer araçları kullanarak halkın istediği yöneticileri seçmesini sağlar, seçildikten sonra onları istedikleri gibi kullanır ve dünyayı yönetir.²⁵⁷

Erbakan'a göre, bu yapı, piramitlerden²⁵⁸ oluşmakta ve bu kurumlar aracılığıyla mevcut dünya düzeni yönetilip denetlenmektedir. Ayrıca, Erbakan'a göre, ABD doları üzerinde tasvir edilen piramit, mevcut dünya düzeninin yapısını göstermektedir. Yine dolar, Siyonizmin dünyayı sömürmesinin aracıdır.²⁵⁹

Bir diğer husus ise, Siyonizmin uygulamada Masonluğu önemli bir aktör olarak sistemine dahil etmesidir. "*Dünya Siyonistleri (...) planlarını uygulamak için serbest masonluğu icat ettiler ve bu araçlarla tüm ulusların arasına yerleştirdiler ve mason locaları aracılığıyla kendi düzenlerini tüm uluslar içinde yönetmek için gerekli tedbirleri almaya çalıştılar*". Bu noktada, Türk sağ siyasetinde sıkça vurgulanan bir kavram olan Masonluğa yönelik eleştirinin, Necmettin Erbakan tarafından yapılan eleştirinin altında kurulan bağlantı olduğu açıktır.²⁶⁰

Erbakan'a göre, Siyonizm, dünyayı politik, ekonomik ve kurumsal yapısıyla yönetirken aynı zamanda önüne engel olarak gördüğü her şeyi ortadan kaldırmaya da çalışır. Bunu yaparken iki farklı yöntem yararlanır. İlk olarak, hedef ülkeyi demokratür veya demokrasi retoriği ve faizci kapitalizm aracılığıyla sömürgeleştirmeye çalışır. Başarısız olması halinde başvurduğu ikinci yöntem hedef ülkeyi bölmek ve yok etmektir.²⁶¹

²⁵⁷ Aktaran, Arpacı ve Karadağ, a.g.e., s. 137-138.

²⁵⁸ Necmettin Erbakan, *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*, MGV Yayınları, İstanbul, 2021, s. 46.

²⁵⁹ Erbakan, 2010, a.g.e., s. 39.

²⁶⁰ Erbakan, 1971, a.g.e., s. 78.

²⁶¹ Erbakan, a.g.e., s.89

Erbakan'a göre, hem Komünizm hem de Kapitalizm birer baskı sistemidir. Erbakan, Sovyetler Birliği'nin 1991'de çökmesiyle komünist sistemin başarısız olduğunu ileri sürer ve Kapitalizm ve Emperyalizmin de insanlığı yok ettiğini iddia eder. Bu nedenle, her iki sistemi de temelde aynı şekilde görür. Erbakan, Komünizmi ve Kapitalizmi ikiz kardeşlere benzeyerek, bu sistemler aracılığıyla gücü önceleyen medeniyetin insanlığı ezdiğini belirtir.²⁶²

Tarihte, insanlar mutluluk ve refah içinde yüzyıllar yaşadılar. 16. yüzyılda Kapitalizmin ortaya çıkmasıyla, yıkımlara beş etmenin sebep olduğu ifade edilir. Bu etmenler: Devletin haksız ve keyfi müdahaleleri, faiz ve sömürü sistemi, tekelcilikler tarafından fiyatların oluşturulması, paranın köleleştirme aracı olarak kullanılması ve gelişim, girişimcilik ve üretimin engellenmesidir.²⁶³

Barış, özgürlüğü, adaleti, refahı ve insanlık onurunu yok etmesi nedeniyle, Kapitalizm Ulusal Görüş²⁶⁴ ideolojisi çerçevesinde insanlığa mutluluk getiremez. Komünizmin, Kapitalizmin sonuçlarına tepki olarak doğduğu ve zıt hamleler yaptığı belirtilmektedir. Faizi kaldırmayı amaçlarken, kârı da kaldırmıştır. Tekeli kaldırmayı amaçlarken, serbest piyasada fiyat oluşumunu da kaldırmıştır. Sömürüyü kaldırmayı amaçlarken, mülkiyeti ve serbest girişimciliği de kaldırmıştır. Bu iki sistem arasındaki tek farkın, Komünizm'de siyasi güç ve Kapitalizm'de ekonomik güç olduğu vurgulanmaktadır.

Necmettin Erbakan, İrkçı Emperyalizmin, tüm insanlığı sömürmek için "doları" kullandığını ve dünya hakimiyeti için kurulan Amerikan Federal Bankası (FED) adlı yedi bankanın da bu amaç doğrultusunda bir araya geldiğini açıklar.²⁶⁵ Bir doların ırkçı emperyalist sistemin mührünü taşıdığı belirtilmektedir. Bir dolar üzerindeki Latince ifade "annuit coeptis", "dünya hakimiyetine ulaşmak" anlamına gelirken, "novus ordo seclerum" ifadesi "yeni dünya düzeni" anlamına gelmektedir.²⁶⁶

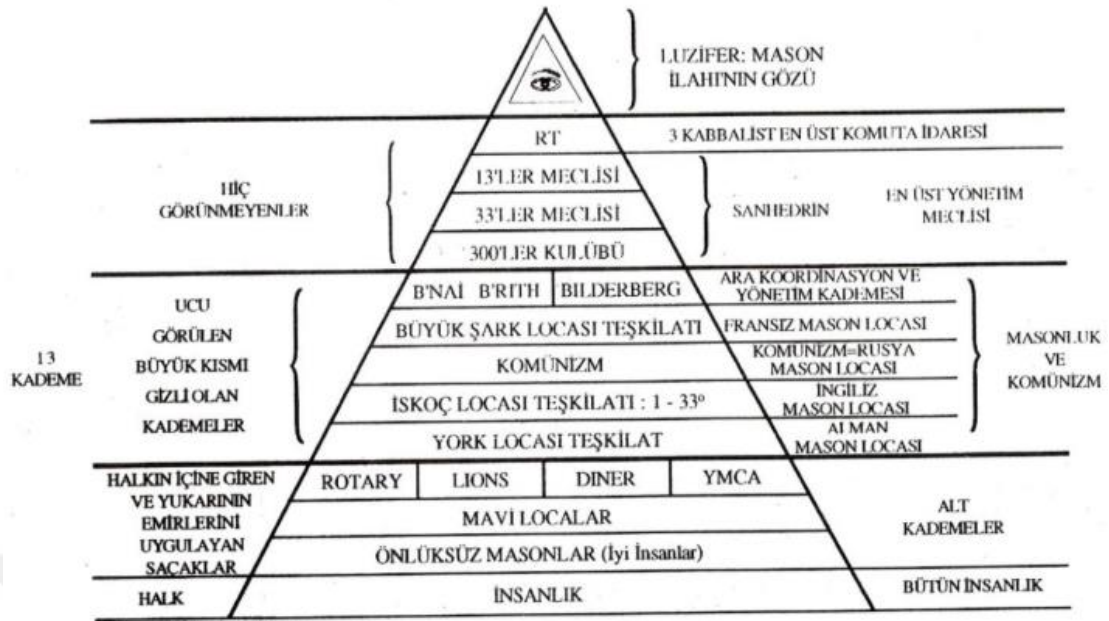
²⁶² Necmettin Erbakan, *Adil Ekonomik Düzen Faizsiz Bir Dünya*. MG V Yayınları, Ankara 2022, s. 8-10.

²⁶³ Necmettin Erbakan, 2010 *Saadet Partisi Olağan Üstü Kongre Konuşması*.

²⁶⁴ Ayn Rand ve Atilla Yayla, "Kapitalizm Nedir?." (Çev. Nejdet Kandemir), *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt. 37, 2005, s. 165-184.

²⁶⁵ Arpacı, a.g.e., 2020, s. 24.

²⁶⁶ Erbakan, a.g.e., 1996, s. 129.

Şekil 3.1: Erbakan'a göre Mevcut Dünya Düzeni ²⁶⁷

Yukarıdaki grafik, mevcut dünya düzeninin kurumsal yapısını bir piramit şeklinde temsil etmektedir.²⁶⁸ Bir dolarlık banknotun arka yüzünde tasvir edilen 13 katmanlı piramit, mevcut dünya düzenini göstermekte olup üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar Alt grup içerisindeki Siyonist örgütler, orta grup içerisinde bulunan Siyonist örgütler ve üst grupta yer alan Siyonist örgütlerdir.²⁶⁹ Erbakan, Rotary, Lions, Diner ve YMCA gibi kuruluşlar yardımsever kuruluşlar olduğunu iddia etmekte ve sosyal çalışmalar yapmaktadır ancak asıl amacının üst kadrolar için personel yetiştirmek olduğunu belirtilmektedir.²⁷⁰ Herhangi bir iş alanında öne çıkan bireyleri yanlarına çekmek ve hizmet edebileceklerine inanıyorlarsa daha yüksek bir locaya terfi etmelerini sağlamak amacıyla çalışmaktadırlar. ABD'de Rockefeller, İtalya'da Agnelli, Japonya'da Mitsubishi ve İngiltere'de Rotschild gibi dünyanın en zengin 300 Siyonist ailesi, bu konseyin üyeleridir. Bu konseydeki Siyonist ailelerin her gün şifrelenmiş yayınlar aracılığıyla toplanarak kararlar aldığı belirtilmektedir. 300 Konseyi'nin kararları, 33 üyeli Rabbiler Konseyi'ne sunulmaktadır.²⁷¹

Bu örgüt, istedikleri gibi dolar basarak ve piyasaya sürerek ABD ekonomisini kontrol altına almıştır. Günümüzde doların altın veya belirli bir mal tarafından

²⁶⁷ Necmettin Erbakan, *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*, MG V Yayınları, İstanbul 2021, s. 46.

²⁶⁸ Erbakan, a.g.e., s. 46.

²⁶⁹ Sonuç, a.g.e., s. 16.

²⁷⁰ Erbakan, 2021, a.g.e., s. 45.

²⁷¹ Erbakan, 2014, a.g.e., s. 244-246.

tanımlanmadığına dikkat çekilirken, bu yöntem ve işbirlikçi kanallar aracılığıyla dünya hakimiyetini kurdukları belirtilmektedir. Erbakan tarafından bir hile olarak ifade edilen bu yöntemle ırkçı emperyalizm, sömürü sistemini sürdürmektedir.²⁷²

A	Üçkağıt Oyunu
	1. Yeşil Dolar (Trilyonlarca ABD içinde, trilyonlarca ABD dışında)
	2. Sarı Kâğıt: Amerikan tahvili (Trilyonlarca ABD dışında)
	3. Beyaz Kâğıt: Merkez Bankası Rezervlerinin Ellerinden Alınıp Kullanılması
B	Ulaştırmadan Alınan Sömürü Paraları
	1. İnsanların seyahatleri karşılığında alınan harçlar: Uçakta (IATA %9), Gemide (LOYD %9).
	2. Para Transferleri %1
	3. Akreditifler %5
C	Devletlere Verilen Borçlardan Alınan Faizler ile Ülkelerin Geleceklerinin Satın Alınması
D	Kıymetli Yatırımların Satın Alınması, Bunların Kârları Vasıtasıyla Sömürünün Sağlanması
E	Teknolojik Ürünlerin Yüksek Fiyatla Satılması
F	Bütün Dünyada Yapılan Alışverişlerin Bedelinin Yarısının Alınması

²⁷² Erbakan, 2014, a.g.e., s. 247-248.

G	Müslüman Ülkelerin Petrol Üretimlerinin Her Türlü Müdahale Yapılarak, Her Şeyin Kendi Sömürü Düzenlerine Göre Tanzimi
----------	---

Şekil 3.2. Irkçı Emperyalizm 'in Sömürüde Kullandığı Araçlar ve Metotlar²⁷³

Yukarıdaki tabloda sunulduğu gibi, ırkçı emperyalizm destekleme olmaksızın yeşil paralar basar ve bunları malları satın almak için kullanır. Daha sonra, yeşil kağıdı verdiği kişiye geri döner ve karşılığında sarı kağıt sağlar. Bu şekilde, bu kağıtlar merkez bankasında toplanır. Emperyalizm daha sonra bu kağıtları merkez bankasından alır ve yeşil kağıdı teminat olarak sağlayarak zenginliğin 300 Konseyinde kalmasını sağlar. Neredeyse her sektörde kurulan sömürü tekerleği aracılığıyla kar elde edilir. Erbakan, bir ürünün 3 lira olduğunu düşünürsek, bu ürünün 1 lirasının faiz olduğunu ve 1 lirasının haksız vergi olduğunu açıklar.²⁷⁴

Erbakan, mevcut dünya düzeninin insanlığı beş yöntemle sömürdüğünü savunur:²⁷⁵

- Faiz,
- Haksız vergiler,
- Madeni para (desteğe dayanmayan ve nominal para basma),
- Döviz (para birimi değerinin keyfi değişimi),
- Kredi (bankacılık sisteminde haksızlık ve kredi dağıtımı).

3.1.3. Erbakan ve Filistin Sorunu Açısından Siyonizm

Ortadoğu siyaseti alanında en tartışmalı ve uzun süredir devam eden çatışmalardan biri İsrail-Filistin çatışmasıdır. Bu çatışmanın merkezinde Siyonizm ideolojileri ve Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme mücadelesi yer almaktadır. İsrail-Filistin çatışmasının kökleri, Siyonist hareketin tarihi İsrail topraklarında bir Yahudi devleti kurma amacıyla ortaya çıktığı 19. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde düzenlenen Birinci Siyonist Kongre, Theodor Herzl liderliğindeki Siyonist hareketin resmi başlangıcını işaret

²⁷³ Erbakan, 2021, a.g.e., s. 49.

²⁷⁴ Erbakan, a.g.e.,s. 46-48.

²⁷⁵ Erbakan, a.g.e., s. 46-48.

etmektedir.²⁷⁶ Siyonistlerin Filistin'de bir Yahudi vatani vizyonu, yerli Filistin halkının özlemleriyle çatıştı ve onlarca yıl süren çatışma ve kan dökülmesine yol açmıştır. 1948'de Birleşmiş Milletler Bölünme Planı aracılığıyla İsrail Devleti'nin kurulması, Yahudiler ve Filistinliler arasındaki gerginliği daha da artırdı ve ilk Arap-İsrail savaşının patlak vermesine neden olmuştur. 1967'deki Altı Gün Savaşı ve 1973'teki Yom Kippur Savaşı gibi sonraki savaşlar ve çatışmalar, iki taraf arasındaki düşmanlığı daha da derinleştirmiştir. Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme ve devlet kurma mücadelesi, 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kurulması ve 20. yüzyılın sonlarında İsrail işgaline karşı başlatılan İntifadalar veya ayaklanmalarla ivme kazanmıştır.

Erbakan, Siyonizmi yerli Filistin halkını yerinden etmeyi ve topraklarında bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan sömürgeci ve emperyalist bir ideoloji olarak görüyordu. İsrail'i Filistin haklarını gasp eden gayri meşru bir varlık olarak kınayan ve Filistin'in İsrail işgalinden kurtarılması çağrısında bulunan Erbakan'ın bakış açısına göre Filistin sorunu, Orta Doğu'da Siyonizm ve emperyalizme karşı mücadelenin merkezindeydi. Filistin halkının kendi kaderini tayin etme ve devlet kurma haklarını destekleyen ve Filistin devletinin kurulmasının bölgede barış ve adalet için elzem olduğunu savunan Erbakan ayrıca uluslararası toplumu İsrail'e verdiği destek nedeniyle eleştirmiş ve İsrail saldırganlığına karşı Filistin direnişiyle dayanışma çağrısında bulunmuştur.²⁷⁷ Erbakan'ın duruşu, Filistin halkının içinde bulunduğu kötü durum hakkında farkındalığı artırmaya yardımcı olmuş ve Türkiye ve diğer Müslüman çoğunluklu ülkelerde hakları için desteği harekete geçirmiş, adeta bir itici güç olmuştur. İsrail'in vahşetini ve Filistin topraklarını işgalini kınaması, Filistin halkının maruz kaldığı adaletsizliklere dikkat çekti ve çatışmaya adil ve kalıcı bir çözüme duyulan ihtiyacı vurgulayan Erbakan'ın etkisi Filistin davasına olan sarsılmaz bağlılığını ve İsrail saldırganlığını ve işgalini kınamasının alkışlanması şeklinde olmuştur. Onu, Orta Doğu'da emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı çıkan bir adalet ve insan hakları savunucusu olarak gören pek çoklarının aksine

²⁷⁶Rabia Nur Kartal, "A Brief Critical Analysis Of National Vision Movement On Theoretical And Practical Level: Erbakan's Model Of Teo-Democracy", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2020, s. 148.

²⁷⁷Rıfat Balı, *The Image of the Jew in the Rhetoric of Political İslam in Turkey*, 2013, s. 19.

eleştiriler de elbette bulunmaktadır.²⁷⁸ Erbakan'ın eleştirmenleri, onun Siyonizm karşıtı söyleminin ve Filistin direnişine verdiği desteğin, İsraililer ve Filistinliler arasındaki barış ve uzlaşma çabalarını engellediğini savunmaktadırlar. Bazı eleştirmenler ayrıca Erbakan'ın, insan hakları ihlalleri yapan ve muhalifleri bastıran otoriter rejimler ve İslamcı hareketlerle aynı çizgide olduğuna işaret etmektedirler.²⁷⁹

Milli Görüş, Türkiye'nin geleceğini etkileyen 'Vaat Edilmiş Topraklar' varsayımına odaklanır ve Büyük İsrail projesini gündemde tutmayı amaçlar. Milli Görüş'e göre, 'Vaat Edilmiş Topraklar' varsayımı her iki projeyi de etkilediği için AB ile Büyük İsrail Projesi arasında bir bağlantı olduğuna inanılmaktadır.²⁸⁰ Erbakan'a göre, Ortak Pazar'ın ekonomik hedefleri ekonomik hedeflerin ötesine geçmektedir. Özellikle, üye devletlere yabancılardan kolay ve ucuz bir şekilde arazi satın alma imkânı sağlayan hüküm, Türkiye'nin birçok toprağının kapitalist dünya Siyonistleri tarafından İsrail için ucuzca satın alınmasına olanak tanıyabilir. Bu durum, Türkiye'nin İsrail'in bağımlı bir eyaleti haline gelmesine zemin hazırlayabilir.²⁸¹

Neredeyse tüm yazılarında ve konuşmalarında Siyonizm ve onun tehlikeleri hakkında konuşan Erbakan, "*Filistin meselesi bizim meselemizdir*," diyerek Filistin'i bir mesele olarak benimsemiştir. Erbakan, Theodor Herzl'in başkanlığında Basel'de 1897'de düzenlenen Birinci Siyonist Kongre'de²⁸² alınan İsrail devletinin Filistin topraklarında kurulması kararı ve sonrasındaki adımlar hakkında defalarca konuşmuştur.²⁸³

1970'lerde Türkiye-İsrail ilişkilerini etkileyen bir diğer faktör Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) idi. FKÖ'nün Siyasi Büro Başkanı Faruk Kadumi ile Dışişleri Bakanı Turan Güneş arasındaki ilk resmi görüşme 1974'te dönemin önemli bir gelişmesi olarak kabul edildi.²⁸⁴ Türkiye, BM'deki oylamalarda Filistin halkının yasal

²⁷⁸Efrat Aviv, *Antisemitism and Anti-Zionism in Turkey: From Ottoman Rule to AKP*, Routledge, 2017, s. 442.

²⁷⁹Svante E. Cornell, Erbakan, "Kisakurek and the Mainstreaming of Extremism in Turkey", *Current Trends in Islamist Ideology*, 2018, s. 8.

²⁸⁰"İnsanlığı İfsad Hareketi Siyonizm", *Milli Gazete*, 13 Ekim 2011.

²⁸¹Erbakan, 2021, a.g.e., s. 51-52.

²⁸²Kongrede; Filistinde Yahudi kolonisinin kurulması, bütün ülkelerde yaşayan Yahudilerin birleştirilmesi amacı taşıyacak örgütlerin oluşturulması, Yahudi milleti fikrinin güçlendirilmesi ve Siyonizm hedefinin gerçekleştirilmesi gibi önemli kararlar alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alan Taylor, *İsrail'in Doğuşu*, (çev. Mesut Kardeşan), Pınar Yayınları, İstanbul, 2022, s. 18.

²⁸³Talip Tuğrul, "Millî Görüş Hareketi'nin Temel Karakterleri", *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 10, Sayı. 2, s. 618.

²⁸⁴Özcan, a.g.e., s. 542.

temsilcisi olarak FKÖ'yü tanıyan 3236 sayılı BM Kararı'nı destekleyen ülkeler arasındaydı.²⁸⁵ 1975'te fiilen İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi olan Türkiye, özellikle Kıbrıs meselesinde aradığı desteği bulmuş ve bu desteği sürdürebilmek için İslam ülkeleriyle birlikte hareket etmek zorunda kalmıştı. 1977'de Ankara'da FKÖ için bir diplomatik misyonun açılmasına izin verilse de misyonun resmen açılabilmesi için Bülent Ecevit'in Yaser Arafat'ı (1929-2004) Türkiye'ye resmen davet etmesinden sonra 1979'da gerçekleşti. Filistin Kurtuluş Örgütü (FÖK)'ye İsrail'in Ankara'daki temsilcisine verilenle aynı seviyede temsil hakkı verilmiş, ancak FKÖ bu durumu protesto etmiş ve temsilciliğini bir süre geri çekmiştir.²⁸⁶ Temsil düzeyinde denge sağlanmasına rağmen, Türkiye'nin FKÖ'yü tanınması ve Ankara'da bir FKÖ ofisi açması durumunu Türkiye'nin Filistin yanlısı tavrının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.²⁸⁷

1980'lerin başında, Türkiye iç siyasetindeki sarsıcı gelişmelerle karşı karşıya kaldı. 12 Eylül'deki askeri darbe hükümetin kontrolünü ele geçirdi. 1980'de ikili ilişkileri etkileyen en önemli olay, İsrail'in yasama meclisi olan Knesset tarafından oylandığında Kudüs'ü kendi ebedi başkenti olarak ilan etmesiydi.²⁸⁸ İsrail'in Doğu Kudüs'ü resmen ilhak etmesi üzerine, Türkiye 31 Temmuz 1980'de bu gelişmenin kabul edilemez olduğunu belirten bir açıklama yayınladı.²⁸⁹ BM Güvenlik Konseyi'nin 476 ve 478 sayılı kararlarıyla Doğu Kudüs'ün ilhakı ve Kudüs'ün başkent olarak ilanı geçersiz kabul edildi. 28 Ağustos 1980'de Türkiye, Kudüs'teki başkonsolosluğunu kapattı ve 2 Aralık 1980'de Tel Aviv'deki misyonunu ikinci sekreter rütbesine indirdi.²⁹⁰ 1983'te Turgut Özal'ın Başbakan olmasıyla, Orta Doğu ülkeleri ve İsrail arasında daha dengeli bir ilişki süreci başlatıldı. Orta Doğu ülkeleri ile ilişkileri iyileştirmek için çaba sarf eden Özal, buna katkı sunmaya ikna etmeye çalıştı.²⁹¹ 1988'de, Filistin Ulusal Konseyi Cezayir'de Filistin'in bağımsızlığını ilan etti ve Türkiye Filistin'i tanıyan ilk ülkelerden biri oldu. Türkiye'nin Filistin devletini tanımasına rağmen temsil düzeyinde herhangi bir değişiklik yapmaması, taraflara eşit

²⁸⁵ Özcan, a.g.e., s.542–543.

²⁸⁶ Yavuz, a.g.e., 544.

²⁸⁷ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774–2000*, (Çev. Petek Demir), Mozaik, İstanbul, 2003, s. 178,

²⁸⁸ Tüysüz, a.g.e., s. 25-26.

²⁸⁹ Fırat ve Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 128.

²⁹⁰ Erhan ve Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 149.

²⁹¹ Arı, a.g.e., s. 772.

mesafede durma politikasının devamı olarak değerlendirildi.²⁹² Ayrıca, 1988'de Türkiye, İsrail'in BM'de kalmasına ilişkin Arap ülkelerine karşı oy kullandı.²⁹³

İsrail Devleti'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde ilanından sonra Türkiye, Filistin'den gelen Yahudi göçmenlere ilişkin çeşitli politika ve kararlar geliştirmiştir. İsrail'in kurulması, Orta Doğu'da büyük bir jeopolitik değişim yaratırken, bu durum Türkiye'nin de bölgesel politikalarını ve göçmen kabul politikalarını etkilemiştir. Türkiye, ilk başta İsrail'in kuruluşunu tanımamış ve Filistin topraklarından gelen Yahudi göçmenlerin ülkede kalmasına yönelik bazı kısıtlamalar getirmiştir. Ancak, zamanla Türkiye, Filistin'den gelen Yahudi göçmenlerin yerleşmesi ve entegrasyonu konusundaki politikasını gözden geçirmiş, İsrail ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla bu kişilerin Türkiye'ye kabulünü kolaylaştırmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin uluslararası arenadaki stratejik ve diplomatik hedeflerine uygun bir şekilde şekillenmiş ve ülke içindeki göçmen politikalarının yeniden düzenlenmesine yol açmıştır.²⁹⁴

1990'ların ilk yarısına gelindiğinde, Türkiye'deki siyasi partiler, Filistinlilere ve İsrail'e karşı daha tarafsız bir politikaya doğru kaymışlardır. Ülkenin iki önde gelen sosyal demokrat partisi, giderek anti-İsrail politikalarından uzaklaşmışlardır. Aslında, 1993'te, aşırı milliyetçi MHP'nin lideri Alparslan Türkeş, partisinin İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesini desteklediğini açıklamıştır.²⁹⁵ 1992 ile 1994 yılları arasında ticaret hacmi %62 artmıştır. Ekonomik ilişkilerin gelişmesi için hukuki bir çerçeve oluşturmak amacıyla, iki ülke arasında çifte vergilendirmeyi önleme, yatırım teşvikleri ve serbest ticaret anlaşması konularında müzakerelere başlanmıştır. Normalleşme için önemli bir gösterge de Türkiye'yi ziyaret eden İsrail turistlerinin sayısında gözlemlenen dikkate değer artış olmuştur. Bu artış yılda 300.000 civarındadır.²⁹⁶ Kasım 1994'te Başbakan Tansu Çiller'in İsrail'e yaptığı ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktasını işaret etmiştir, çünkü bu bir başbakanın İsrail'e yaptığı ilk ziyaretti ve iki ülke, terörle mücadelede işbirliğini öngören bir anlaşma imzalamıştır.²⁹⁷ Bu ziyaret ile Başbakan Çiller, ikili ilişkileri

²⁹² Özcan, a.g.e., s. 546.

²⁹³ Yavuz, a.g.e., s. 254.

²⁹⁴ Fatma Erkaya, *Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960)*, KARE, 2021, s. 146.

²⁹⁵ Ofra Bengio, *Türkiye-İsrail: Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine*, (Çev. Filiz Kaynak Dışkaya), Erguvan Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 128.

²⁹⁶ Altunışık, a.g.e., s. 82.

²⁹⁷ Altunışık, a.g.e., s. 341.

stratejik bir ortaklık olarak nitelendirmiştir.²⁹⁸ Yüksek düzeydeki ziyaretler, Mart 1996'da Cumhurbaşkanı Demirel'in İsrail'i ziyareti ve Haziran 1996'da Weizman'ın Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret ile doruğa ulaşmıştır.²⁹⁹ Türkiye'de 1996 yılında önemli bir iç siyasi gelişme ise Refah Partisi'nin iktidara yükselmesiydi. Refah-Yol koalisyonunun kurulmasının ardından, Türk-İsrail ilişkilerinin olumsuz etkileneceği düşünülmüştü. Çünkü Necmettin Erbakan ve partisi, o dönemde Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinin en açık eleştirenleri konumundaydı. RP yetkilileri, iktidara geldiklerinde 1996'da imzalanan askeri iş birliği anlaşmasını feshedeceklerini iddia ettiler. Altunışık tarafından bildirildiği üzere, General Çevik Bir, askerin ilişkileri bir devlet politikası olarak gördüğünü belirtti ve "Hükümetler şapkalar gibidir; gelir ve geçer. Devlet ise kalıcıdır" dedi. Gerçekten de, Serbest Ticaret Anlaşması ve Savunma ve Sanayi İşbirliği Anlaşması, Refah-Yol hükümeti döneminde imzalanmıştır.³⁰⁰ 2000 yılına gelindiğinde, Türkiye ve İsrail arasında askeri tatbikatları da içeren 11 ayrı anlaşma imzalanmıştır. Ağustos 1999'daki Marmara depreminin ardından, bu tatbikatlar durduruldu, ancak 2001 için yeni tatbikatlar planlandı.³⁰¹ Başbakan Bülent Ecevit, İstanbul'da 1999'da düzenlenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) zirvesi için İstanbul'a gelen Başbakan Ehud Barak'a şöyle seslendi: "*Olağanüstü bir insanlık dersi veriyorsunuz. Türk halkı, yaptıklarınızı asla unutmayacaktır.*"³⁰²

Türkiye'de 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerde AK Parti iktidara geldi. Soğuk Savaş boyunca istikrarlı olan İsrail-Türkiye ilişkileri, AK Parti hükümeti döneminde bozulmaya başladı. İsrail-Türkiye ilişkileri, 22 Mart 2004'te İsrail'in düzenlediği bir hava saldırısında Hamas örgütünün kurucusu ve manevi lideri Şeyh Ahmed Yasin'in (1936-2004) suikastının ardından gerginleşti. Saldırının ardından, Filistin liderliği, Şeyh Ahmed Yasin'in Hamas'ı kontrol eden ılımlı bir lider olduğunu ve İsrail'in saldırısının korkakça ve tehlikeli olduğunu belirterek İsrail'in eylemini kınadı.³⁰³ Manevi liderin ölümünün ardından Türkiye'den de sert tepkiler geldi. Türkiye Dışişleri Bakanlığı da İsrail'in saldırısını kınayarak İsrail'in bu eyleminin

²⁹⁸ Mesut Taştekin, "AKP Hükümeti Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri", *Orta Doğu Siyasetinde İsrail*, (Ed. Yılmaz ve Diğerleri), Platin Yayınları, Ankara, 2005, s. 145.

²⁹⁹ Gencer Özcan, *Türkiye- İsrail ilişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV Dış Politika Programı, İstanbul, 2005, s. 341.

³⁰⁰ Altunışık, a.g.e., s. 93.

³⁰¹ Erhan ve Kürkcüoğlu, a.g.e., s. 572.

³⁰² Yılmaz, 2010, a.g.e., s. 57.

³⁰³ Erkaya, a.g.e., s. 136.

çatışma ortamını daha da tetikleyeceğini belirtti. ³⁰⁴İsrail ve Türkiye arasındaki yakınlaşma sinyalleri, 19 Mayıs 2004 tarihinde İsrail'in helikopterler ve tanklarla Rafah Mülteci Kampı'ndaki göstericilere ateş açmasıyla tekrar gerilime dönüştü. ³⁰⁵

İki ülke arasındaki ilişkilerdeki gerilimi azaltmak amacıyla, İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert Temmuz 2004'te Türkiye'yi ziyaret etti ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile bir araya geldi, ancak Recep Tayyip Erdoğan ile görüşemedi. Başbakan Erdoğan, görüşmenin kendi programının uygun olmaması nedeniyle gerçekleşmediğini belirterek, iki ülke arasındaki ilişkilerde bir kriz izlenimi vermemek için bu adımın atıldığını açıkladı. Filistinli direnişçilerin Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki Yahudi yerleşim bölgelerine sızmasını engellemek amacıyla İsrail, Haziran 2002'de bir güvenlik duvarı inşa etmeye başladı ve Türkiye'nin bu duvara karşı çıkması ve tepki göstermesiyle ilişkiler tekrar gerginleşti. Konu Birleşmiş Milletler'e taşındı ve 8 Aralık 2003'te Türkiye, duvarın inşasını durdurma yönünde alınan kararı destekledi, bu da İsrail'i kızdırdı. Ancak Uluslararası Adalet Divanı oturumunda Türkiye, Filistin lehine tanıklık etmekten çekildi. ³⁰⁶

Filistin seçimlerinde Ocak 2006'da Hamas'ın zafer kazanmasının ardından İsrail, Gazze'ye gönderilen yardımların geçişini engelleyerek sıkı bir kontrol süreci başlattı. İsrail, 27 Aralık 2008'de, 22 gün süren "Kurşun Kalkanı Operasyonu" adı verilen bir operasyon başlatarak Gazze'ye operasyonlar düzenledi. Kurşun Kalkanı Operasyonu sırasında İsrail, Gazze'ye yönelik ambargoyu büyük ölçüde artırdı. Operasyon sona ermesine rağmen İsrail, Gazze'nin ablukasını sürdürdü ve insani koşulları daha da zorlaştırdı. Bu nedenle, birçok sivil toplum kuruluşu bölgeye yardım götürmek için harekete geçti. Türkiye merkezli İnsani Yardım Vakfı (İHH), Gazze Şeridi'nde uygulanan ablukayı delmek ve dünyanın bu bölgeye dikkatini çekmek amacıyla Türk ve yabancı yardım gönüllülerinden oluşan bir grupla "Mavi Marmara" adlı bir gemiyle İstanbul'dan yola çıktı. Gemi, uluslararası sularda Gazze'ye yaklaştığında İsrail Silahlı Kuvvetleri gemiye saldırdı ve 9 Türk

³⁰⁴ Ekrem Önsöz, "İsrail-Türkiye İlişkileri: Geçmişten Günümüze Siyasal Gerçeklik Kuramı ve Tehdit Algılamaları." *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 31, 2023, s. 132.

³⁰⁵ Fatma Sariaslan, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.74, Sayı. 4, 2019, s. 1065-1102.

³⁰⁶ Özcan, 2005, a.g.e., s. 102-103.

vatandaşını öldürdü, bir Amerikan vatandaşı da dahil olmak üzere 50'den fazla kişiyi yaraladı.³⁰⁷

Aynı dönemde Türkiye de İslam İş birliği Teşkilatı'nın acil toplantı çağrısında bulundu. Yürütme Komitesi toplantısında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, İsrail'in saldırısını "Bizim 11 Eylül'ümüz" olarak tanımlamış ve ilişkilerin normale dönemeyeceğini vurgulamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi de İsrail'in saldırısını nefret ve şiddetle kınamış ve hükümeti, İsrail'le ekonomik, askeri ve siyasi ilişkilerini gözden geçirerek gerekli önlemleri almakla görevlendirmiştir.

3.1.4. Erbakan ve Müslümanların Birliği ve Direnişi Açısından Siyonizm

Erbakan ve Siyonizm hakkındaki görüşleri müslümanların birliği ve direnişi açısından incelendiğinde Erbakan'ın bir mitinginde dile getirdiği *“Dünya Müslümanları olarak, Siyonizm'in açtığı yaralara merhem olmalıyız. Filistin, bizim onurumuzdur. Filistin'e sahip çıkmak, tüm İslam âleminin görevidir.”*³⁰⁸sözünden de anlaşılacağı üzere dini duygular üzerinden şekillendiği görülmektedir. Erbakan'ın Siyonizm'e karşı olan görüşleri, genellikle anti-emperyalist bir çerçevede ele alınmaktadır. Erbakan, Siyonizm'i emperyalizmin bir uzantısı olarak görmekte ve İslam dünyasının bağımsızlığını tehdit eden bir ideoloji olarak değerlendirmektedir.

Erbakan, Siyonizm'e karşı mücadelede Müslümanların birliğini ve dayanışmasını şüphesiz önemli bir unsur olarak görmüştür. Bu çerçevede Erbakan, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası platformlarda Siyonizm'e karşı mücadelede aktif rol almış ve Müslüman ülkeler arasındaki işbirliğini teşvik etmiştir. Bununla birlikte, Erbakan, Türkiye'deki ve dünyadaki tüm Müslümanların sorunlarında çözüm önerisi olarak İslam birliği projesini görmüştür. Bu idealini gerçekleştirmek için pratik adımlar atan Erbakan, 7 Temmuz 1996'da Refah-Yol adlı 54. Hükümetin Başbakanı olarak görev yaparken sekiz gelişmekte olan ülke ile Siyasi ve Ekonomik İşbirliği Projesini (D-8/Kalkınma 8) başlatmıştır.³⁰⁹D-8, Türkiye, İran, Malezya, Endonezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Bangladeş gibi ülkeleri kapsamakta olup, bu ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Erbakan, D-8 projesinin Siyonizm ile ilişkisini,

³⁰⁷Özcan, a.g.e., s. 102-103.

³⁰⁸Erbakan, 2021, a.g.e., s. 189.

³⁰⁹Çalışkan, a.g.e., s. 175.

Müslüman ülkelerin birlik ve dayanışma içinde hareket etmesinin önemine vurgu yaparak açıklamıştır. Ona göre, Siyonizm, İslam dünyasının ekonomik ve siyasi bağımsızlığını tehdit eden bir güçtü ve bu duruma karşı koymak için Müslüman ülkelerin bir araya gelmesi şarttı. D-8 projesi, Siyonist etkilerin ve emperyalist güçlerin Müslüman toplumlar üzerindeki baskısını azaltmayı hedefleyen bir strateji olarak görülmüştür. Erbakan, D-8'in, Müslüman ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını pekiştireceğini, ortak projeler ve işbirlikleri sayesinde Siyonizm'in dünya üzerindeki hegemonyasına karşı bir alternatif oluşturabileceğini düşünmüştür. Bu bağlamda, D-8'in yalnızca ekonomik bir işbirliği değil, aynı zamanda bir siyasi ve İslami duruş olarak da değerlendirilebileceğini belirtmiştir.³¹⁰ Bu dönemde iç ve dış politikadaki faaliyetleri dünya güçlerinin planlarını bozduğu için bu önlemlerin engellenmesi gerekiyordu. Milli Görüş ideali, millet kavramının Türkçe karşılığı olan millet anlayışını değil, ifadede olduğu gibi İslam ahlakı ve esaslarını temel alan dini muhtevayı esas almaktadır. Milli Görüşün hedefleri arasında maddi kalkınma önemli olsa da, *“her şeyden önce ahlaki ve manevi”* sloganıyla simgelenen manevi kalkınma ilk sırada yer almaktadır.³¹¹ Bu nedenle Erbakan, gelişimin temelini manevi gelişim olduğuna inanmaktadır. bunun gerçekleşeceğini gösteriyor. Erbakan'ın İslam birliği idealine ulaşma yolundaki siyasi önceliklerinin başında *“barış”* yer almaktadır. 1997 yılında İstanbul Çırağan Sarayı'nda kurulan D-8 oluşturulduğunda coğrafi olarak birbirinden uzak, mezhep, etnik köken, kültür ve ekonomik gelişimleri farklı olan, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkeler birleşmişti. Erbakan bu hamlesi ile dünya sisteminin ve ırkçı emperyalizmin mezhep ve etnik farklılıkları kullanarak İslam ülkelerini birbirinden uzaklaştırmasını engellemeye çalışmıştır. Kuruluş sırasında çeşitli uyarılarda bulunan Erbakan *“D-8, Müslüman ülkelerin Siyonizm ve emperyalizme karşı birlikteliğidir. Biz, birlikte hareket ettiğimizde, Siyonizmin baskılarına karşı koyabiliriz”*³¹² şeklinde bir ifade kullanmıştır.

Erbakan'ın dış politika vizyonunu oluşturan 1970'li yıllarda İslam dünyasının Siyonist emperyalist dünya düzenine karşı birlik ve beraberlik içinde dayanışması

³¹⁰ Işıl Arpacı, “Necmettin Erbakan Örneğinde Türk Dış Politikasının İslamcı Eleştirisi”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, s. 248.

³¹¹ Mustafa Yıldız, “Necmettin Erbakan'ın Orta Asya Politikası”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2022, s. 43.

³¹² Ali Bilgenoglu ve Barış Gürsoy, “Dağı Yerinden Oynatmak”: Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Perspektifinde Türkiye Merkezli İslam Birliği'nin İmkânı”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, s. 345-346.

ideali her ne kadar MNP-MSP ve Milli Görüş Hareketi ile birlikte Türk siyasi hayatında özel bir yer edinmiş olsa da 1990'lı yıllara kadar siyasi bir proje olan hareket, ekonomik ve ticari boyutlarıyla karşılıklı beslenmeye odaklı bir çerçeve çizmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve dünya sisteminin tek kutuplu düzene geçmesinin ardından İslam Birliği ideali, bu kez Refah Partisi aracılığıyla ekonomik-siyasi kolunu hayali düzeyde kristalleştiren bir içerik kazanmıştır. Bu dönem ile önceki dönem arasındaki en önemli fark parti programı ve seçim beyannamelerindedir. Hareketin lideri Necmettin Erbakan, konuşmalarında Türkiye'nin İslam Birliği idealindeki merkezi rolüne güçlü göndermeler yapmaya başlamıştır. Bunun ilk işareti RP'nin 1987 yılında yayınladığı parti propaganda broşüründe görülmektedir. Milli Görüş Hareketi'nin karakteristik söyleminin tekrarlandığı bu parti yayınında Türk liderliği yönlendirilmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından RP'nin temel dış politika yaklaşımını şekillendiren “*Yeni Dünya Düzeni kavramına karşı geliştirilen muhalefet*” esas itibarıyla Sovyetlerin ve komünizmin çöküşünün ardından “*Siyonizm eliyle Amerika Birleşik Devletleri'nin tek otorite olarak gösterilmeye başlaması*” iddiası üzerinden ortaya konmuştur.³¹³ Buna göre, birtaraftan Ortadoğu coğrafyasında Büyük İsrail'in kurulması süreci hızlandırılacak, öte yandan bu amaca matuf olarak “*NATO'nun gayesinin değiştirilmesi ve yeni hedefin Müslüman ülkelere haksız tecavüzlerin devamı*” şeklinde gerçekleşeceği ifade edilmiştir.³¹⁴ Bu bağlamda “*Müslüman ülkelerin darmadağın, bölünmüş ve birbirine düşman halde tutulmaları*” ve bu sayede “*Siyonizm, emperyalizm ve ABD'nin etkisi altında tutulmaya çalışılması*” projesinin sahneye koyulacağı iddia edilmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere dış politikasını din kardeşliği esası üzerine kuran RP'nin bu yaklaşımının retorik düzeyde öne çıkan ilk büyük ötekisi İsrail olmuştur. Nitekim Erbakan aynı dönemde yaşanan Körfez Krizisi sırasında Türkiye'nin müdahil olma tartışmalarını yıllar sonra 1950'lerde Kore Savaşı'na katılmakla eş değer tutarak şunları söyleyerek:

“Biz Kore'ye Amerikalıların emrine asker gönderdiğimiz için bizi NATO'ya almışlardı. Türk dış politikası şimdi de aynı hataya düşüyor, Körfez Krizi'nde yine Amerikalıların emrine asker vererek Avrupa Birliği'ne girmeyi hayal ediyordu.

³¹³Celil Bozkurt, “Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları”, *History Studies*, 2013, s. 82.

³¹⁴Zafar Ahmad Qarizada, *Türkiye'De İslamcılık ve Milli Görüş Partilerinin Dış Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, s. 77.

Hesap buydu. Heyhat! Oysa bu hayal emperyalizmin planlarına alet olmaktan başka bir mana taşımıyordu. Theodor Herzl'in Büyük İsrail planının gerçekleşmesine hizmetten başka bir anlamı yoktu”³¹⁵

Erbakan, Körfez Krizi sırasında Türkiye'nin koalisyona destek vermesini, Siyonist güçlerin İslam dünyasını zayıflatma planının bir parçası olarak görmüştür. Ona göre, bu kriz, Siyonist ve emperyalist güçlerin, İslam ülkelerini birbirine düşürme stratejisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Türkiye'nin bu tür bir müdahaleye dahil olması, Müslüman kardeşlerine karşı Batı'nın planlarına hizmet etmek anlamına gelecekti. Erbakan, bu süreçte sık sık “*Bu savaş, Siyonistlerin çıkarına hizmet eden bir savaştır. Türkiye, Müslümanlara karşı savaşan bir ittifaka destek olmamalıdır*” şeklinde açıklamalarda bulunarak, Türkiye'nin Müslüman dünyasıyla dayanışma içinde olması gerektiğini savunmuştur.³¹⁶ Erbakan, Siyonizm'in, bölge üzerindeki hegemonya çabalarının bir parçası olarak Körfez Krizi'ni değerlendirmiştir. Ona göre, bu kriz, Siyonizm'in İslam dünyasını parçalamak, zayıflatmak ve kaynaklarını kontrol altına almak için kullandığı bir araçtı. Türkiye'nin, bu oyunun bir parçası olmaması gerektiğini belirten Erbakan, İslam ülkelerinin kendi aralarında bir araya gelerek sorunları çözmesi gerektiğini ifade etmiştir.

RP'ye göre açıklanan bu yeni sürecin Türkiye ayağı, “*Müslüman ülkeler safından emperyalistler safına geçirilmesi*” ile müslüman ülkeler dünyasını lidersiz bırakmak yoluyla gerçekleştirilecekti.³¹⁷ Siyonizm ve emperyalist dünya güçlerinin İslam dünyası ve Müslüman toplumlarda hayata geçirmeyi planladığı bu büyük projelerin hayata geçirilmesi, geleceğin önündeki en büyük engelin tarihi kimliği ve jeopolitiğiyle yalnızca Türkiye olabileceğini savunan Erbakan ve RP'ye göre, bölgesel bazda alınması gereken önlemler 1991'de şöyle belirtildi:

“Kıbrıs'ta hiçbir taviz verilmeden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne tam destek sağlanması; Irak'ın imarına destek verilmesi, Filistin halkının kendi bağımsız

³¹⁵ Erbakan, 2013, a.g.e., s. 151.

³¹⁶ Osman Ağır, “Milli Görüş'ün Orta Asya Politikası”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, s. 19.

³¹⁷ Murat Yıldız, “Türk Dış Politikasına Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Politik Vizyonunun Etkisi”, *Electronic Turkish Studies*, 2017, s. 38.

devletlerini kurmalarına tam destek sağlanması ve İsrail'in işgali altında bulunan topraklardaki haksız tasarruflarına karşı çıkılması”³¹⁸

ifadesinde de görüldüğü üzere, Türkiye'nin ve İslam dünyasının güçlü bir şekilde birlik ve dayanışma içinde olması gerektiği vurgulanmaktadır. Kıbrıs, Irak ve Filistin meselelerini birlikte ele alması, Siyonizm'in sadece İsrail ile sınırlı kalmayan, daha geniş bir emperyalist stratejinin parçası olduğunu düşündüğünü gösterir. Özetle Erbakan, Siyonizm'i, sadece Filistin'i işgal eden bir güç değil, Müslümanların topraklarına ve bağımsızlıklarına tehdit oluşturan bir ideoloji olarak değerlendirir. Bu bağlamda, İsrail'in işgallerine karşı çıkılması gerektiğini belirterek, Siyonizm'in bölgedeki Müslüman halklara zarar verdiğini vurgular. Özellikle Filistin halkının bağımsız bir devlet kurma hakkına olan desteği, Erbakan'ın Siyonizm karşıtlığının merkezinde yer alır. Ona göre, Siyonizm, Filistin'in özgürlüğüne ve Müslümanların haklarına doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle, Erbakan, İsrail'in haksız işgallerine karşı uluslararası camianın sessiz kalmaması gerektiğini savunur ve bu durumu Müslümanların birliğini ve dayanışmasını bozma çabalarının bir parçası olarak değerlendirmektedir.³¹⁹

3.1.5. Erbakan ve Manevi Mücadele ve Ahiret Perspektifi Açısından Siyonizm

Manevi mücadele ve ahiret perspektifi bağlamında, Necmettin Erbakan gibi önemli şahsiyetlerin görüşleri Siyonizm etrafındaki söylemi şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Erbakan'ın bakış açısına göre, Siyonizm İslam değerlerine aykırı, materyalist ve laik bir ideolojidir. Erbakan, Müslümanların Siyonizmin etkisine manevi mücadele, adalet ve doğruluk ilkelerini savunarak direnmeleri gerektiğine inanıyordu.

Erbakan gibi Şeyh Karadavi de Siyonizmi İslami değerlere yönelik bir tehdit olarak görmüş ve Müslümanların manevi mücadele ve doğru eylem yoluyla etkisine direnmeleri gerektiğine inanmıştır. Erbakan ve Şeyh Karadavi gibi Şeyh El-Harezmi de Siyonizmi'yi Batı emperyalizminin bir tezahürü ve İslami değerlere yönelik bir tehdit olarak görmektedir.³²⁰

³¹⁸ Ayşe Adlı, İsmail Kara, “Bir Devrin Hikayesi Milli Görüş”, *Aksiyon*, Sayı. 848., 2011, s. 37.

³¹⁹ Ergin, a.g.e., s. 74.

³²⁰ Sümeyra Asoy, *Hümanist Yahudilik*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022, s. 51.

Temelde, Erbakan'ın Siyonizme atfettiği anlam, her şeyi 'yöneten-bozan' bir nitelik taşımaktadır. Erbakan'ın siyasi düşüncesinde, Siyonizm, kendi çıkarlarına uygun olan her şeyi yaratır ve/veya korurken, kendi çıkarlarına uygun olmayan her şeyi ortadan kaldırmaya veya yok etmeye çalışır. Ancak daha da önemlisi, Erbakan'a göre, bugün Siyonizm/ırkçı emperyalizm tarafından yönetilen Batı sistemi, İslam'ın kurduğu Hak (doğru) düzeni yok etmeyi amaçlamaktadır. İslam temelde adaleti önceler, sömürüye izin vermez ve herkesin haklarının verilmesini talep eder, bu nedenle emperyalizm ve Siyonizm İslam'ı bir engel olarak görürler.³²¹ Diğer bir deyişle, Erbakan'ın Siyonizme karşı muhalefedinin temel nedeni, Siyonizmi "tağut"³²² olarak görmesi ve tağutun İslam'ı yok etmeye çalıştığına inanmasıdır. Hak ile batıl arasındaki mücadeleyi İslami inanç ve düşüncenin bir tezahürü olarak kabul ettiğini ve Siyonizmi bu mücadelede batıl olan olarak işaret ettiğini ifade etmek mümkündür. Zira O'na göre Siyonizm yanlış inançlara dayanmakta ve kaynağını Tanrı'dan değil, insan doğasından almaktadır.³²³

Dünya üzerinde İslam ile tam olarak örtüşmeyen pek çok inanç sistemi ve ideoloji bulunmaktadır. Ancak Erbakan bunlar içinde temelde Siyonizmi merkeze almıştır. Bunun sebebi, bu örtüşmeyen tüm diğer inanç sistemleri ve ideolojiler içinde, Siyonizmin kendi kendine kurduğu uygulamalardır. Bu uygulamalar, sistemini çıkarları uğruna tahrif etme ve önündeki engelleri ortadan kaldırma üzerine inşa edilmiş olup, politik ve dini hedeflere ulaşmak gayesindedir ve Erbakan konu ile ilgili şu şekilde ifadelerde bulunmuştur:

*"5000 yıldır hedeflerini sürdürdüler (...) 'Gerçek Lord'un gerçek hizmetkarlarıyız ve tüm diğer hizmetkarlar bizim kölemiz olarak yaratıldı.' (...) Bu sonsuz dünya hâkimiyetini, vaat edilen toprakları kontrol ederek elde edeceğiz.' Bu vaat edilen toprak İsrail bayrağında gösteriliyor. İsrail bayrağının iki mavi çizgisinden biri Fırat'ı, diğeri Nil'i gösteriyor. Bu noktada amaçları'Orta Doğu'nun tamamını, Türkiye dahil kontrol etmektir. Onu aldıklarında, dünya hâkimiyetleri sağlanacak olarak görmektedirler.'"*³²⁴

Aslında Erbakan'ın Siyonizm'e karşı geliştirdiği manevi mücadele söylemi, İslam'ın evrensel mesajına dayanmaktadır. İslam, Müslümanları dünya hayatındaki mücadelelerinde ahlaki ve manevi değerlerine bağlı kalmaya teşvik ettiği için,

³²¹ Necmettin Erbakan, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, (Haz. Hasan Hüseyin Ceylan), Rehber Yayıncılık, Ankara 1991b, s. 181.

³²² Kur'anı Kerimde "Hak yoldan saptıran" anlamına gelen bir terim. Bakara Suresi 257'nci ayet.

³²³ Arpacı ve Karadağ, a.g.e., s. 139.

³²⁴ Bkz; Arpacı ve Karadağ, a.g.e., s. 136-137.

Erbakan’a göre, Siyonizm, Müslümanların bu değerlerini zayıflatarak onları sadece maddi dünya ile sınırlandırmakta ve ahiret bilincini göz ardı etmelerine yol açmaktadır.³²⁵ Erbakan, İslam’ın bu dünya ve ahiret dengesini kuran bir din olduğunu sık sık vurgulamış ve Siyonizm’in bu dengeyi bozarak Müslümanları manevi değerlerinden uzaklaştırdığını ifade etmiştir. Erbakan’ın özellikle vurguladığı bir diğer husus, Siyonizm’in İslam dünyasında ahlaki yozlaşmaya neden olduğu yönündeki düşüncesidir. Siyonizm’in, küresel medyada ve kültürel etki alanında Müslümanları ahlaki açıdan zayıflatan içerikler sunduğunu ve böylece manevi değerlerden uzaklaşmaya yol açtığını savunduğu da bildirilmiştir, bu bağlamda, Erbakan’a göre, Siyonizm’e karşı verilen mücadele, sadece politik bir savaş değil, aynı zamanda manevi bir cihat niteliğindedir. Erbakan’ın ahiret perspektifi çerçevesinde Siyonizm’e karşı duruşu, İslam’ın bu dünya hayatını geçici bir sınav olarak kabul etmesi ve ahiret hayatı bu sınavın sonuçlarının görüleceği nihai mekân olarak değerlendirilmesi ile ilişkilidir.³²⁶ Erbakan’a göre, Siyonizm, Müslümanların kapitalist ve emperyalist sistemin bir parçası haline getirilmesiyle de bağlantılıdır. Erbakan, bu süreçte Siyonizm’i, Müslümanların dünya nimetlerine olan bağımlılıklarını artırarak, ahiret bilincini zayıflatan bir ideoloji olarak görür. Erbakan’ın Siyonizm karşıtı görüşlerinin manevi boyutu, İslam dünyasında yerleşik olan cihat anlayışıyla da bağlantılıdır. Cihat, İslam’da sadece fiziksel bir savaş değil, aynı zamanda manevi bir mücadele anlamına gelir. Bu bağlamda, Erbakan’ın Siyonizm’e karşı geliştirdiği söylem, hem fiziksel hem de manevi cihadın bir parçası olarak değerlendirilir.³²⁷ Richard Bonney gibi İslam’ın siyasi düşüncesi üzerine çalışan bilim insanları, İslam dünyasında manevi ve ahlaki değerlere dayalı direnişin önemini vurgulamışlardır.³²⁸ Erbakan’ın bu düşüncesi, aynı zamanda “medeniyetler çatışması” teorileri üzerine çalışan Samuel Huntington gibi düşünürlerin Müslüman dünyanın batı medeniyetiyle olan rekabetini açıklama biçimiyle de örtüşmektedir. Huntington, Batı medeniyetinin İslam dünyasını kültürel

³²⁵ İbrahim Ethem Şenocak, *Bir ideoloji olarak siyasi Siyonizm*, 2021, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, s. 22.

³²⁶ Harun Bekiroğlu, *Makâsıd ve Maslahat Merkezli Bir Okuma: Necmettin Erbakan Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2017, s. 40.

³²⁷ Elif Örs, *Siyasal İletişim Sürecinde Necmettin Erbakan Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 38.

³²⁸ Richard Bonney, “*Jihād in the Period of the Colonial Powers: Islamic Revivalism and Politicization of the Masses? Jihād: From Qur’ān to bin Laden*”, 2004, s. 181.

ve ahlaki anlamda zayıflattığını iddia ederken, Erbakan bu sürecin arkasında Siyonizm'in etkilerini işaret etmiştir.³²⁹

Antonio Gramsci'nin kültürel hegemonya kavramı, Necmettin Erbakan'ın Siyonizm'e dair düşüncelerini anlamada oldukça işlevsel bir çerçeve sunar. Gramsci'ye göre hegemonya, bir devletin veya ideolojinin yalnızca politik-ekonomik araçlarla değil, kültürel ve ideolojik üstünlük yoluyla toplum üzerinde tahakküm kurmasıdır. Erbakan, Siyonizm'in yalnızca ekonomik ve siyasi bir tehdit değil, aynı zamanda İslam dünyası üzerinde kültürel hegemonya kurma aracı olduğunu savunmuştur.³³⁰ Söylemlerinde açıkça görüldüğü üzere Erbakan'a göre Siyonizm, Müslüman toplumları sadece askeri ve politik açıdan kontrol altına almaya çalışmaz, aynı zamanda onların dini ve manevi değerlerini de zayıflatarak bir tür "*kültürel hegemonyayı*" sürdürür. Bu noktada Erbakan, Müslümanların bu hegemonya altında manevi değerlerinden uzaklaşmalarını ve ahiret bilincini kaybetmelerini Siyonizm'in bir başarısı olarak görür.³³¹ Dolayısıyla, Erbakan'ın Siyonizm karşıtı mücadelesi, Gramsci'nin tanımladığı biçimiyle, sadece politik bir mücadele değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir direniş olarak da okunabilmektedir.

Erbakan'ın Siyonizm'e dair görüşleri, Edward Said'in oryantalizm eleştirisiyle de paralellik taşımaktadır. Said'e göre, Batı dünyası, Doğu'yu (özellikle İslam dünyasını) "*öteki*" olarak kurgulayarak, onu gerici, ilkel ve Batı karşısında daima geri kalmış bir medeniyet olarak tanımlar. Erbakan söylemleri incelendiğinde ona göre, Siyonizm'in bu oryantalist söylemi ve bakış açısını desteklediği düşünülebilir.³³² Filistin sorunu ve İsrail'in varlığı, Batı'nın Doğu üzerindeki tahakkümünün bir sembolüdür ve Erbakan, bu tahakkümün ideolojik temelini Siyonizm'in oluşturduğunu ileri sürer. Erbakan'ın Siyonizm eleştirisi, bu bağlamda Said'in Oryantalizmi eleştirisiyle Müslümanların ötekileştirilmesi ve Batı/Siyonist hegemonyasının devamlılığı için kullanılan araçlar arasında yer alması bakımından

³²⁹Davide Orsi, "The 'Clash of Civilizations' and Realism in International Political Thought", *International Relations*, 2018, Erişim 26.05.2024 https://www.e-ir.info/2018/04/15/the-clash-of-civilizations-and-realism-in-international-political-thought/#google_vignette

³³⁰Alan Makovsky, "How to deal with Erbakan", *Middle East Quarterly*, Cilt. 4, Sayı. 2, 1997, s. 3.

³³¹Sarah Rogers, Daniel Bertrand Monk, "An Aesthetic Occupation: The Immediacy of Architecture and the Palestine Conflict", *International Journal of Middle East Studies*, Duke University Press, 2003, s. 357.

³³²Hamid Nassaj, "A Survey of the Indica by al-Biruni based on Orientalism Components of Edward Said", *Bi-Quarterly Political Knowledge*, 2013, s. 77.

örtüşmektedir.³³³ Erbakan'ın Siyonizm eleştirisinin ekonomik boyutu da oldukça belirgindir. Bağımlılık Teorisi, Latin Amerika kökenli bir yaklaşım olup, Batı'nın küresel güney ülkeleri üzerindeki ekonomik sömürsünü açıklar. Erbakan'ın Siyonizm'e yönelik ekonomik eleştirileri, Bağımlılık Teorisi ile paralel okunabilir. Siyonizm, Erbakan'a göre, sadece Yahudi milliyetçiliğini temsil etmez; aynı zamanda küresel sermayenin Müslüman dünyası üzerindeki sömürgeci hegemonyasının bir aracıdır.³³⁴ Erbakan, İsrail'in ve Siyonist ekonomik ağların, İslam dünyasındaki kaynakları kontrol altına alarak, onları Batı'ya bağımlı hale getirdiğini savunur. Dolayısıyla, Erbakan'ın Siyonizm eleştirisi, dünya ekonomisinde Müslüman ülkelerin sömürülmesine karşı geliştirilen bir direnişi temsil eder. Bu bağlamda, Bağımlılık Teorisi çerçevesinde Erbakan; Siyonizm'i, ekonomik bağımlılığın kurucusu ve sürdürücüsü olarak eleştirir.³³⁵

Postkolonyal teori, Batı'nın Doğu üzerindeki sömürgeci tahakkümünü eleştirir ve bu tahakkümün sömürge sonrası dönemde de devam ettiğini savunurken; Erbakan'ın Siyonizm eleştirisi, postkolonyal teori bağlamında da ele alınabilmektedir. Siyonizm, Erbakan'a göre, bir tür yeni-sömürgecilik aracıdır. İsrail'in varlığı ve Filistin'in işgali, İslam dünyası üzerinde devam eden Batı/Siyonist sömürgeciliğin bir göstergesidir.³³⁶ Siyonizm, postkolonyal süreçte, Müslüman ülkelerin bağımsızlıklarını ve kaynaklarını tehdit eden bir güç olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda Erbakan, Siyonizm'in sadece politik değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel anlamda da İslam dünyasını baskı altında tutan bir güç olduğunu savunur. Bu görüşler, Frantz Fanon'un ve Edward Said'in postkolonyal eleştirileriyle paralellik gösterir.³³⁷ Samuel Huntington, medeniyetler çatışması tezinde, dünya siyasetinin temel dinamiğinin kültürel ve dini çatışmalar üzerine kurulu olduğundan söz etmektedir ve Huntington, İslam ile Batı arasındaki çatışmanın merkezinde farklı değer sistemleri ve dünya görüşleri olduğuna işaret eder.³³⁸ Erbakan'ın Siyonizm

³³³ Ferial Ghazoul, "Said and Islam", from <https://hdl.handle.net/1887/16887> Version: Not aplicable (or Unknown) License, 2003, s. 75.

³³⁴ Birol Başkan, *Enter Turkey and Qatar, Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East*, Springer, 2016, s. 39.

³³⁵ Yücel Bozdağhoğlu, "Identity Crisis and the Struggle for Recognition in Turkey", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 2000, s. 226.

³³⁶ Wayne Madsen, *The Dönme: The Middle East's Most Whispered Secret*, 2015, s. 91.

³³⁷ Necati Anaz, "Geopolitics of film: Surveying Audience Reception of a Turkish Film, Valley of the Wolves: Palestine", *Participations: Journal of Audience & Reception Studies*, 2014, s. 18.

³³⁸ Wan Kamal Mujani, Ahmed Y. Alahmed, Eeman Mohammed Abbas, "Speciality of Relationship between Turkey and Palestine", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2015, s. 556.

karşıtı söylemi, bu çerçevede içinde de siyaset bilimi açısından değerlendirilebilmektedir. Erbakan, İslam ile Siyonizm arasında bir değerler savaşı olduğunu ileri sürmüştür. Siyonizm, Batı'nın emperyalist projeleriyle uyumlu olup, İslam'ın manevi değerlerini ve birliğini zayıflatmayı hedefler.³³⁹ Bu anlamda, Erbakan'ın Siyonizm eleştirisi, Huntington'ın teorisindeki çatışma dinamiklerine uygun bir şekilde, bir medeniyetler çatışması olarak da yorumlanabilse de Erbakan, Huntington'ın aksine, bu çatışmanın Müslümanlar tarafından manevi değerler etrafında birlik olarak aşılabileceğine inanmıştır.³⁴⁰

Daha önce de değinildiği üzere 27 Şubat 1997 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada da “*Biz siyonizmin hapishanesinde isyan çıkarmış birkaç Müslümanız.*”³⁴¹ ifadesi ile Erbakan aynı zamanda, Müslümanların bu dünyada baskı altında olabileceğini, ancak Siyonizm'in hegemonik yapısına karşı ahiretteki ödülün peşinde bir mücadele yürüttüklerini ima etmektedir. Erbakan'a göre, Siyonizm bu dünyadaki geçici bir güçtür, ancak Müslümanlar ahiretteki hesap gününe hazırlık amacıyla Siyonizm'e karşı direnmeli ve bu manevi bilinci koruyarak mücadele etmelidir. Ahiret inancına dayalı bu söylem, Erbakan'ın dünyaya bakışını ve Müslümanların bu dünya üzerindeki sorumluluklarını ahiret perspektifi ile değerlendirdiğini açıkça ortaya koyar. Siyonizm karşısında verilen mücadele, bu dünya ile sınırlı değil, ahiretteki karşılığını bulacak olan bir direniş olarak görülmektedir.

³³⁹Seymur Abbasovve Murat Ercan, “Tarihsel Perspektif Bağlamında, Siyonizm İdeolojisinin İsrail ile Filistin Arasında Yaşanan Çatışmalara Temel Etkileri”, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2024, s. 17.

³⁴⁰Onur Gökçe, “The Dynamics of Turkish-Israeli Relations”, *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 2012, s. 59.

³⁴¹Piterberg, Gabriel ve Aysun Babacan, a.g.e., s. 140.

SONUÇ

Necmettin Erbakan, Türk siyasetinde önemli bir figür olarak, Siyonizm ve ırkçı emperyalizm konularında belirgin bir yaklaşım sergilemiştir. Erbakan, Siyonizmi ve Batı emperyalizmini hem ekonomik hem de siyasi güç mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Ona göre, Siyonizm, yalnızca bir ideolojik hareket değil, aynı zamanda emperyalist güçlerin Orta Doğu'daki egemenliklerini pekiştirmek için kullandıkları bir araçtır. Erbakan'ın Siyonizme yönelik eleştirileri, çoğunlukla bu ideolojinin Orta Doğu'daki yerel dinamiklerle çelişen ve bölgesel istikrarı tehdit eden yönlerine odaklanmıştır. Ayrıca, Erbakan, ırkçı emperyalizmin tarihsel ve güncel yansımalarını eleştirirken, bu anlayışın uluslararası politikada ve küresel ekonomik ilişkilerde yarattığı adaletsizliklere dikkat çekmiştir. Erbakan'ın bu konudaki söylemleri, Türk siyasetinde anti-emperyalist bir tutumun ifadesi olarak değerlendirilebilir. Siyonizmi ve ırkçı emperyalizmi karşısına alan yaklaşımı hem iç politika hem de dış politika bağlamında Türkiye'nin bağımsız ve adil bir duruş sergilemesi gerektiği görüşünü desteklemiştir. Bu bağlamda, Erbakan'ın politikaları, Türk dış politikasında Orta Doğu ve küresel düzeyde adil bir düzenin teşvik edilmesi gerektiğini savunan bir perspektifi yansıtmaktadır. Sonuç olarak, Erbakan'ın Siyonizm ve ırkçı emperyalizm konularındaki tutumu, Türk siyasetinde ulusal egemenlik ve adil uluslararası ilişkiler anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Erbakan'a ait yazılı metinler içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Böylelikle, Siyonizme karşı olan muhalefetin nedenleri ve niteliğini ortaya koymak hedeflenmiştir.

Necmettin Erbakan'ın Siyonizme dair söylemleri, Türkiye'deki İslamcılık hareketine adea yön vermiştir. Erbakan'ın Siyonizm'e karşı geliştirdiği sert söylemler, İslamcı siyasetin temel unsurlarından biri haline gelmiş ve bu söylemler üzerinden şekillenen bir İslamcı kimlik oluşmuştur. Erbakan, Siyonizmi yalnızca bir politik hareket değil, aynı zamanda İslam dünyasına yönelik bir tehdit olarak tanımlamış, bu yaklaşımıyla Türkiye'deki İslamcı düşüncüyü derinleştirmiştir. Eleştirileriyle Türkiye'deki İslamcı hareketin Batı karşıtlığı ve anti-emperyalist duruşu pekiştiren Erbakan'ın vurguladığı "ırkçı emperyalizm" söylemi, İslamcı siyasetin söylemlerine entegre olmuş ve İslamcı liderlerin, aktivistlerin ve partilerin de Siyonizm karşıtı bir tutum sergilemesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye’deki İslamcı siyasi hareketler, Siyonizmi İslam dünyasının bağımsızlığına yönelik bir tehdit olarak gördüklerinden, bu bağlamda uluslararası meselelerde daha duyarlı bir yaklaşım geliştirmişlerdir, ancak, Erbakan’ın Siyonizm’e dair söylemleri, bazı kesimler üzerinde tersi bir etki de yaratmıştır. Özellikle, daha liberal ve modernist İslamcı gruplar, Erbakan’ın sert söylemlerini eleştirerek, diyalog ve işbirliği çağrılarını yapmışlardır. Bu kesimler, Erbakan’ın yaklaşımının, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerinde sorunlara yol açabileceğini ve toplumsal kutuplaşmaya neden olabileceğini savunmuşlardır. Bu bağlamda, Erbakan’ın Siyonizm karşıtı söylemleri, Türk siyasetindeki İslamcı hareketler arasında bir bölünmeye de yol açmış ve farklı yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır. Erbakan’ın Siyonizm’e karşı geliştirdiği muhalefetin ana nedeni olan Siyonizm ise O’na göre Yahudiliği bir ırk ve dini temel üzerinde yeniden tanımlayarak, dünya üzerinde hegemonya kurmayı amaçlamaktadır. Bu hegemonya arzusu, Siyonist düşünce sistemi içerisinde, kendilerini efendi ve diğerlerini köle olarak gören bir anlayışla beslenmektedir. Erbakan’a göre Siyonist ideoloji, dünya üzerindeki egemenliğini pekiştirmeye çalışırken, öncelikli hedef olarak İslam’ı yok etmeyi amaçlamaktadır. O’na göre Siyonizm ile İslam arasındaki mücadele, insanlık tarihi boyunca devam eden Hak ile Batıl arasındaki mücadelenin bir tezahürü olarak görülmelidir.

Erbakan’ın politikalarının ve uygulamalarının teorik çerçevesi, bu mücadele üzerine inşa edilmiştir. Bu çerçeve, doğrulanması zor ancak yürütülmesi de güç bir dizi argüman üzerine kuruludur. Erbakan, Siyonizm’e karşı geliştirdiği politikalarını, İslam’ın korunması ve Müslümanların haklarının savunulması amacıyla şekillendirmiştir. Bu yaklaşım, siyasi arenada önemli yankılar uyandırmış ve Erbakan’ın liderliğini pekiştiren bir faktör olmuştur.

Erbakan’ın bu konudaki söylemleri, özellikle Refah Partisi’nin politikalarını ve stratejilerini derinden etkilemiştir. Parti programlarında ve mitinglerde sıkça dile getirilen Siyonizm karşıtı söylemler, geniş halk kitlelerinin desteğini kazanmış ve Erbakan’ın liderliğinin popülaritesini artırmıştır. Erbakan, Siyonizm’e karşı geliştirdiği söylemlerinde, İslam kardeşliği ve adil düzen vurgusu yaparak hem dini hem de sosyo-ekonomik bir mesaj vermiştir. Bu mesaj dini değerlerin korunmasının yanında sosyal adaletin sağlanması gerektiğini de savunmaktadır.

Erbakan'ın Siyonizm'e karşı duruşu, sadece iç politikada değil, aynı zamanda dış politikada da belirleyici olmuştur. Erbakan, Türkiye'nin uluslararası arenada bağımsız ve güçlü bir aktör olmasını savunmuş ve bu doğrultuda "şahsiyetli dış politika" anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış, Türkiye'nin, Siyonist ve emperyalist güçlere karşı bağımsız bir duruş sergilemesini öngörmektedir. Erbakan'ın bu politikaları, İslam dünyasında da geniş yankı bulmuş ve birçok Müslüman ülke tarafından desteklenmiştir. Yani Necmettin Erbakan'ın Siyonizme karşı geliştirdiği muhalefet, derin ideolojik ve dini temellere dayanmaktadır. Erbakan, Siyonizmin dünya üzerindeki hegemonya arzusuna karşı İslam'ı savunmuş ve bu doğrultuda politikalarını şekillendirmiştir. Bu yaklaşım hem Türkiye'nin iç politikasında hem de dış politikasında önemli sonuçlar doğurmuş ve Erbakan'ın liderliğini pekiştiren bir unsur olmuştur. Böylece Erbakan'ın Siyonizm'e karşı geliştirdiği söylemler, geniş halk kitlelerinin desteğini kazanmış ve Refah Partisi'nin politikalarını derinden etkilemiştir. Bu bağlamda, Erbakan'ın Siyonizme karşı duruşu, Türk siyasetinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

Necmettin Erbakan ve onun liderliğindeki hareket, diğer siyasi aktörlere, mevcut siyasi rejime veya ekonomik yapıya doğrudan meydan okumadan, tüm sorunların kaynağı olarak Siyonizmi işaret etmiş ve bu sayede kendilerini sistemin baskılarından muaf tutmayı başarmışlardır. Erbakan, Siyonizmi Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden Lahey Anlaşması'na, Milli Görüş partilerinin kapatılmasına kadar geniş bir yelpazede birçok problemin temel kaynağı olarak konumlandırmıştır. Erbakan'a göre, İslam ülkelerinin mevcut durumu ve uluslararası konjonktürdeki tüm sorunlar da Siyonizmden kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım, Erbakan ve hareketini diğer siyasi aktörlerden ayırarak, sistemin baskılarına karşı korunaklı hale getirmiştir. Siyonizmi, her sorunun kökeni olarak belirlemek, hareketin “diğer”in öfkesinden korunmasını sağlamıştır.

Erbakan'ın Siyonizm eleştirisi, sadece içeriğiyle değil, aynı zamanda yöntemleriyle de dikkat çekicidir. Bu eleştiriler, liberal veya Marksist düşünce sistemlerinin eleştirilerinden farklılaşarak, mevcut siyaset ve siyasetçilerden kolayca ayrılan alternatif bir ideoloji oluşturmuştur. Siyonizm eleştirisi, Erbakan ve takipçilerine, politik arenada benzersiz bir zemin sunmuş ve onları diğer aktörlerden ayıştırmıştır. Erbakan'ın bu söylemi, aynı zamanda, Türk siyasetinde benzersiz bir

ideolojik konum elde etmesine de katkı sağlamıştır. Erbakan'ın Siyonizme yönelik bu eleştirileri, aynı zamanda onun politikalarının merkezinde yer almış ve hareketinin ideolojik temellerini oluşturmuştur. Necmettin Erbakan ve hareketi, Siyonizmi her sorunun temel kaynağı olarak konumlandırarak, kendilerini siyasi baskılardan korumuş ve diğer siyasi aktörlerden ayırmıştır ve bu hareket onları Siyonizmin köleliğinden tüm insanlığı kurtarmaya çalışan mücahitler olarak tanımlamıştır.

Erbakan, İslami terminolojide yaygın olan "tağut" kavramını kullanmadan "Siyonizm" kavramını benimsemiştir. "Faiz haramdır" diyerek İslami bir söylemle karşı çıkamayacak durumda olan Erbakan, "faiz kapitalizmi" eleştirisini yaparak, kapitalizmi ve onun getirdiği faiz sistemini eleştirmiş ve hatta faizi kaldırmayı taahhüt etmiştir. Bu şekilde, Siyonizm kavramı, Erbakan için geniş kapsamlı bir eleştiri aracı haline gelmiştir. Erbakan'ın Siyonizme karşı tutumu, İslam dünyasında geniş yankılar uyandırmıştır. Onun bu tutumu, İslam toplumlarında Siyonizme karşı gelişen eleştirilerin ve direniş hareketlerinin teorik temellerini oluşturmuştur. Erbakan, Siyonizme karşı geliştirdiği bu söylemle, İslam dünyasında bir nevi entelektüel liderlik rolü üstlenmiştir. Onun bu söylemi, aynı zamanda, İslam dünyasındaki diğer siyasi ve dini liderler tarafından da benimsenmiş ve yaygınlaştırılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABBASOV, Seymur; ERCAN, Murat. Tarihsel Perspektif Bağlamında, Siyonizm İdeolojisinin İsrail ile Filistin Arasında Yaşanan Çatışmalara Temel Etkileri. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2024, 6.1: 15-28.
- ABU HASHHASH, Mahmoud, "The Storyteller in Ranso Abu Salem: A Life Between Two Suicides," *Journal of Palestinian Studies*, Cilt. 89, 2012, s. 169-173.
- ADALI, Sinan, *Sömürgecilikten Küreselleşmeye: "Kapitalizm Öldürür"*, Pencere Yayınları, İstanbul 2001.
- AĞIR, Osman, Milli Görüş'ün Orta Asya Politikası, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 10.23: 17-25.
- AKGÜL, Ahmet, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, Burak Yayıncılık, Elazığ 1997.
- AKIN, Mahmut Hakkı. "Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik-Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma," *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 22, 2009, s. 153-183.
- AKSOY, Sümeyra. *Hümanist Yahudilik*. Necmettin Erbakan University (Turkey), 2022.
- AKTAY, Yasin, "İslamcı Siyasetin Yeni Halleri ve Söylemleri", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, Der. İ. Kara ve A. Öz, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 801-837.
- ANAZ, Necati, "Geopolitics of film: Surveying audience reception of a Turkish film, Valley of the Wolves: Palestine", *Participations: Journal of Audience & Reception Studies*, 2014, 11.1: 5-30.
- APAYDIN, H. Yunus. "Müslüman Siyaset Geleneğinde Din-Devlet İlişkisi," *Bilimname*, 2003. s. 217-228.
- ARI, Tayyar, "2000'li Yıllarda Türkiye'nin Orta Doğu Politikası", Der. İdris Bal, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, 1. Baskı, AlfaYayınları, İstanbul 2012, s. 409-439.

- ARIAN, Alan, *Security Threatened: Surveying Israeli Public Opinion on Peace and War*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge 1995.
- ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul 2006.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1991.
- ARPACI, Işıl, *Türk Siyasetinde Erbakan*, Kopernik Kitap, İstanbul 2017.
- ARPACI, Işıl, "Necmettin Erbakan Örneğinde Türk Dış Politikasının İslamcı Eleştirisi", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, 4.2: 244-260.
- ARPACI, Işıl, "Söylemden İdeolojiye Erbakan ve Milli Görüş", *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 16-37. 2020.
- AŞGIN, Halil İbrahim, *Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Millî Görüş Hareketi*, Doktora Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2018.
- ATAÖV, Türkkaya, *İrkçilik ve Siyonizm*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- ATILHAN, Cevat Rifat, *İslam ve Beni İsrail*, Aykurt Neşriyat, İstanbul 1957.
- AVIV, Efrat, *Antisemitism and Anti-Zionism in Turkey: From Ottoman Rule to AKP*. Routledge, 2017.
- AYDIN, Ravza, "Mizrahi Yahudileri ve İsrail'deki Sosyo Kültürel Durumları", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 20, Sayı. 37, Haziran
- BALCI, Çağatay, *İran, Pragmatizm ve PKK*. UPA, Uluslararası Politika Akademisi, 2012, Erişim tarihi: 3 Şubat 2024, <https://politikaakademisi.org/2012/09/11/iran-pragmatizm-ve-pkk/>
- BALI, Rifat, *The image of the jew in the rhetoric of political islam in Turkey*, Libra Kitap, İstanbul, 2013.
- BAŞDEMİR, Hasan Yücel, "Fundamentalizm", Der. Ö. Çaha ve B. Şahin, *Dünya'da ve Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, Orion Yayıncılık, Ankara 2013.
- BAŞGİL, A. Fuad, *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2016.
- BAŞKAN, Birol, "Enter Turkey and Qatar", *Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East*, 2016, 35-79.

- BAYKAL, Ömer ve ÇAHA, Ömer, “Politik Aktör Olarak Necmettin Erbakan’ın Türk Siyaseti’ndeki Yeri”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 8, 2017, s. 1-18.
- BEKİROĞLU, Harun, *Makâsıd ve Maslahat Merkezli Bir Okuma: Necmettin Erbakan Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2017.
- BENGIO, Ofra, *Türkiye-İsrail: Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine*, (Çev. Filiz Kaynak Dışkaya), Erguvan Yayınevi, İstanbul, 2009.
- BİLGENOĞLU, Ali; GÜRSOY, Barış, “Dağı Yerinden Oynatmak”: Necmettin Erbakan’ın Dış Politika Perspektifinde Türkiye Merkezli İslam Birliği’nin İmkânı”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11.36: 340-362.
- BİÇKES, Durdu, YILMAZ, Mehmet ve BAKKAL, Celal Hakan, “Lider Bir Kişilik ve Sembol Bir Şahsiyet Olarak Necmettin Erbakan”, (Ed. M. R. Kutun, M. D. Erdem ve H. Kılıçarslan), *ESAM-Turkish Studies İşbirliği İle Millî Görüş Özel Sayısı*, Cilt. 12, Sayı. 8, 2017, s. 51-70.
- BİLEYDİ KOÇ, M. *İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*, Güniz Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- BİRİŞİK, Abdulhamit, “Mevdûdî İslamcılığının Türkiye’ye Giriş Biçimi ve Türkiye İslamcılığına Etkisi”, Der. İ. Kara ve A. Öz, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 379-403.
- BONNEY, Richard, “*Jihād in the Period of the Colonial Powers: Islamic Revivalism and Politicization of the Masses? Jihād: From Qur’ân to bin Laden*”, 2004, s. 172-195.
- BOZDAĞLIOĞLU, Yücel, “Identity Crisis and the Struggle for Recognition in Turkey”, *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 2000, s. 18.
- BOZKURT, Celil, “Birinci Dünya Savaşı’nda Siyonizmle Mücadele ve Yahudi Tehciri: Gazze ve Yafa’nın Tahliyesi”, *BELLETEREN*, Cilt. 85, Sayı. 302, 2021, s. 193-226.
- BOZKURT, Celil, “Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları”, *History Studies*, 2013, s. 79-106.

- BÖLÜKBAŞI, Yusuf Ziya, “Türkiye-İsrail İlişkileri”, (Ed. Murat Ercan), *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2011, s. 197-243.
- BRENNER, Lenni, *The Iron Wall Zionist Revisionism from Jabotinsky to Shamir*, Zed Books, London, 2003.
- CEMAL, Mehmed, *Muhterem Başkan*, Sırdaş Yayınları, İstanbul, 1975.
- CORNELL, Svante E., “Erbakan, Kısakurek, and the Mainstreaming of Extremism in Turkey”, *Current Trends in Islamist Ideology*, 2018, s. 5-33.
- ÇAHA, Ömer; BAYKAL, Ömer, “Milli Görüş Hareketinin Kuruluşu: Türk Siyasetinde Milli Nizam Partisi Deneyimi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, s. 788-806.
- ÇAKIR, Ruşen, *Ne Şeriat Ne Demokrasi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994.
- ÇALIŞKAN, Necmettin ve SİCAK, Ahmet Sait, “Dini Hareketlerde Sıkça Kullanılan Âyetler: Prof. Dr. Necmettin Erbakan Örneği”, *ESAM-Turkish Studies İşbirliği İle Milli Görüş Özel Sayısı*, Cilt. 12, Sayı. 8, 2017, s. 71-84.
- ÇALIŞKAN, Necmettin, “Erbakan’ın İslam Birliği Anlayışı ve Suriye Politikası”, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2022, s. 169-189.
- ÇALIŞLAR, Oral, *Refah Partisi Nereden Nereye*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1997.
- ÇALMUK, Fehmi, “Necmettin Erbakan”, (Der. T. Bora ve M. Gültekingil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Cilt. 6, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 550-575.
- ÇARKÇI, Akif, “Roger Garaudy’nin Siyasi Siyonizm Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri”, *Ortadoğu ve Göç*, Cilt. 11, Sayı. 1, 2021, s. 133-158.
- ÇAVUŞOĞLU, Yüksel ve ÇAVUŞOĞLU, Esra, “Bir Dünya Lideri Necmettin Erbakan”, (Ed. Mahmut Hakkı Akın), *Doğumunun 90. yılında Necmettin Erbakan Sempozyumu Bildirileri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, Konya, 2017.

- ÇINAR, Ömer, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, Kitap Dostu Yayınları, İstanbul, 2016.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2008.
- DEMİRKAN, Emine Akbaş, “Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın Zarif Devletçilik ve Üslup Anlayışı”, *ESAM-Turkish Studies İşbirliği İle Millî Görüş Özel Sayısı*, Cilt. 12, Sayı. 8, 2017, s. 451-472.
- DEUTSCHER, Isaac, *The Non-Jewish Jew and Other Essays*, London, 2017.
- DOWTY, Alan, *The Jewish State: a Century Later*, University of California Press, Berkeley, 1998.
- DREZON-TEPLER, Marcia, *Interest Groups and Political Change in Israel*, State University of New York Press, New York, 2012.
- DURŞUN, Davut, *Yönetim-Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devleti’nde Siyaset ve Din*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.
- EFEGİL, Ertan, “İsrail’in Dış Politikasının Belirleyicileri”. *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 5, Sayı. 49, 2013, s. 53-61.
- EISENSTADT, Shmuel Noah, *Modernleşme; Başkaldırı ve Değişim*, (Çev. Ufuk Cokun), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2007.
- ERBAKAN, Necmettin, *Adil Düzen Konferansı*, Ark Sineması, Pendik, 1989.
- ERBAKAN, Necmettin, *Adil Ekonomik Düzen Faizsiz Bir Dünya*, MG V Yayınları, Ankara, 2022.
- ERBAKAN, Necmettin, *Davam*, MG V Yayınları, Ankara, 2013.
- ERBAKAN, Necmettin, *Davam-Ne Yaptıysam Allah Rızası İçin Yaptım*, Yeni Devir Yayınları, İstanbul, 2016.
- ERBAKAN, Necmettin, *Erbakan Açıklıyor: Kenan Evren’in Anılarındaki Yanılgılar*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991.
- ERBAKAN, Necmettin, *Gayemiz Bütün Beşeriyetin Saadetidir: Konferanslar Dizisi 1*, ESAM Yayınları, Ankara 2005.
- ERBAKAN, Necmettin, *Gizli Dünya Devleti*, Milli Gazete Yayınları, İstanbul, 1996.

- ERBAKAN, Necmettin, *Millî Görüş İktidarı Niçin ve Nasıl*, MGV Yayınları, Ankara, 2016.
- ERBAKAN, Necmettin, *Millî Görüş*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1975.
- ERBAKAN, Necmettin, *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyesi*, Cilt 1, MGV Yayınları, Ankara, 2014.
- ERBAKAN, Necmettin, *Türkiye'nin Sanayileşmesi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1976.
- ERBAKAN, Necmettin, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, (Haz. Hasan Hüseyin Ceylan), Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991.
- ERBAKAN, Necmettin, *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*, ESAM Yayınları, Ankara, 2010.
- ERDEM, Mehmet, *Türkiye-İsrail Askeri İşbirliğinin Türkiye'nin Orta Doğu Politikasına Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- ERGİN, Mehmet, *Asrın Lideri Erbakan*, Ravza Yayınları, İstanbul, 2015.
- ERHAN, Çağrı ve KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “İsrail’le İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası: 1919–1980*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 641–648.
- ERKAYA, Fatma, “Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960)”, *KARE*, Cilt. 12, 2021, s. 135-174.
- ERTEM, Hüsamettin, *Yaşayanların Dilinden Millî Görüş*, Ravza Yayınları, 2019.
- ESED, Muhammed, *İslam’da Yönetim Biçimi*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy), Ekin Yayınları, İstanbul, 2016.
- ESER, H. Bahadır, “Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Millî Görüş Hareketi ve Millî Nizam Partisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 18, Sayı. 3, 2013, s. 201- 224.
- ESSAID, Aida Asim, *Zionism and Land Tenure in Palastine*, Routledge, London & New York, 2014.

- FEIGE, Michael, *Settling in the Hearts: Jewish Fundamentalism in the Occupied Territories*, Wayne State University Press, Detroit, 2009.
- FLAPAN, Simha, *Zionism and The Palestinians*, Croom Helm Ltd., London, 1979.
- FRIEDMAN, Isiah, *Germany, Turkey and Zionism*, Oxford University Press, London 1977.
- GAZETE, Milli, *İnsanlığı İfsad Hareketi Siyonizm*, 13 Ekim 2011.
- GHAZOUL, Ferial, Edward Said and Islam, 2003.
- GIERLINGER, Sylvia, ve KRAUSMAN, Fridolin, “The physical economy of the United States of America: Extraction, trade, and consumption of materials from 1870 to 2005”, *Journal of Industrial Ecology*, 16(3), 2012, s. 365-377.
- GÖKÇE, Onur, “The dynamics of Turkish-Israeli relations”, *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 2012, s. 55-68.
- GÖKÇE, Orhangazi, “Çiğ Çağın Asil Delikanlısı Erbakan”, *Anadolu Gençlik Dergisi*, Prof. Dr. Necmettin Erbakan Özel Sayısı, 2015, s.116-119.
- GRAUBART, Jonathan T., “Reimagining Zionism and Coexistence after Oslo’s Death”, *Arendt Studies*, 2019, 3: s. 69-91.
- HADAWI, Sami, *Bitler Harvest: Palestine Between 1914-1967*, New York, 1967.
- HACIYEV, Ebru, *II. Ramses Dönemi ve Mısır-Hitit ilişkileri*, Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- HALE, William, *Türk Dış Politikası 1774–2000*, (Çev. Petek Demir), Mozaik, İstanbul, 2003.
- HERZL, Theodor, *Yahudi Devleti*, (Çev. Yeşim Meriç), Milenyum Yayınları, İstanbul, 2018.
- HERZL, Theodor. *Der Judenstaat. Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage*. 2. Breitenstein, 1896.
- HEYWOOD, Andrew, *Siyaset*, (Çev. Bekir Berat Özipek), Adres Yayınları, Ankara, 2007.
- HEYWOOD, Andrew, *Siyasi deolojiler*, Adres Yayınları, Ankara, 2007.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=goyim&p=m>, Erişim tarihi: 23.08.2024

https://zionism-israel.com/zionism_history.html, Erişim tarihi: 23.08.2024

JABOTINSKY, Vladimir, *İsrail'i Kur*, 2. Baskı, (Çev. Atilla Aşcı), Yeditepe, İstanbul, 2014.

JKELI, Günther, “Anti-Semitism within the Extreme Right and Islamists’ Circles Being Jewish in 21st-Century Germany”, İndiana Üniversitesi, 2015, s. 188-207.

JOHNSON, Paul, *Yahudi Tarihi*, (Çev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul 2000.

ADLI, Ayşe, KARA, İsmail, “Bir Devrin Hikayesi Milli Görüş. Sayı”, Sayı. 848., *Aksiyon*, 2011, s.37-55.

KARABULUT, Tuğba, “Filistin’e Yapılan Yahudi Göçleri ve Toprak Satışı Meselesi”, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 6, 2023, s. 57-64.

KARAHAN, Semiha, “Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar”, *Ortadoğu Etütleri*, 2021, s. 177-213.

KARAHASANOĞLU, Hasan, *Masona, Komüniste, Renksiz Karşı Tekadam Erbakan*, Nizam Yayınevi, İstanbul, 1974.

KARAMAN, Hayreddin, *İslami Hareket Öncüleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

KARASAPAN, Celal Tefik, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*, Cilt 2, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1942.

KARATEPE, Şükrü, *Siyasi İdeolojiler*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

KARTAL, Rabia Nur, “A Brief Critical Analysis Of National Vision Movement On Theoretical And Practical Level: Erbakan’s Model Of Teo-Democracy”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2020, 7.7: s. 143-154.

KAYGISIZ, Hüseyin, *Filistin’e Yapılan Yahudi Göçleri (1881-1917)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2014.

- KINVALL, Catarina, “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security”, *Political Psychology*, Cilt. 25, Sayı. 5, s. 741-768.
- KIZILOĞLU, Sedat, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 1, 2012, s. 35-64.
- KIZILTAŞ, Ekrem, *Herkesin Hocası Erbakan*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011.
- KNOX, Robert, *The races of men: A fragment*, H. Renshaw, 1850.
- KOCA, Gülsüm Şeyma, “Karşılaştırmalı Ekonomik Gelişim Perspektifiyle Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Büyüme Performanslarının Değerlendirilmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2024, s. 397-413.
- KOHEN, Sami, Milliyet Gazetesi, 09.04.1997, Erişim Tarihi 18.07.2024
<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/erbakanin-israil-ile-diyalogu-5385827>
- KURT, Menderes, “Filistin'deki İşgale Meşruiyet Üreten bir Yöntem Olarak İsrail Arkeolojisi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt. 35, 2020, s. 213-242.
- KURTOĞLU, Ramazan, *Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni*, Destek Publishing and Media Group, 2020.
- KUTLUAY, Yaşar, *Siyonizm ve Türkiye*, Çatı Kitapları, İstanbul, 2004.
- KÜÇÜKYILMAZ, M. Mücahit, *Türkiye’de Siyasal Katılım: Tek Partiden Ak Parti’ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları*, Yarın Yayınları, İstanbul, 2011.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, *Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası, (1945–1970)*, Barış Kitap, Ankara, 2011.
- LEWIS, Bernard, *Semitizm ve Anti-Semitizm*, (Çev. Hür Güldü), Everest Yayınları, İstanbul, 2004.
- LILIENTHAL, Alfred M., *What Price Israel*, Chicago, 1953.
- MACİT, Abdulkadir, *Çağa İz Bırakan Önderler: Necmettin Erbakan*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2018.

- MADSEN, Wayne, *The Dönme: The Middle East's Most Whispered Secret*, 2015.
- MAHLA, Daniel, *Orthodox Judaism and the politics of religion: from prewar Europe to the State of Israel*, Cambridge University Press, Cambridge, 2020.
- MAITLAND, Alex, *Carbon Billionaires: The Investment Emissions of the World's Richest People*, Oxfam International, 2022.
- MAKOVSKY, Alan, "How to deal with Erbakan", *Middle East Quarterly*, Cilt. 4, s. 3-8, 1997.
- MEDOFF, Rafael ve WAXMAN, Chaim I., *The A to Z of Zionism*, Scarecrow Press Inc, Maryland 2009.
- MENUHIN, Moshe, *Jewish Critics of Siyonism*, Detroit, 1976.
- MENUHIN, Moshe, *The Decadence of Judaism in Our Time*, Beirut, 1969.
- MEZVINSKY, Norton, "Humanitarian Dissent in Zionism: Martin Buber and Judah Magnes", (Ed. Eaford Ajaz), *Judaism or Zionism?*, London, 1986, s. 98-119.
- MUJANI, Wan Kamal, ALAHMED, Ahmed ABBAS, Eeman Mohammed, "Speciality of Relationship between Turkey and Palestine", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2015, s. 554-560.
- MUMINOV, Nurlan, *Holokost Anlatısının İsrail Devlet Kimliği İnşasındaki Rolü Ve Arap Ülkelerine Yönelik Dış Politikasına Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- MURPHY, Andrew R., *The Blackwell Companion to Religion and Violence*, Wiley-Blackwell Publishing, Oxford, 2011
- NASSAJ, Hamid, "A Survey of the Indica by al-Biruni based on Orientalism Components of Edward Said", *Bi-Quarterly Political Knowledge*, 2013, s. 75-86.
- NODIA, Ghia, "Milliyetçilik ve Demokrasi", *Türkiye Günlüğü*, (Çev. Eralp Yalçın), Sayı. 50, 1998, s.102-117.
- ORSI, Davide, "The 'Clash of Civilizations' and realism in international political thought", *E-International Relations*, 2018, Erişim 26.05.2024 <https://www.e->

ir.info/2018/04/15/the-clash-of-civilizations-and-realism-in-international-political-thought/#google_vignette

- ORTAK, Şaban, *Suriye ve Garbi Arabistan Tehciri*, Pegem Akademi, Ankara, 2011.
- ÖKE, Mim Kemal, *Siyonizm'den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.
- ÖNSÖZ, Ekrem, "İsrail-Türkiye İlişkileri: Geçmişten Günümüze Siyasal Gerçeklik Kuramı ve Tehdit Algılamaları." *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 31, 2023, s. 530-558.
- ÖRS, Elif, *Siyasal İletişim Sürecinde Necmettin Erbakan Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- ÖZALKAN, Seda, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- ÖZCAN, Gencer, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri", *Türk Tarih Kurumu, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s. 537-551.
- ÖZCAN, Gencer, *Türkiye- İsrail ilişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, İstanbul, TESEV Dış Politika Programı, 2005, s. 102-103
- ÖZDALGA, Elisabeth, *İslamcılığın Türkiye Seyri-Sosyolojik Bir Perspektif*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- ÖZDAMAR, Mustafa, *Yaşı ve Başıyla Mim Sin Harekâtı*, Çığır Yayınları, İstanbul, 1977.
- ÖZEL, Soli, "Erbakan", 2 Mart 2011, Erişim Tarihi: 15 Mart 2024, <https://www.haberturk.com/yazarlar/soli-ozel/606242-erbakan>
- ÖZGÜR, Sedat, *Necmettin Erbakan ve Gümüş Motor*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- ÖZTOPRAK SAĞIR, Meral ve AKILLI, H. Serkan, "Etnisite Kuramları ve Eletirisi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 28, Sayı. 1, 2004, s. 1-22.
- PAPPE, Ilan, *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples*, Cambridge University Press, New York, 2004.

- PITERBERG, Gabriel ve BABACAN, Aysun, *Siyonizmin Dönüşleri: Mitler, Siyaset ve İsrail'de Araştırmacılık*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2015.
- POLAT, Hacı Uğur, *Etnosembolizm Yaklaşımı Bağlamında Siyonizm ve Kudüs'ün Musevileştirilmesi (1881-1949)*, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2022.
- QARIZADA, Zafar Ahmad, *Türkiye'De İslamcılık ve Milli Görüş Partilerinin Dış Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- RAHMAN, Hafijur, *Modern İslami Siyasal Düşünce'de Devlet Kavramı: Yusuf El-Karadavi ve Raşid El-Gannuşi'nin İslam Devletine Yönelik Yaklaşımları*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2020.
- RAM, Uri, "Why Secularism Fails? Secular Nationalism and Religious Revivalism in Israel", *International Journal of Politics, Culture, and Society*, Cilt. 21, Sayı. 1-4, 2008, s. 57-73.
- RAND, Ayn, ve YAYLA, Atilla, "Kapitalizm nedir?", (Çev. Nejdett. Kandemir), *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt. 37, 2005, s. 165-184.
- ROGERS, Sarah, MONK Daniel Bertrand, "An Aesthetic Occupation: The Immediacy of Architecture and the Palestine Conflict", *International Journal of Middle East Studies*, 2003, 35.2: s. 359-361.
- ROY, Olivier, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, (Çev. Mehmet Morali), Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- SAID, Edward W., "Emperyalizm ve Siyonizm'in Entelektüel Kökenleri", (Derleyen: Türkkaya Ataöv), *Siyonizm ve Irkçılık*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982.
- SAID, Edward W., *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, (Çev. Berna Ülner), Metis Yayınları, İstanbul, 2010
- SARIASLAN, Fatma, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.74, Sayı. 4, 2019, s. 1065-1102.
- SHAFIR, Gershon, "Zionism and Colonialism: A Comparative Approach", Ed. Ilan Pappé, *The Israel/Palestine Question*, Taylor & Francis e-Library, London and New York, 2005

- SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, (Çev. Meriç Sobutay), Kapı Yayınları, İstanbul, 2008.
- SHIMONI, Gideon, *The Zionist Ideology*, Brandeis University Press, Hanover, 1995.
- SHINDLER, Colin, *A History of Modern Israel*, Cambridge University Press, New York, 2013.
- SONUÇ, Yusuf Süha, *Başlangıcından Günümüze Dini Siyonizm*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- SORGU, Murat, "Birinci Dünya Savaşı'nda Yahudi Spira Ailesi: Casusluktan Siyon Katır Birliğine Osmanlı Karşısı Faaliyetleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2023, 22: s. 153-187.
- STANISLAWSKI, Michael, *Zionism a Very Short Introduction*, Oxford Press, New York, 2017.
- STEIN, Leonard, *The Balfour Déclaration*, London, 1961.
- SÜER, Berna ve ATMACA, Ayşe Ömür, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, 1. Baskı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006.
- ŞAMA, Ekrem, *Allah Dostu Erbakan*, Ege Basım Yayın, İstanbul, 2015.
- ŞEN, Arif, "Karizmatik Lider Olarak Erbakan", *Anadolu Gençlik Dergisi*, 2015, s.96-101.
- ŞENOCAK, İbrahim Ethem, *Bir İdeoloji Olarak Siyasi Siyonizm*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2021.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, *Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin*, 2023, s. 216.
- TAYLOR, Alan, *İsrail'in Doğuşu*, (Çev. Mesut Karaşahan), Pınar Yayınları, İstanbul, 2022.
- TEKİN, Ahmet Recai, "Necmettin Erbakan Kimlik, Siyaset ve Dış Politika", *Electronic Turkish Studies*, 2017.
- TUCKER, Robert W. ve HENDICKSON, David C., *İmparatorluk Özlemi: Yeni Dünya Düzeni ve Amerika'nın Hedefi*, (Çev. Ahmet Asar), Pınar Yayınları, İstanbul, 1995.

- TUĞRUL, Talip, “Millî Görüş Hareketi’nin Temel Karakterleri”, *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 10, Sayı. 2, s. 617-657.
- TUĞRUL, Talip, “Millî Görüş Mefkûresinde İslâm Birliği ve D-8 Teori ve Pratik”, *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2019, 2.2: s. 23-49.
- TÜREL, Yılmaz, “Orta Doğu ile İlişkiler”, (Ed. Haydar Çakmak), *Türk Dış Politikası 1919–2012*, 2. Baskı, Barış Platin Kitap, Ankara 2012, s. 635-642.
- TÜYSÜZ, Ünal, *Türkiye-İsrail İlişkileri: (2002-2013)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2014.
- ULUDAĞ, Süleyman, *İslam-Siyaset İlişkileri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.
- USTA, Niyazi, "Din, Devlet ve Toplum", *Dinî Araştırmalar*, Cilt. 3, Sayı. 8, 2000, s. 137-148.
- WAXMAN, Dov, *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/Defining the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2006.
- YALÇIN, Soner, *Hangi Erbakan*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1994.
- YAVUZ, M. Hakan, “İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu”, Ed. Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 1994, s. 243– 258.
- YAVUZ, M. Hakan. “İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu”, *Türk Dış Politikası’nın Analizi*, (Der.Faruk Sönmezoğlu), 1994, s. 567- 582.
- YILDIRIM, Deniz, "Ortadoğu'daki Çatışmalara Devletlerin ve Devlet Dışı Aktörlerin Etkileri." *TESAM Akademi Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 1, 2016, s. 129-149.
- YILDIZ, Ahmet, “RP-FP’nin Din Söylemi: Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İslamiyat*, Cilt. 4, 2003, s. 173-192.
- YILDIZ, Murat, “Türk Dış Politikasına Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın Politik Vizyonunun Etkisi”, *Electronic Turkish Studies*, 2017, 12.8.
- YILDIZ, Mustafa, “Necmettin Erbakan’ın Orta Asya Politikası”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2022, 13.25: s. 41-59.

YILMAZ, Mehmet, *Radikal Sağın İsrail Dış Politikasında Etkisi: Batı şeria – Gazze şeridi*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2001.

YORGANCILAR, Serkan, *Millî Görüş, 1969-1980*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012.

